

મુસ્લિમ ગૌરવ

અથવા

સરકારે મુહમ્મદી.

II
1928

અનુવાદક.

સિરાજુદ્દીન. એ. કુરચશી.

O. T.
1 MAY 1928

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮-૮૨ ઢગીક

પુસ્તકનું નામ મુસ્લિમ ગૌરવ અથવા
સરકારે મુદ્દમદી

વિષય પૃ: ૩૩

મુસ્લિમ ગૌરવ

અથવા

સરકારે મુહમ્મદી.

લેખક,

સરદાર ગોરહાસિંગ દાસ્, બાર-એટ-બા.

એડીટર 'હિંક' (લંડન)

અનુવાદક

સિરાજુદ્દીન. એ. કુરચશી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

નિદાઉલ હસ્લામ અલિમીયાં કુરબતીશાહ નિઝામી.

કડીયાકુઇ. અહમદાબાદ.

સુચીપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં મુળચંદ્રભાઈ ત્રીકમલાલે છાપી.
ડે. પાનકારનાકા-અમૃતાવાદ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૮૮૨

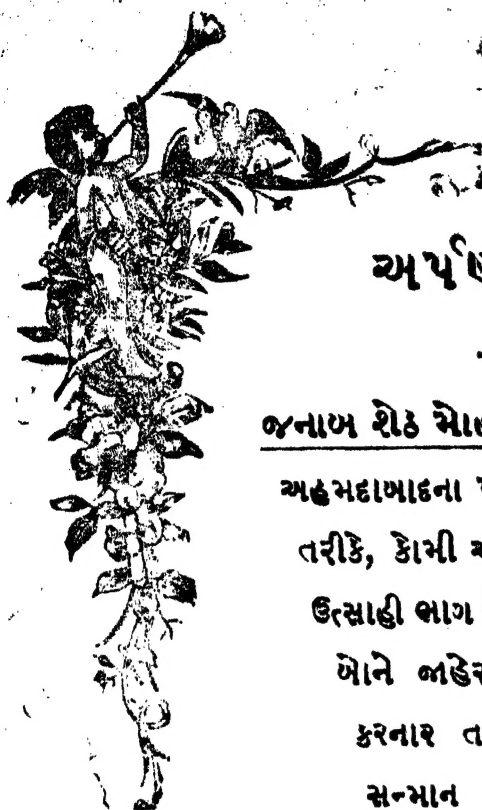
આવૃત્તિ. ૧ લી.
સને. ૧૩૪૬ ક્રિષ્વરી.

પ્રત. ૨૦૦૦.
સને. ૧૯૨૮ ખ્રિષ્વી.

Mr. Mohamedhabib Abdul Latif Safree.

અર્પણ પત્રિકા.

જનાબ શેઠ મોહમદ હળીખ સફરી

અહમદાબાદના ખાનદાની અગ્રેસર યુવક
તરીકે, કોમી અને ધાર્મિક કાર્યોમાં
ઉત્સાહી ભાગ લેનાર તરીકે, ગરી-
બોને જાહેર અને ગુપ્ત દાન
કરનાર તરીકે, આ પુસ્તક
સન્માન પૂર્વક આપને
અર્પણ કરવામાં આવે
છે, તે કૃપા કરી
સ્વીકારશો.

નિહાઉલ હસ્લામ
અલિમીયાં કુરબતીશાહ નિઝામી.

બે ખેલ.

આ પુસ્તકના મૂળ લેખક જનાબ મોરદુલ્લાહ 'દાર' ખાર-એટ-લો છે. જેઓ લાહોરના એક સિખ બ્રહ્મચ છે. તેઓ ઘણા જ માયાળુ તવહીદપરસ્ત અને ઉત્તમ વિચારો ધરાવનાર બ્રહ્મચ છે, જે હિંદુસ્તાનની બુદ્ધિ બુદ્ધિ કોમોમાં આવા માયાળુ, નિઃપક્ષપાત અને સુવિચારો ધરાવનાર ચાહક પુરુષો ઉત્તપન્ન થઈ જાય, તો હિંદની એક્યતાની સંકેત એવી મઝબુત થાય, કે ખહારના દુરમનો તેને કોઈ કાળે તોડી શકે નહિ.

દાર સાહેબે આ પુસ્તક એવી સ્વચ્છ નિષ્ઠા અને નિઃપક્ષપાતપણે લખ્યું છે, કે પુસ્તકના દરેક શબ્દોમાંથી ખહાલ અને પ્રેમ રૂપી આબે કવસરની છુટો દ્રુષ્ટ છે. પુસ્તકમાં કદાચ કોઈ કોઈ જગ્યાએ બનાવોનો ચિતાર આપવામાં કંઈ બૂલો હોય, તો વાંચક વુદો તેના અર્થ સમજી ઉદાર મને વાંચી લેશે. કારણ કે પુસ્તકના કર્તા એકે ગંધર સુસ્થિમ છે. ખુદાએતાલા હિંદુસ્તાનના દરેક ધર્મની કોમોમાં સંપ અને એક્યતા ઉત્તપન્ન કરે, અને એક જીજ્ઞાસા ધર્માચાર્યો અને પેશાવાયાને દીનની ઇઝત અને સ્વમાન જાળવવાની તવશીક આપે. આમીન.

મજદુર પુસ્તક હ. ખવાજ હસન નિઝામી સાહેબે તખલીફ માટે પ્રગટ કરી અર્ધી કીમતે વેચી ઇસ્લામની ખેતાની સ્વમાર્ગનુસાર ઉત્તમ સેવા કરી છે, જે કે

આપની આવીને બીજી અનેક સેવાઓ છે કે જેના વખાણુતો શું સામાન્ય વર્ણન લખવું પણ મુશ્કેલ છે, તે સેવાઓનો આ એક અદના નમુનો છે.

આજકાલના વિખવાદમય અને અશાંત વાતાવરણમાં અને ખાસ કરીને ગુજરાતના ઇસ્લામીઓ માટે કે જ્યાં આર્યસમાજીઓ લોભા અને અજ્ઞાન મુસલમાનોને ગમે તેમ સમજાવી મુર્તિદ કરે છે, માટે આવા પુસ્તકની અત્યંત જરૂર હોવાથી, મેં તેનો અનુવાદ કરી મારી ફર્જ બજાવી છે.

આ પુસ્તકથી “રંગીલા રમુલ” અને “વિચિત્ર જીવન” ના કતાઓ તેમજ આર્યસમાજીઓ કંઈક ધડો લેશે.

આ પુસ્તકને મહારા પિતાશ્રી જનાબ નિદાઉલ-ઇસ્લામ મોલવી હાજી અલીમિયાં કુરબતીશાહ નિઝામી સાહેબે પ્રસિદ્ધ કર્યું, અને જેને પ્રસિદ્ધ કરવામાં અહમદાબાદવાળા જનાબ શેઠ મહંમદ હખીખ સફરી સાહેબે મદદ કરી કોમની મોટી સેવા બજાવી છે, તે માટે હું તે સાહેબોને ખરા અંતઃકરણ પુર્વક ધન્યવાદ આપું છું.

આ પુસ્તકનો અનુવાદ ઘણીજ ઝડપથી કરેલો હોવાથી, તેમાં જે ભૂલો રહી ગઈ હોય, તે વાંચક વૃદ્ધો ઉદાર મને વાંચી લઈ ક્ષમા કરશે.

ખાદિમે કોમ

સિરાજુદ્દીન કુરબશી.

Mr. Abdul Latif Mohamedhabib Safree.

આલીઝનાબ મરહુમ શેઠ અબ્દુલલતીફ સફરી સાહેબનું જીવન વૃત્તાંત.

—:૦:—

આપ સાહેબ અહમદાબાદના રહીશોમાંના એક હતા, અને સુન્ની મુસ્લિમ કોમમાં અગ્રસ્થાન લોગવતા હતા. એમના ખાનદાન પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરતાં જણાય છે કે આપનું ખાનદાન ઘણું જ જુનું અને યરાફતવાળું છે. આપના બુર્જુઅદાદા મરહુમ શેઠ અબ્દુલલતીફ સાહેબે અરબસ્તાનની અસંખ્ય મુસાફરીઓ કરેલી હોવાથી આપનું ઉપનામ “સફરી” પડ્યું હતું.

મજકુર શેઠ સાહેબે બાળવયમાં પોતાના મરહુમ પિતાની દેખરેખ નીચે મજહબી તથા હુન્યવી કેળવણી પ્રાપ્ત કરી હતી. જો કે તે સમયે મુસલમાનોનું અંગ્રેજ કેળવણી તરફ ધ્યાન નહિ હોવાથી મજકુર શેઠ સાહેબ અંગ્રેજ કેળવણી લઈ શક્યા નોહતા. પરંતુ શુજરાતી કેળવણી લઈ પોતાના પિતાશ્રી સાથે વ્યપારમાં જોડાયા હતા. એમના પિતાશ્રી ઘણાજ માયાળુ હયાના ભંડાર અને વ્યપારમાં ઘણાજ કુશળ હતા. તેઓ સાહેબ અરબસ્તાન, સીયામ અને ચીન તરફ વ્યપાર ચલાવતા હતા, તેમાં મજકુર શેઠ સાહેબ બાળવયથીજ શામિલ થઈ ગયા, અને વ્યપારમાં ઘણા સારો વધારો કર્યો.

ત્યાર પછી આપ સાહેબે સુન્નત જમાઅત કામે બવા-
હિરમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો, અને પોતાની
કામના લાભાર્થે દરેક કાર્ય પ્રસંગે આગળ પડતો ભાગ
લેવા લાગ્યા. ત્યાર પછી સને ૧૮૯૦માં સુન્ની મુસ્લિમ
વકફ કમીટીના મેમ્બર નીમાયા. ત્યાં સરકારે મજકુર
ચેક સાહેબના કામની પ્રસંશા સાંભળી, સને ૧૯૦૩ માં
સરકારે અહમદાબાદ મ્યુનિસિપાલિટીનાં કાઉન્સીલર નીમ્યા,
તેમજ એજ વર્ષમાં ડી. લોકલબોર્ડના પણ મેમ્બર નીમાયા.
આપ સાહેબે મ્યુ. માં તથા તાલુકા લોકલબોર્ડમાં અને ડી.
લોકલબોર્ડમાં નિયમિત હાજરી આપી સારી સેવા બજાવી હતી.

અહમદાબાદ શહેરની વચ્ચે વચ્ચે આવેલી હ. શાહ
પીરમુહમ્મદશાહ સાહેબની હરગાહના આપ સને ૧૮૯૦
માં મેમ્બર તરીકે નીમાયા. ત્યાર પછી સને ૧૮૯૫ માં
વાઈસ પ્રેસીડેન્ટ નીમાયા, અને સને ૧૯૦૭ માં પ્રેસીડેન્ટની
માન ભરી પદવી મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા. ત્યાં તેમણે
પોતાની જાતી દેખરેખ હેઠળ કામકાજમાં ઘણાજ આગળ
પડતો ભાગ લીધો, અને આપ સાહેબના પ્રભાવ વડે
કમીટીના મેમ્બરો પણ પોતાના કામને સંપૂર્ણ રીતે
બજાવતા રહ્યા. ત્યાં અનબુમન ઇસલામના વાઈસ પ્રેસી-
ડેન્ટ હતા, તે શીવાય બીજા અનેક જગ્યાઓના તેઓ
મેમ્બર હતા.

આપનો સ્વભાવ ઘણોજ માયાળુ, શાન્ત અને મળ-
લાવડો હતો. તેમણે અનેક સખાવતો કરી છે, અને શુભ
રીતે પણ દાન કરતા રહ્યા છે. એમનો દવાર હંમેશા
મહેમાનો માટે ખુલ્લો રહેતો હતો. દેશ વિદેશથી કોઈ
પણ અહસ્થ અહીં આવતો, તો તે આપ સાહેબના ત્યાંજ
ઉતરતો, આપ સાહેબની પ્રતિષ્ઠા સારી થયેલી હતી.
આપના સ્વર્ગવાસથી શહેરને ઘણી મોટી ખોટ ગઈ છે.
આપની કોમના કેટલાક સુધારાઓ અને કૃત્યસલાઓ
આપના હાથેજ થતા હતા, અને તે સર્વેને માન્ય રાખવા
પડતા હતા. શહેરના મુસલમાનોમાં આપ એક નામાંકિત
અને અગ્રેસર અહસ્થ ગણાતા હતા. આપે ૭૫ વર્ષની
વૃદ્ધ વયે આકાશની દુનીયાનો ત્યાગ કર્યો હતો.

આપ પોતાની પાછળ બે પુત્રીઓ અને એક મુન
તેમજ અસંખ્ય દવલત અને મિલકત મુકી ગયા છે,
હાલમાં જેની વ્યવસ્થા આપના ચિરંજીવી શ્રેષ્ઠ મેહંજદ
હાજીખ સફરી સાહેબ કરે છે. જેઓ ઉદાર મનોવૃત્તિ-
વાળા અને ઉત્સાહી નવજીવાન છે, તેમજ કોમી અને
ધાર્મિક કાર્યોમાં ઘણું ઉમંગથી ભાગ લે છે. તેઓ પોતાના
મરહુમ પિતાશ્રીની માફક દરેક પ્રકારની સેવાઓ બજાવે છે.
જેઓ તા. ૧૭-૨-૨૬માં શાહ પીરમહંમદશાહની કમીઠીના
મહેજર નીમામાં, અને તા. ૧૬-૮-૨૫ માં અનુપમનેશ્વરના

મમાં લાઇફ મેમ્બર થયા. તથા તા. ૧-૮-૨૬ ના રોજ મેનેજિંગ કમિટીના મેમ્બર થયા. તા. ૨-૮-૨૭ માં ગુજરાતમાં થયેલી અતિવૃષ્ટિ પ્રસંગે અહમદાબાદમાં જાતે ફરી પડી ગયેલા ઘરોની મુલાકાત લઇ, ગરીબોને ઘણી સારી મદદ કરી હતી. તેમજ તા. ૩૦-૬-૨૭માં સંકટ નિવારણ કમીટી અને હાઉસીંગ લોન કમીટીના મેમ્બર તરીકે કામ કર્યું હતું. ત્યાર પછી આપે અહમદાબાદ મ્યુનિસિપાલિટીના કાઉન્સિલર તરીકે ઉમેદવારી કરી, જેમાં આપ ત્રીજા નંબરે ચૂંટાયા.

ગયા ડીસેમ્બર માસમાં તા. ૧૬-૧૨-૨૭ માં અહમદાબાદમાં મળેલી ગુજરાત મુસ્લિમ એજ્યુકેશન કોનફરન્સની મેનેજિંગ કમીટી તેમજ રિસેપ્શન કમીટીના મેમ્બર હતા. મજકુર કોનફરન્સમાં આપે ઉત્સાહ પૂર્વક ઘણી સારી સેવા બજાવી હતી. સને ૧૯૨૮ માં આપ સકરખાં અને હસન શહીદની મસ્જિદના જમાત તરફથી વહીવટદાર નીમાયા, તેમજ આપ ત્રણ લીમિટીની મસ્જિદ અને ડાબલીઆ પોળની મસ્જિદ તથા હેમતખાંનાં પણ વહીવટદાર તરીકે કામ કરે છે, વળી સને ૧૯૨૭ માં મજમએ હિમાયતુલ કોમના ટ્રસ્ટી તરીકે નીમણુંક થયું છે. તેમજ હાલમાં આપ એકસાઇજ એડવાઇઝરી કમીટીના પણ મેમ્બર તરીકે ચૂંટાયા છે. તથા સને ૧૯૨૬ માં જેલ કમિટીમાં મેમ્બર નિમાયા તથા મુજત જમાત કોમેનવાહિરના તા. ૨૮-૨-૨૬ માં મેમ્બર નિમાયા તથા તે સિવાય ઘણી કમિટીઓમાં મેમ્બર છે.

હાલમાં આપની ઉંમર ઘણી નાની છે. અને કુદરતે તેમના માથા ઉપર આવી અનેક જોખમદારીના કામો નાંખી દીધા છે. છતાં આપ હિંમત અને દૃઢ મનથી બધા કાર્યો સંતોષકારક રીતે કર્યાજ નાચ છે. પોતાના મરહુમ પિતા-શ્રીના સમયમાં જેવી રીતે આપનું મહેમાન દ્વાર ઉઘાડું હતું, એવીજ રીતે હાલ પણ મહેમાનો આવે છે, અને તેઓની સારી પરોણા ચાકરી થાય છે. ખુદાએ તમારા આપને કોમી અને ધાર્મિક કાર્યો કરવા વધુ શક્તિવાન બનાવે, અને આવી હુસ્તીને કાયમ રાખી તેમના આયુષ્ય, દવલત, તથા જાહોજલાલીમાં દિન પ્રતિદિન વધારો કરે, અને તેમને તંદુરસ્તી સાથે સદા ખુશી રાખે એવી મારા ખરા દિલની દુઆ છે.

નિદાઉલ ઇસ્લામ

અલિમીયાં કુરબતીશાહ નિઝામી.

મુલ હુવા હિન્દુ લી મહેબુબે ખુદાકે સાથ હય.

કવસરી તનહા નહીં હય મુસ્તુફા કે સાથ હય.
જો નખીકે સાથ હય વો કિબરિયા કે સાથ હય.
કિસ લિયે ફિર દરપયે આઝાર હેં અશારૈ કવમ,
હિસકા કયા કરલેંગે જો ખયરુલ વરાકે સાથ હય.
કુછ નહી હસરત યદેખયઝાકી મુઝકો અય કલીમ.
હાથ અપના દામને આલે અખાકે સાથ હય.
ઈનકિશાદે મુકદુઆ પેશે અહદમે કયા કરે.
મીમે અહેમદ હય કે જો મેરી દુઆ કે સાથ હય,
રહેમતુલલિલ આલેમીં કે હશમે મઅની ખુતે,
ખદક સારી શાફએ રવઝે જઝા કે સાથ હય.
લેકે દિલ્લુરામ કો હઝરત ગયે જન્નતમે જખ.
મુલ હુવા હિન્દુ લી મહેબુબે ખુદા કે સાથ હય.

પ્રેરતાવના

રબુલેઆરબી

હર લહેઝા બશકલે બુતે ઐયાર બરે આમદ.
હર હમ બ લિલાસે દિગરાં યાર બર આમદ.
અલીકિસ્સા હમુ ખૂદ કે મી આમદો મી સ્ફત.
તા આકેબત આં શકલે અરબદાર બર આમદ,

જલ્લો છક

એક કમાલનો માલિક આવ્યો; જેણે જલ્લો છક
(સત્યતાનો પ્રકાશ) દેખાડ્યો, જે કાંઈએ તેને પ્રેમ આપ-
લડીએ નેયો તેની જીવનની સર્વ ઇચ્છાઓ પુર્ણ થઈ ગઈ.
જેની નિગાહે શોક તેના ઉપર પડી તેને સુખમાળી મુરાદો
મળી ગઈ, જે મનુષ્યને જો મોહને પોતાના દર્શન દીધા તેના
જન્મ લેરના પાપો કપાઈ ગયા.

હે ! અરબનિવસીઓ ! કેવા સુંદર હશે તમારા
જાગ્ય ! અને કેવા ઉત્તમ હશે તમારા નસીબ ! કે તમારો
ખુદાના નૂર (હૃદયની પ્રકાશ) ને પોતાની આંખે નેયો.
ખુદાના હળીબ (પરમાતમાના પ્રેમી) ના દર્શન કર્યા.
તમારો સમય ઇબ્રાહીમનો ફેરો નોહતો. સત્યુત્તમનો સમય હશે.

હે ! અરબનિવાસીઓ ! તમે કોઈ આરિકઅલ્લાહ
(મુશ્વરના ભક્ત) હશે, અથવા કોઈ દેવીઓ અને દેવ-
તાઓ હશે; નહિતો સામાન્યકોટીના મનુષ્યવર્ગના ભાગ્યમાં
એ ભગવાનના દર્શન ક્યાં ! એ ઘણું દુર્લભ છે. અસંભવિત છે.

અરબસ્તાનાવલોકન.

હે ! અરબસ્તાન, હે ! વનવેરાનાવાસ, હે રૈતીરણના
નિવાસ્થાન, હે ! વિકરાળ અને કોમળ પશુઓની ભૂમિકા !
જરા મારી વાત તો સાંભળ !

હે ! ચોરો અને ડાકુઓના રક્ષક ! હે ! રહસ્ય, અને
હુટેરાઓનું નિવાસસ્થાન, હે ! ઉજ્જડ ગામડાઓના
ઠેકાણા, જે શુંબુવડે તેં અખિલ જગતને નીચું દેખાડ્યું. કહે !
તું તારી તે ખૂબી કહે ! કે જેના પ્રભાવે શુભુગાનની ઉપ-
માઓ તારા શુભુગાન ગાવા લાગી.

હે ! અરબસ્તાન ! ત્હારું નામ નિશાન, કે અસ્તિત્વ
કોઈ ન જાણત. ત્હારું વર્ણન કોઈના પશુ કર્ણે ન અથડાત.
જગતને કદાપી જ્ઞાન ન થાત કે અત્રે જંગલોનો વાસ
છે; કે મનુષ્ય વાસ ? જે સુસાહિરનો ત્હારાથી પાલો પડ્યો
હોત, તેના છોકરાના છોકરા નહિ પણ તેના કુટુંબનો કોઈ
પણ ત્હારી તરફ નજર સરખી પણ ન કરત.

હે ! જંગલી અરબસ્તાન ! ત્હારામાં જગતના અવ-

શુભોનો સંગ્રહ હતો. પાપીઓ, બદકારો, અરે, મનુષ્યના રૂપમાં શયતાનો હતા. સત્ય છે.

અલ્લન ઉન્કે જિતને થે સળ વેહશીયાના.

હરેક લૂટ જોર માર મેં થા યગાના.

ફિસાદોમેં કટતા થા ઉનકા જમાના,

ન થા કોઈ કાનુનકા તાઝીયાના.

વો થે કત્લો ગારત મેં ચાલાક અચસે.

દરિન્દે હોં જંગલ મેં બે બાક જયસે.

પણ હે ! અરબસ્તાન ! આજે એ દિવસ છે કે ત્હારું નામજ જગતની જીવંદા ઉપર છે. ખુદા ત્હારા વખાણ કરે છે. કમ આંખલડી છે જે ત્હારા દર્શન માટે ન તલસતી હોય, કયું દિલ છે જે ત્હારા પ્રેમમાં ન તડપતું હોય ! તે કયો દેશ છે, જેણે ત્હારી બાદશાહીનો સિકકો ન માન્યો હોય ! તે કયો બાદશાહ કે મહારાજ છે જેણે ત્હારી પવિત્રતા તથા દબદબાને માન ન આપ્યું હોય !

હે ! અરબસ્તાનની ભૂમી ! તેં પુરાતન ટ્રેસ ઉતાર્યું, અને નવિન અવતાર ધારણ કર્યો, તેં નવિન જન્મ મેળવ્યું કે જે રસુલે ખુદા (સ) ત્હારે હાથ આપ્યો, હવે તું અભિમાન કરે; અખિલ પ્રાણાંડને હલકો ગણે; જેકરે તે યોગ્ય છે. જે કહે તે સત્ય છે.

પણ શું કહું અરણસ્તાન ! રખના રંગ ન્યારા છે,
 ઢાતા છે, જેને ઈચ્છે આપી દે. નહિ તો તારા હાથ લાગે
 એ ક્ષણે સુહૃદ્મત્રી ! તને નસીબ થાય એ જમાલે
 અહેમત્રી ! તને મળે એ રસુલે અરણી ! હાય ! શું કહું,
 હે ! અરણસ્તાન ! અલ્લાહ સર્વે શક્તિવાન છે.

હિમાલય, ગંગા અને ભારતનો વિલાપ.

હે ! હિમાલયાના ઉંચ શિખરે; તમોજ કંઈ વદો.
 સંકટો ઋષિઓએ તમારા પ્રેમ અને સ્નેહના ખોળામાં
 નિવાસ કર્યો; સંકટો બેળીઓએ તમારી પાસેથી યોગ્ય
 મિળવ્યું; હુલારો તાપ્સવીઓએ તમારા પ્રેમ સમગમને તપો
 અસ્થિર; લાળો ગુરુઓએ અને સાધુઓએ તમારે ત્યાં
 ચરણ કમળ માંખ્યા; પણ સત્ય કહેજો, ક્યાંએ મિયે છે,
 તે ! કોણ ? મકડાનો રાજ હુલારો ! ક્યાંએ નેહરે પડ્યો
 તે ! મલીનાનો પ્યારો કમલીવાળો !

હે ! જળવહન ગંગા ! તેં તહારા પવિત્ર જળે પુ-
 જારીઓને રામ નામની જપખોળા જપાવી, તહારા શિતળ
 મોઢાઓએ સ્વર્ગીયજમમ માગીઓને થાખડી થાખડી
 હૃદયની નિદ્રામાં પોઢાવી દીધા. તહારા પવિત્ર જળે દરેક
 પ્રેમીના હૃદયમાં પ્રેમ જ્યોત દિપક પ્રગટાવ્યો. તહારો
 મીઠડા મીઠડા અને મધુરડા ઘુંટડાઓને, પ્રેમશોનની

તરસ્યા હોષને આખે કવસરનો સ્વાદ થખાડ્યો; હે ! જળ
 મહનગંગા ! જેની આંખ ત્હારી આંખ સાથે મળી; ચાર
 આંખ થઈ, તેને મૂંગો મંત્ર શિખવી છોડ્યો, અને કોઈ
 તૃષામય હોષ નિહાળતાં તેને ગંગા જળનું પાન કરાવીને
 સુકત કર્યો; પરંતુ હે ! જળમહન ગંગા ! આટલું તો
 બતાવ; કે ક્યાંએ તે આખે ભ્રમજમવાળાથી ત્હારી આંખ પી
 લી ? તે મક્કી મઠનીએ ત્હારાથી કેમ ગંગાજલી ભરી ?
 હે ! દેવપુત્રી ! તે જગતનો તે મહાત્મા જોયો ? અરે !
 કંઈ નગરે પ્રડ્યો ? ત્હારી ઉત્તમતાએ, ત્હારા શુભાવકારોએ
 ત્હારા સૌંદર્ય કિરણોએ, તે કાળી કમલીગાળા દશનને
 કાલ લીધો છે ? હોય તો કહે.

હે ! ભારત ! ત્હારા આ હિંચા હિંચા મહેલો અને
 કિલ્લાઓ અને તેમનો મહિમા ! હે ! હિંદ, ત્હારી મન
 મોહક દિલ્લી, આગ્રા, અજમેર, મુલતાન; ત્હારામાંએ
 શુભ અને શુભકારોની બહાર રહેલી છે, અને રહેશે. તે ન
 મટાડવાથી મટી શકે છે, ન મટશે. શક્તિવાને તને સર્વે
 પ્રકારની શક્તિ અર્પણ કરી છે. હાતાએ પોતાની હયાથી
 તને દરેક પ્રકારે નવાજ્યો છે. પરંતુ તે મઠનનો મક્કા
 અને તે મોહન તો મદીના ! તે કિબ્લા ! તે કાળા ! વિગેરે
 તને ન આપ્યા, તે નજ આપ્યા.

હે ! હિંદ ! તે પ્રકાશ બહાર આપવા તે કરીમે કામ
 ન કર્યો તે નજ કર્યો.

પરંતુ હે ! લોખી ભારત ! તું હવે દુઃખી ન થા.
ન નયનડીઝોનીર વહેવઠાવ. ભલા અનાથ હવે શો લાભ ?
ફેફન અને નિશ્વાસ નકામો છે.

જો આ બાઝારની વસ્તુ હોત તો ત્હારો કોઈને કોઈ
સેવક લાવી આપત, ઘણા ભાગે તે મેળવવા પોતાના તન,
મન, અને ધનને ઝોવારી નાંખત; પરંતુ હે ! ભારત !
કોઈ કશું તો શું ? તે વસ્તુ અમુલ્ય છે ! તેનું મુલ્ય નથી.
ઠાવાની દવલત, તે જેને આહે તેને આપી દે. હવે તો

ભારત ! ધીરજનાજ આશરે બા. તું પુરાતન કાળથી
શાન્તિનો પાઠ ભણતી આવી છે, તો પછી આટલી બધી
બેસબરી શામાટે, ભારત !

ભારતે કહ્યું. “હું ધિરજના માર્ગથી બરાબર વાકિફ
છું, અને સંતોષની સ્થિતિથી પૂર્ણ જ્ઞાની છું. મ્હારા ઉપર
શું શું નથી વિત્યું ! મેં શું સહન નથી કર્યું. મેં ફરેક સમયે
એક ઉનો નિશ્વાસ પણ કાઢ્યો નથી; પરંતુ અત્રે તો
સ્વમાનનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં ધીરજ અને સંતોષ નું શું લાગે છે
કે વળગે છે, અત્રે માન અપમાનનો ઝગડો છે ! હું સ્કેજમાં
મારી મહત્તા ઘટાડી નાખું ! ઘડીપણમાં મારા અસ્તિત્વનો
નાશ કરી નાંખું ! અરબસ્તાન હિંદુસ્તાનથી ઉત્તમ ! તે જ-
ગલીની મારા ઉપર સરદારી ! વાઝું કહે. શું મારી આંખે
તે જોઈ શકું છું ? બસ ! એ ન થશે ! કદાપિ નહિ બને !”

હે! રમુલે અરબી! તું પોતેજ હિંદની લાચારીને
 જો, અને હિંદીઓની મદદ કર. હે! અહેમદ! ત્હારા પ્રેમે
 એક હિંદીના હૃદય ઉપર કારી ઘા લગાડ્યો છે; તું આ,
 અને ધીરજ આપ; ચક્રદે સદ્દીઓ શાક્ષી છે કે કોઈ પણ
 યુસુફ ત્હારા જેવો કોઈએ મિસરમાં ઉત્તમ થયો નથી. જે
 સાંઘર્યું સજનહારે તને અર્પણ કર્યું, તે કોઈ બીજો મેળવી
 શક્યો નથી. પછી કોણ છે કે જે ત્હારા સાંઘર્યુંના વખાણ
 સાંભળે અને તેનાથી બચી જાય.

હે! પ્રીતમ ખ્યારા! મારા ક્યાં એવા લાગ્ય કે મેં
 ત્હારા દર્શન કર્યા હોત. પણ તેજ કોઈ એવો જરૂરો
 મને બતાવ્યો હોત, કે જ્યાંથી હું ત્હારા દર્શન કરી શકત,
 પરંતુ તે ક્યાં મારા સદ્લાગ્ય;

યા! મુહમ્મદ! સાંભળવામાં આવે છે કે જે મનુષ્યે
 તને પ્રેમની દ્રષ્ટિએ જોયો, તેનું હૃદય ત્હારી પાસેજ રહી
 ગયું. કહેવામાં આવે છે કે ત્હારી છબી ઘણીજ મોહિની
 હતી, અને ત્હારું રૂપ અનુપમ હતું, ત્હારી આંખ જાદુ
 હતી, અને ત્હારી વાણી કુરઆન હતી, હે દિલ્લદારે અરબ!
 સાંભળીએ છીએ કે ત્હારા પ્રેમની જ્યોત જે મનમાં લાગી,
 પછી તે યુગાવવાથી પણ ન યુગી, હે! અરબસ્તાનના
 તાજદાર! આ તરફ પણ એક દ્રષ્ટિ કર, જરા જો તો

ખરે, ત્હારા દર ઉપર એક બિખારી હસ્ત લાંબાવી માગી રહ્યો છે. પ્રેમના નામ ઉપર તેને પણ કંઈ આપ. માન્યું કે ખુદા પણ ત્હારી પ્રશંસા કરે છે, અને એ પણ માન્યું કે તું હળીએ ખુદા છે.

ચે તો મંચ કચુકર કહું તેરે ખરીદારોં મેં હું,
તું સરાપા નાજ હય મેં નાજ બરદારોં મેં હું,

હે! નાજની! ત્હારી નાજ બરદારી પણ મારા બાગ્યમાં ન હોય, તો ખુદાના માટે એટલું તો કર; કે એક પણ માટે આવી જા, તને પોતાનામાં અને પાશ્વકામાં તક્ષવત કેમ! તને મિત્ર અને દુશ્મનમાં જુદાપણું શામાટે! તને નેક અને બદમાં ફર્ક શામાટે! હે! સૌંદર્યના માલિક! જો તેમ નથી તો પછી, અમારાથી દુર કેમ! અમારાથી પરદો કેવો!

મુસ્લિમ ગૌરવ

અથવા

સરકારે મુહમ્મદી

પ્રકરણ ૧ લું.

વસ્તી.

અરબસ્તાનમાં કબીલા કબીલાના લોકો જુદા જુદા વસ્તા હતા. દેશ રેતાળ અને ઉજ્જડ, શહેર, કસ્બો, અરે ! ગામ વસવાનું તો નામજ ન લો; જનસમાજના મોટા મોટા સમૂહનું એક જગ્યાએ વસવું તે પણ દુર્લભ હતું; માત્ર જ્યાં પાણી દ્રષ્ટિગોચર થયું, જ્યાં જરા લીલોતરીની લીનાશનાં દરશન થયાં ત્યાંજ અકુલ જમાવ્યો, ત્યાંજ બેસી ગયા; ત્યાંજ નિવાસ્થાન બનાવી લીધું. આ હતી રીત મકકા વાસોઓની તથા અખિલ અરબસ્તાનની.

હુકુમત

મકકામાં કોઇની હુકુમત નોહતી. મોટા મોટા કબીલાના દસ માણસોની ચુંટણી કરી લેવામાં આવતી, અને તે રાજ્યકારભાર ચલાવતા હતા, અને તે લોકોમાંથી ખાનએ કાળાના મુતવદ્ધી (સેવક) પણ બનાવવામાં આવતા હતા. લાંબા સમય સુધી આમજ ચાલ્યું, આ રિવાજને જનસમાજ માનતું, પાળતું અને ચાલતું. પણ હા. એક સમયે એક બહારના શત્રુએ મકકા ઉપર ચઢાઈ કરી, ત્યારે હ. મુહમ્મદ (સ)ના મોટા દાદા હાશમે મુકાબિલો કર્યો; અને પ્રાણની દરકાર રાખ્યા વગર ત્યાં સુધી ચુદ્ધ કર્યું કે શત્રુઓને નસાડી દીધા, અને આવા અત્યોત્તમ કાર્યના બદલામાં મકકા નિવાસીઓએ હાશમને પોતાના સરદાર બનાવી લીધા, અને ત્યારથી વંશપરંપરાનો હક મકકાવાસીઓએ આપી દીધો.

અબદુલ્લા

હઝરત મુહમ્મદ (સ)ના પિતા અબદુલ્લાનું વય ચોવીસ વર્ષનું હતું, ત્યારે બીબી આમિના (ર) સાથે તેમનો સંબંધ થયો. ધન બહુ હતું, અને ખાનદાન ઉત્તમ હતું. એટલે ધૂમધામથી લગ્ન થયાં. દરબારો આપવામાં આવી, ખુશીઓ મનાવવામાં આવી. બીબી આમિના સૌંદર્યમાં

સૌંદર્યની દેવી હતાં. તો ગુણોમાં ગુણાલંકાર હતાં. બંનેના દિવસો ઘણા પ્રેમાનંદમાં ગુજરવા લાગ્યા; પરંતુ અદેખું આકાશ ક્યાં કોઈને સુખી જોઈ શકે છે. તેણે કોને બે ઘડી આનંદ કે ચેન લેવા દીધાં.

કોઈ દમ કીજીયે કિસ તોરસે આરામ કહીં.
ચેન દેતીહી નહિ ગરદિશે ઐયામ કહીં.

હમણાં આનંદની માત્ર શરૂઆતજ થઈ હતી કે આનંદનો અંત પણ સાથેજ થઈ ગયો. દુઃખના પર્વતો બીબી આમિનાના માથા ઉપર તુટી પડ્યા. અબ્દુલ્લા વેપારાર્થે મુસાફરીએ ગયા હતા, તેઓ જ્યારે મદીને આવ્યા, ત્યારે માંદા પડી ગયા. માંદા પણ એવા કે જીવવાના સાંસા પડી ગયા. અચાનક મૃત્યુએ આવી ઘેરી લીધા. મૃત્યુસંદેશ આવી પહોંચ્યો. અને પોતાની કાયાને પરહરિ ચાલ્યો ગયો. ખુદાની મરજી; પરંતુ અફસોસ, હમણાં પચીસ વરસનું વય પણ થયું ન હતું કે મૃત્યુના આ કારીઘાએ જીવન અકારૂં બનાવી દીધું; એટલે બીબી આમિનાનું આશાપુષ્પ ખીલ્યું પણ નોહતું કે કરમાઈ ગયું. જીવનવાટીકા પ્રકુલિત પણ થઈ ન હતી કે જીવનમાળી જીવન મૃતાવસ્થામાં મુકી ચાલ્યો ગયો. હાય ! અફસોસ ! આહ ! કમનસીબી ! જનાબ અબ્દુલ્લાને તે નવ નિહાલ (પુત્ર) જોવાનો પણ સમય પ્રાપ્ત ન થયો કે જે જગતને નિહાલ કરનાર હતો. તેને

શી ખબર કે તેનો વાવેલો છોડ એક વિશાળ વૃક્ષ બનશે, તે વૃક્ષની છાયામાં જનસમાજ મુક્તિ ખોળશે. તેમજ તેને ન આવું જ્ઞાન હતું કે પોતાના ઘરે ગંગા વહે છે, પણ પોતે તરસ્યો જાય છે.

પતિના મૃત્યુથી બીબી આમિના (૨) ના હૃદય ઉપર જે આઘાત પહોંચ્યો, તેનું તો કહેવુંજ શું. પરંતુ હ. મુહમ્મદ (સ) ના દાદા અબુદુલમુત્તલિબની જે સ્થિતિ થઈ ગઈ હતી, તે અવર્ણનીય છે. એક બાબુ ઝિંદગીનાં સો વર્ષ થયાં હતા તો બીજી બાબુ સહુથી નાના અને સર્વેથી બહાલા સપુતનું યુવાનાવસ્થામાં સંચરવું. ખુદા બચાવે, શત્રુને પણ આવા દુઃખમાંથી બચાવે. વૃદ્ધના દિલ ઉપર શું શું નહિ શુઝ્યું હોય. પુત્રના દુઃખે બેકાર અને તેના દર્દથી લાચાર થઈ જતા હતા, અને વારે વારે કહેતા કે શું મેં મારા હૃદયની શાન્તિને આટલા માટે પાળ્યો હતો, કે આવી વૃદ્ધાવસ્થામાં પોતાની પાછળ વારસામાં દુઃખ મુકી જાય. હે ! મૃત્યુ ! તેં જે મારા દિવસો પૂર્ણ કરી નાંખ્યા હોત તો મારા પુત્રના વિયોગે તેનો ભોગ થવું પડ્યું છે, બચી ગયો હોત; અને હું મારી આંખે પ્રકાશિત દિપકને ખુઝાતો ન બુવત.

અવિખ્યવાણી

આ બાબુ લાચારી તથા હલગીરીનો આલ્સ હતો.

તો બીજી બાજુ ભવિષ્યવાણી થતી હતી, કે હે ! ના હિમ્મત !
 આવી રીતે તું દુ'ક વિચારવાળો ન બન, અને બુદ્ધીની
 લગામ ન મુકી દે, ત્હારું ભાગ્ય કેવું છે, તેની તને શી
 ખબર, ભગવાને ત્હારા ભાગ્યમાં જે લખ્યું છે તેની તને
 ખબરજ ક્યાં છે; ઝરા શુદ્ધીમાં આવી, બુદ્ધીની આંખ
 ઉઘાડ; કે જે પ્રિતમ પ્રેમ નગર મકકામાં પોતાની છબ
 દેખાડનાર છે, તે હજી તારા જોળામાં આવ્યો નથી. જે
 પ્રકાશે આખા અરબસ્તાનને પ્રકાશિત બનાવી દેવો છે, તે
 પ્રકાશ હમણાં પ્રકાશિત થયો નથી. અને જે ચંદ્રમાએ
 હિંદુસ્તાનમાં પૂર્ણ કલામય બની ચમકવું છે, તે હમણાં
 ઊગ્યો નથી. જે બાંગીની બાંગ અરબસ્તાનના ખંડેરોમાંથી
 નીકળી હિમાલયના શિખરો ઉપર ગૂંજનાર છે, તે હમણાં
 મિચ્છર ઉપર ચઢ્યો નથી. જે નામાંકિતના કારણે તારી
 નામના ચારે દિશાએ પ્રસરનાર છે, તે નામાંકિત હમણાં
 પચદા થયો નથી.

હ. મુહમ્મદ (સ) ના આગમનની ભવિષ્યવાણી.

હ. ઇબ્રાહીમ (અ) મેં દુઆ કરી હતી કે “ હે !
 ખુદા ! અરબસ્તાનમાં એક પયગંબર તેમનામાંથી મોકલ.
 તેવીજ રીતે હ. ઇસા (અ) એ પોતાની કોમને ભવિષ્યવાણી
 કરી હતી કે મારા પછી એક પયગંબર આવનાર છે,
 જેનું નામ અહેમદ હશે. ” હ. મુહમ્મદે (સ) પણ

ફરમાવ્યું હતું કે હું મારા દાદા હ. ઇબ્રાહીમ (અ) અને લાઇ ઇસા (અ)ની બશારત છું. છેવટે તે પવિત્ર ઘડી આવી ગર્ભ કે જેના સંબંધમાં ઇશારો કરવામાં આવ્યો હતો, તે સૂર્ય ભગવાન ઉગ્યો કે જેના કિરણો પૂર્વમાં ઝગમગ ઝગમગ થવા લાગ્યા. તે પૂર્ણ કલામય ચંદ્ર ઉગ્યો કે જેના કિરણોથી અરબસ્તાનનો અંધકાર નાશ પામ્યો.

બીબી આમિના (ર) ના ત્યાં પુત્ર થયો. પુત્ર તે સપુત્ર કે જેના આવવાથી અર્શ અને ફર્શ તેના મહેમાન થવા લાગ્યા.

બતહાકા બાશી મનમોહન,
જબ ફર્શિયે આયો આનનમેં,
તબ કાસે કહું મંચ અયરી સખી,
જો ધમથી કેનો મકાનનમેં.
સબ હૂરો મલાયક જિન્નો બશર,
સાતોં હી ફલક ઓર સારેનખી,
થી સલ્લે અલ્લાહી ધમ મચી,
આતીથી સદા યે કાનનમેં.

કારીગરે પોતાની કારીગરીના નમુના દરેક વખતે દેખાડયા, અદભુત ચંદ્ર દેખાડયા, પરંતુ આ સમયે એવો ચંદ્ર દેખાડ્યો કે અખિલ જગતના સૌંદર્યવાન નીચું જોવા લાગ્યા.

દાદાનો આનંદ

અખડલમુત્તલિએ જાણ્યું કે મારે ઘેર પૌત્ર પચઢા થયો છે કે આનંદમાં આવી ગયા. બાળકને જ્યારે જોયો ત્યારે હર્ષાશ્રુ નીકળી પડયાં. વખતો વખત તે નાના પ્રાણુને છાતીએ લગાડતો હતો, અને કુદ્યો ન સમાતો હતો. તેનું સર્વે દુઃખ નાશ પામ્યું, અને આનંદમાં ડોલવા લાગ્યો. પુત્રનો મૃત્યુ ધા, પૌત્રના જન્મે મટી ગયો, અને આનંદની કળીઓ નીકળી આવી. ઘેર ઘેર જલસાઓ થયા, દઅવતો આપવામાં આવી. દાદાને પોતાનો મરહુમ પુત્ર વખતો વખત દેખાવા લાગ્યો, અને તેના સંબંધમાં અખડલોએ બીજીવાર જન્મ ન લીધો હોય; પરંતુ તેને કયાં બળર હતી કે સરવરે કાયનાતે જન્મ લીધો છે, કે જેના નામનો ડંકો ચારે દિશાએ ગાજશે અને જેનું નિશાન એવી રીતે ઉડશે કે તેને ન બાદે શર્ક (પૂર્વનો પવન) હલાવીશકશે, નબાદે સરસર (વંટોળીયું) પાડી શકશે.

માતાનો આનંદ

એક સમયે માતાની એવી સ્થિતિ હતી કે, દરેક વખતે આંસુથી લુગડું પલળેલું રહેતું. ઉડતાં, બેસતાં, ઉઘતાં જાગતાં નિશ્વાસો હતા. કોઈને મળવા જવું અથવા મળવા આવનારને મળવું તેમને ગમતું નહિ. આવી સ્થિતિમાં તેમને ધીરજ આપે તો કોણ આપે; અને આપવાનો વિચાર

કરે તો કેવી રીતે ! પરંતુ હવે સ્થિતિ છે કે બાળકના દર્શન થતાં દુઃખ સુખમાં બદલાઈ ગયું. જગતમાં નવિન રૂપે જીવન મળ્યું. જગતથી દુટ્ટેલો સંબંધ ભેડાઈ ગયો. નેત્રોમાં નાશ પામેલો પ્રકાશ સજીવન થવા લાગ્યો. બીબી-આમિનાને (૨) ફરિશ્તાઓ (દુતો) એ સ્વપ્નામાં આપેલી આગાહી સરજનહારે આંખે દેખાડી. પછી શું હતું, જ્યાં રાત્રિદિવસ દિલગીરીએ વાસ કર્યો હતો, ત્યાં હવે આનંદે પોતાનું નિવાસસ્થાન બનાવી લીધું હતું. દિવસો આનંદના હતા તો રાત્રિઓ ચચનની હતી. માતા બાળકને ભેટી કે બાગબાગ થઈ જતી. માતાની ભે કંઈ બાળક ઉપર દ્રષ્ટિ પડતી તો ઓવારણા લઈ લેતી, અને તેના ઉપર કુરબાન થઈ જતી. જે લોકો બાળકને ભેવા આવતા તે કહેતા કે તેના હોઠ લાલ છે, તો આંખ બાદ છે.

તુઝ લબકી સિક્કત લાલે બદખ્શાં સે કહુંગા.

બાદુ હંચ તેરે નયન ગિઝાલાંસે કહુંગા.

દી હકને તુઝે બાદશાહી હુસ્ને નગર કી,

બા કિશ્વરે ઇરાં મેં સુલયમાંસે કહુંગા.

સ્નેહીઓ અને સંબંધીઓ બીબીને કહેતા કે “બીબી તને સુખારક, તારું ઉંઘતું ભાગ્ય બગ્યું; કે તારે ઘેર પુત્ર પચદા થયો. તે લાંબા આયુષ્યવાન થાવો, તેનું ભાગ્ય પ્રબળ થાવ, તેનું ભાગ્ય ચમકે. બીબી આ ઘણો સ્વરૂપવાન છે.

બાળકનો તવાફ

દેશના રિવાજ મુજબ અખંડુદમુતલિખ બાળકને ખોળામાં લઈ તવાફ માટે લઈ ગયો. અને પવિત્ર સ્થાને જઈ તેણે મૂર્તિને મસ્તક નમાવી તેમની આગળ પ્રાર્થના કરી કે “હે ! મૂર્તિઓ ! મારું સુતેલું ભાગ્ય ભગૃત થયું છે, કે મારા પુત્રના ઘેર પુત્ર પચઢા થયો છે. હે ! મંદિરની મૂર્તિઓ ! મારા બાળકને લાંબુ જીવન આપજો.

દાદાને ભવિષ્યનું જ્ઞાન ક્યાં હતું, કે જે જાણી શકે કે આ મૂર્તિઓનું જીવનજ આ બાળકના હાથમાં છે, તો પછી તેમની પાસે બાળકના જીવનની ક્યાં પ્રાર્થના કરું છું, અને હું આ મૂર્તિગૃહમાં કોની આગળ હાથ જોડીને ઉભો છું. સો વર્ષના વૃદ્ધની આખી જિંદગી મૂર્તિપૂજામાં કપાઈ ગઈ હતી. તેણે સેંકડો પૂજારીઓ તેમની પૂજા કરતા અને યાત્રાળુઓને તેમના લુગડાના ચુંબન કરતા જોયા; પરંતુ એ ન જોયું કે આથી અંતઃકરણને શાન્તિ મળે છે કે નહિ. પરંતુ ખુદાની શાન; આના ઉપરજ તેમની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી કે જે મળશે તે તેમની આતથી, અને જે નાશ પામશે તે તેમના કારણે.

ભોળી દુનીયા ! તેમણે (મૂર્તિઓએ) ક્યારે કોની સાથે વક્ષા કરી છે. એક નહિ કંઈ હઝારો પ્રાણો તેમના ઉપર કુરબાન થયા, તન, મન, અને ધન સર્વે લુટાવી દીધું

કોઈ દિલજલાએ તેમના હાથ ઉપર મસ્તક પણ આપી દીધું, પણ તે એ જાત છે, કે કોઈને પણ ખાતિરમાં લાવ્યા નહિ. ઉત્તમ ઉત્તમ ઘરો તેમણે જરબાદ કર્યા, સારા સારા સ્વરૂપવાન યુવાનોને ફના કર્યા. તેમનાથી વફાની આશા રાખવી ! તે સંગદિલોથી પ્રેમ કરવો ! ખુદા બચાવે; તેમનો પ્રેમ મહા આફત છે. પણ તે વૃદ્ધને કોણ સમજાવે ? અને કોઈ કહે તો શું કહે ? લાત અને મનાત તેઓના નાથ અને સ્વામી હતાં, તેઓ ક્યાં કોઈનું સાંભળતા હતા.

મૂર્તિપૂજક વૃદ્ધે છેવટે મૂર્તિખંડન બાળકને મૂર્તિ-ઓની આસપાસ ફેરવ્યો, અને તે કોમી રિવાજ પૂર્ણ કરી ઘેર આવ્યો. સર્વે સગાંબહાલાંને બોલાવ્યાં. રાગ રંગની ધમાલ મચી, અને બાળકનું નામ મુહમ્મદ (સ) રાખવામાં આવ્યું.

જખાંપે બારે ખુદાયા ચે કિસકા નામ આયા.

કે મેરે તુતકને જોસે મેરી જખાં કે લીયે.

અન્નાને હવાલે.

બાળકે હંમણાં થોડાકજ દિવસ માતાનું દૂધ પીધું હશે કે તે મુલકના રસ્મ અને રિવાજ અનુસાર એક દુધ-માતા (હલીમા) ને સોંપવામાં આવ્યું. ચાર વર્ષ સુધી તેના બોળામાં ઉછેરાયા. તે વરસમાં બે વખત બાળકને

માતાને દેખાડવા લાવતી હતી. માતા બાળકને ભેટી કે બાગબાગ થઈ જતી હતી, અને કહેતી કે આ પુષ્પવદને મને નિહાલ કરી નાંખી. પણ તેને શી ખબર કે આજ બાળકના પ્રકાશે અખિલ જગતને નિહાલ કરવું છે.

સામાન્ય રીતે અરબસ્તાનમાં બે વરસ સુધી અન્નાઓ બાળકને રાખતી હતી, પરંતુ બીબી ઘણાં બુદ્ધિશાળી અને ભવિષ્યનો વિચાર કરનાર હતાં, તેમણે બે વરસના બદલે ચાર વર્ષ હલીમા પાસે બાળકને રહેવા દીધો. કે જેથી શહેરની ખરાબ હવાથી બચી જઈ, ગામડાની સ્વચ્છ હવા મેળવી ભવિષ્યમાં કોઈપણ બીમારીનો શિકાર ન થઈ જાય અને આરોગ્ય વધે.

ઝાહિર રીતે બાળકનું માતાથી જુદું રહેવું મોટી વાત નથી; પરંતુ ખરેખર એ એક મોટી વાત છે. કહેવામાં અને કરવામાં મોટો તફાવત છે. એક યુવાન બીબી, તેણી વિધવા, તેના ઉપર એકલવાયું બાળક અને તેને પોતાનાથી ચાર વર્ષ સુધી જુદું રાખવું તદ્દન અશક્ય છે. તે એજ ઉત્તમ માતાનું કાર્ય છે, જે દુરબીન જેવી આંખ રાખતી હોય, અને જેનામાં ધીરજ તેમજ સંતોષ પણ હોય. આ એક ખુદાઈ બક્ષીસ છે, નહિં તો ક્યાંથી હોય કોઈપણ સ્વરૂપવાનમાં આવી ખૂબીઓ ! સૌંદર્યને અકકલનું થીગડું ! આ એક અચંખો છે. અમોએ તો જે જે સ્વરૂપવાનોને ભોળા

બેવકુફજ નેયા, સરજનહારે જેને સૌંદર્ય અર્થ્ય, તેની પાસેથી અકકલ છીનવી લીધી. પરંતુ એક આમિના હતી કે જેનામાં બન્ને વસ્તુઓ મવજુદ હતી.

માતાનું મૃત્યુ

માતાની આશા પૂર્ણ થઈ કે બાળકની આરોગ્યતાએ એવી જડ પકડી, કે જિંદગીમાં તેને સેંકડો મુસિબતોથી મુકાબિલો કરવો પડ્યો, પરંતુ તે તેનો વાળ પણ વાંકો કરી શકી નહિ. અફસોસ તો એ વાતનો છે કે માતા પોતાની મહેનતનો છોડ ઉછરેલો જોવા ભાગ્યવંત થઈ નહિ. હમણાં માતા અને દીકરાએ ભાગ્યેજ બે વરસ સાથે પસાર કર્યા હશે કે મૃત્યુસંદેશ આવી પહોંચ્યો, હ. આમિના (૨) સ્વર્ગે સિધાવ્યાં, અને છ વરસનું નાનું બાળક પાછળ મુકી ગયાં. વિચારવા જેવું છે કે માતા મરણપથારી ઉપર પડી છે, અને બાળક તેની સામે શોકાતુર ઉભું છે. તે મનમાં કહેવા લાગી કે આ બાળકની કોણ સંભાળ રાખશે; તેને ભાઈ કે ખેડેન પણ નથી, પિતાને કુદરતે પહેલાંથીજ લઈ લીધો, અને હવે હું પણ જવાની તૈયારીમાં છું. હાય ! મારા ભાગ્ય ! ઉફ ! મારી કમનસીબી ! માતા દરેક વખતે પોતાના બાળક તરફ દ્રષ્ટિ કરતી, પરંતુ સ્થિતિ નાનુક હતી. આંખ ઉઘાડીને જેવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું હતું.

બાળકની સ્થિતિ

ખીજી તરફ બાળક માથું ઝુકાવી શોકાતુર ઉભું હતું અને જોઈ રહ્યું હતું કે આ બધું શું થાય છે. પિતાનું નામ નિશાન ન જોયું, માતાને જોવા લાગ્યવંત થયો, તે પણ હમણાં જવાની તૈયારીમાં છે. આ બચાનક દેખાવ જોઈ સગાંસ્નેહીઓ લોહીના અશ્રુ પાડતાં હશે, અને શહેરના લોકોએ કોલાહલ મચાવ્યું હશે, કે આ શું થઈ રહ્યું છે. કોઈ એવી આંખ નહીં હોય કે જે અશ્રુથી ભીની ન થઈ હોય; કોઈ એવું હૃદય નહીં હોય, જે શોકસાગરમાં ગરકાવ ન થયું હોય; દરેક જગ્યાએ શોકનાં વાદળાં છાએલાં હશે, અને શહેર માતમગૃહ બન્યું હશે.

ખીચારા બાળકે થોડોક સમય પસાર કર્યો હશે કે એક ખીજી આકૃત તેના માથા ઉપર ટુટી પડી. જે ટેકો દાદાનો હતો, તે પણ જતો રહ્યો. બુઝુર્ગ અબ્દુલમુત્તલિબ પણ મરણ પામ્યા, અને આઠવર્ષનું અનાથ બાળક પાછળ મુકી ગયા.

બસ ! હવે લાચાર બાળક, દુઃખોનું વાજાંત્ર, કરે તો શું કરે, અને જાય તો ક્યાં જાય. ન પિતાની સુરત જોઈ, ન માતાના ખોળા સિવાય ખીજો કોઈ આરામ; અનાથ તો પિતાના મૃત્યુએજ કરી દીધો. પરંતુ દાદાના મૃત્યુએ શોક નો ખ્યાલો સંપૂર્ણ રીતે ભરી દીધો. ખુદાની મરજી. ખાન-

દાની કુળનો નણીરો, શરીર મજાનો પુત્ર, જોતજોતામાં નિરાધાર અને ઘરબાર વગરનો થઈ ગયો. પરંતુ આ બાળકને અનાથ કરવામાં ખુદાનો લેહ હતો. ખુદાએ તમાલા તેને એક ખાસ રૂબો અર્પણ કરવા ઇચ્છતો હતો, જેની સફળતા માટે ઝાતી અનુભવની સખત જરૂર હતી. જ્યારે ખુદાએ તેને રૂબાથી સરકરાઈ કર્યો, અને તેની પરીક્ષા લેવામાં આવી, ત્યારે તે અનાથ એવી સરસ સફળતા મેળવી કે:-

મુસિબત મેં ગયરોં કે કામ આને વાલા.

વો અપને પરાએકા ગમકાખાને વાલા.

ફકીરોંકા મલખ ઝમકોં કા માવા.

ચતીમોંકા વાલી શુલામોંકા મોલા.

અમીન અને સાદિકના ખિતાબની પ્રાપ્તિ

હવે પાછળ કોણ હતું, જે અનાથની સંભાળ રાખે, પરંતુ ખુદા સર્વશક્તિમાન છે. આપના કાકા ખુઝુર્ગ અખુ-તાલિખ એક મોટા કુટુંબનું ભરણપોષણ કરતા હતા. તેમણે ફક્ત બાળવયમાં જ નહિ, પરંતુ જીવાનીમાં પણ પુરેપુરી સહાય કરી. સાચો વફાદાર પુરૂષ હતો; અને વફાનું નામ રાખી ગયો. ખુઝુર્ગે આપને પોતાના સાથે વેપારની શરૂઆત કરાવી, અને ખાંને કાકા ભત્રીજા વેપાર અર્થે એકઠા બહાર આવવા જવા લાગ્યા. પચીસ વર્ષના વય સુધી

આપ વેપારમાંજ મશગુલ રહ્યા. જ્યાં કંઈ બહાર જતા કાકાની સાથેજ જતા, એકબીજાની બુદ્ધિ એક પણ માટે પણ અસંબવિત હતી. આપે વેપારના કામકાજને સારી રીતે નિભાવ્યું. અને પોતાની ખુબીઓ તેમજ કામકાજની ઉત્તમ ઢપથી કારોબારમાં ઉત્તમ સફળતા મેળવી. ત્યાં સુધી કે લોકો આપને “ સાદિક ” અને “ અમીન ” ના ખિતાબોથી પોકારવા લાગ્યા.

વેપાર અને સમ્બાધ

વેપાર અને સમ્બાધનો એક સાથે નિભાવ કરવો, બાણે અગ્નિ અને પાણીને એકઠા કરવા બરોબર છે. વેપારમાં જૂઠા બોલ્યા વગર કામ ચાલી શકતુંજ નથી. કોઈ ગમે તેવી કીંમતી વસ્તુ હોય, પરંતુ તેને જ્યાં સુધી ઘોડાખાઝાનો રંગ ચઢાવવામાં ન આવે, તેમજ તેને ફરેબના શીશામાં ન ઉતારવામાં આવે ત્યાંસુધી તે વસ્તુને લેવાનું કોઈ નામ પણ નહીં લે. એવા સમયમાં કે જ્યારે લક્ષ્મીનો દોર ચાલતો હોય, અને પ્રેમનો જગતમાં ઢુકાળ હોય, તેવા સમયે ઢાંગ અને ફરેબથી દૂર રહેવું, સીધા માર્ગે ચાલવું, જુઠથી બચવું, તેમજ “ સાદિક ” અને “ અમીન ” કહેવાવું, શું આ નાની વાત છે !

સાચું બોલવું તે પણ કઈ ભૂમિ ઉપર ? અરબસ્તાનના અંધકારમાં ! જ્યાં ન હોય અછલની રોશની કે

સહ્યતાનો પ્રકાશ; જેને જુઓ તે અંદર અને બહારથી
કાળો; જ્યાં લોકો દરેક કુટેવોથી ભરપુર; દરેક પ્રકારની
બદમાશીઓમાં હોશીઆર; ત્યાં કોઈ માણસ સીધા માર્ગે
ચાલે, તો પોતાનું પણ મોઢું કાળું કરાવે. એવા બદકારોમાં
નેક બનીને રહેવું, આ કંઈ નાની વાત છે ! છે કોઈ આદ
મની અવલાદમાં એવો ! છે કોઈ મર્દમયદાન એવો ! જેને
દાવો હોય, તે આવે, નીકળે, અને કરી દેખાડે.

સાચું બોલવું તે પણ કંઈ ઉંમરમાં, જ્યારે વીસ
પચીસ વર્ષનું વય હોય, અને ભરપુર જીવાની હોય. આ વય
જિંદગીનો એવો સમય છે કે જેમાં સાચું બોલવું તો
કોરાણું, પરંતુ સાચું બોલવાનો વિચાર સરખોએ આવતો
નથી. આ સમયે જીવાનીનો ઉમંગ અને યૌવનની ધુન
મનુષ્યને લગામ વગર એવો દોડાવે છે કે તે આગળ પાછળ
કંઈ જોતો નથી. ઉમરના આવા સમયમાં સાચું બોલવું
મનુષ્યની શક્તિ બહાર છે. આ વાતજ જુદી છે. આવ
લોકો જુઓ, આ ખુદાનો ભેદ છે. હે ! આંખોવાળાઓ
આવ ! આ ‘અમીન, ને જુઓ એ અમન રૂપ છે, એ
સુંદર સ્વરૂપ છે, હે ! કાનવાળાઓ એને સાંભળો, આ કુર-
આનનો કાન છે; આ સદાકત (સત્યતા) નો પયગામ છે.

ખદીબ (૨) ને વ્યવસ્થાપકની જરૂર

આ સમયમાં મક્કામાં એક ધનવાન ખાનદાનની
વિધવા રહેતી હતી, જેનું નામ ખદીબ (૨) હતું. તેનું

વય આસરે ચાલીસ વર્ષનું હતું, તે ઘણી સૌંદર્યવાન હતી. પરંતુ તેને કોઈ લાયક વ્યવસ્થાપક મળતો નહતો, કે જે તેના કારોબારની સારી રીતે વ્યવસ્થા કરી શકે. તે જેને કારોબાર સોંપતી તે તેને જમે ઉધાર ખરાબર પુરો કરી દેખાડતો હતો. તે માટે ખદીબ (૨) ને એક સારા માણસની જરૂર હતી. પરંતુ એવો માણસ ક્યાંથી મળે. પણ તેણે તપાસ ચાલુ રાખી. છેવટે તેના કાને આપની પ્રસંશાનો આવાજ પહોંચ્યો, કે એક નવજુવાન છોકરો છે જેનું નામ મુહમ્મદ (સ) છે. જે સત્યતાથી એક પગલું પણ આગળ વધતો નથી, અને જૂઠ્ઠી પાસે જતો નથી. લકખ તેનું ‘અમીન’ અને ખિતાબ ‘સાદિક’ છે. ખદીબ (૨) કહેવા લાગી કે જો એવો માણસ મારે હાથ આવી જાય, તો માફે બગડેલું બધું કામ સુધારી જાય.

ખદીબ (૨) ની નોકરીમાં

ખદીબ (૨) એ હ. મુહમ્મદ (સ) ને એક પયગામ મોકલ્યો, કે જો તમે મારે ત્યાં નોકર તરીકે રહો અને મારા કામકાજની સારી રીતે સંભાળ રાખો, તો અત્યારે આપની જે આવક છે તે કરતાં હું ડબલ પૈસા આપીશ. મને દયાનતદાર અને સાચા માણસની ખાસ જરૂર છે. આપની સમ્બાધની ખુબીઓ સાંભળી મેં આપને મારી પાસે રાખવા નિશ્ચય કર્યો છે. જો તમે મારા માલને તમારો માલ અને મારા નુકસાનને તમારો નુકસાન સમજશો, તો

આપ ખિદમત (નોકરી) નો જે હક માંગશો તે હું આપવા માટે તૈયાર છું. જ્યારે આપને આ પયગામ મળ્યો, ત્યારે આપે આપના કાકાની સલાહ લઈ એવો નિર્ણય કર્યો કે એવી કદરદાન સ્ત્રીની નોકરી જરૂર કરવીજ જોઈએ. છેવટે આપ ખદીબ (૨) ની ખીદમતમાં ચાલ્યા ગયા, ત્યાં જઈ બધું કામકાજ સાંભાળી લીધું, અને કારોબાર શરૂ કરી દીધો.

ખદીબ (૨) એ આપની પ્રસંશા સાંભળીનેજ આપને નોકર રાખ્યા હતા, પરંતુ જ્યારે તેણે જોયું કે આપને ન દિવસે ચયન છે ન રાત્રે આરામ, તો ઘણી ખુશ થઈ, કેમ ન થાય ! તેનો વેપાર દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યો, તેની દોલતનો સિતારો ચમકવા લાગ્યો. જેમ જેમ આપની કીંમત ખદીબ (૨) ના હૃદયમાં વધતી ગઈ, તેમ તેમ પ્રેમ દીપક પણ તેના હૃદયમાં પ્રકાશિત થતો ગયો. તેને અહમદના પ્રકાશમાં ખુદાઈ જલ્લો દૃષ્ટીએ પડ્યો. એક તરફ પગથી માથા સુધી નૂર, તો બીજી તરફ સત્યતાની શોધ-ખોળ કરનાર નયન, પછી કેમ અસર ન થાય; ખદીબ (૨) ને ઉલ્લસની લો લાગી, અને તેના હૃદયમાં કોઈના પ્રેમની જ્યોત બળવા લાગી. કેવી સત્યતા અને કેવી દયાનતદારી, કેવું સૌંદર્ય અને કેવી વાચા, બધી વસ્તુએ મળીને ખદીબ (૨) ના હૃદય ઉપર એવી છાપ પાડી કે તેનું સંગીન હૃદય આપના તાબે થઈ ગયું.

એહમદી પ્રેમનો તરંગ

ખદીબ (૨) મનજમનમાં કહેતી હશે કે કાલ સુધી તો હું સારી હતી, અને અત્યારે મને બેઠાં બેઠાં શું થવા લાગ્યું છે, આ કેવી રીતે બની શકશે. જગત મને મેણા મારશે, કે ચાલીસ વર્ષની વય થઈ છતાં તેને હજી પણ દુનીયાની ધુન લાગેલી છે. અને મુસીબત એ છે કે અહીંયાં તો જીવાની સંપૂર્ણ થઈ ગઈ છે, અને ત્યાં તો ખુબસુરત જીવાન, સ્વરૂપવાનોમાં ઉત્તમ સ્વરૂપવાન, નાજવાળાઓમાં વિચિત્ર નાજની, મધલર્યા નયન, કટારી સમાન દૃષ્ટિ, ચંદ્ર સમાન ચહેરો, અને તેના ઉપર કાળી ગુદકો;

આવા વિચારો માંજ ખદીબ (૨) ની દિવસથી રાત્રિ અને રાત્રિથી દિવસ થઈ જતો હતો. પરંતુ તેને કોઈ પ્રકારની સમજણ પડતી નોહતી. દરેક પળે એવા વિચારોમાં રહેતી કે કોઈ પણ રીતે મનની આશાઓ સફળ થાય. તે બિચારી ને હવે રાત્રિ દિવસ કાળાનો તફાવ હતો, કે મૂર્તિઓની પૂજા. મૂર્તિગૃહમાં જઈ દુઆઓ માંગતી, અને બાધાઓ રાખતી. ખુદાની શાન; ખદીબ (૨) મૂર્તિઓ સામે તે મૂર્તિલજ્જક ને મેળવવા માટે મૂર્તિગૃહમાં માથું ધસતી. આવી રીતે ઘણો સમય વીતી ગયો, પરંતુ તેની આશાઓ પૂર્ણ થઈ નહિ. છેવટે એટલી બધી કંટાળી ગઈ, અને તેના હૃદયને એક એવી સખત ઠેસ લાગી કે તે મૂર્તિઓને

તિરસ્કારની દૃષ્ટીએ જોવા લાગી. જેમ જેમ હું મુહમ્મદ (સ.) થી ખદીજા (ર) નો પ્રેમ વધતો ગયો તેમ તેમ તેનું મન મૂર્તીઓ તરફથી ખસતું ગયું. એક દીવસ જ્યારે તે ઘણીજ કંટાળી ગઈ તો કહેવા લાગી “ મેં આ કા'બાની મૂર્તીઓથી શું મેળવ્યું ! રડતાં રડતાં. આંખો ખાળી, પણ તેમનાથી કંઈ માફ કામ થયું નહિ. પત્તથરની કાળી મૂર્તીઓ છે, એમાં શું રાખ્યું છે; તેમના ઉપર લખનત; અને તેઓ ના પુજનાર ઉપર ફિટકાર; નથી મને તેઓ ઉપર વિશ્વાસ, કે ભરસો; હવે મારી મૂર્તિ છે તો એક; અને દિલદાર છે તો એક; હવે જો માથું નમાવીશ તો એહમદ (સ.) ના ચણેમાં; અને પ્રાર્થના માટે હસ્ત લંબાવીશ તો મુહમ્મદ (સ.) ની સરકારમાં; હવે હું આ મૂર્તીઓ આગળ હાથ લંબાવું, અને સવાલ કરું! બસ! હવે મારા સવાલ થઈ ચુક્યા, અને મને તેઓના જવાબની કંઈ દરકાર નથી. મારા મનના મંદિરમાં મુહમ્મદ (સ.) નો વાસ છે. હું શા માટે આવો સરળ માર્ગ ગ્રહણ ન કરું; ચાહે હવે આખું અરબસ્તાન મારાથી મોહુ ફેરવી લે, કે આખું જગત મને તિરસ્કારની દૃષ્ટીએ જુએ પરંતુ હવે હું જો છું, તો ફક્ત એક દિલદાર મુહમ્મદ (સ.) ને.

ખદીજા (ર) એ સંપૂર્ણ વિચાર કરી લીધો કે હું પોતે જઈ મુહમ્મદ (સ.) ને બધી વસ્તુ સ્થિતિ કહી સંભળાવું

કે,“ હો! સાહિબ! તું ઈમાનદારી અને સત્યતામાં સંપૂર્ણ છે. પરંતુ હો! અમીન! મેં મારા હૃદયને ક્યાં તારી પાસે અમાનત રાખ્યો હતો! મેં તો ફક્ત માલ અને દ્રવ્ય તારે હવાલે કર્યા હતા. હૃદયનો વેપાર તને સોંપ્યો નોહતો. આ શા માટે લૂટી લીધો,, હું આ બધી વાતો તેને કહી સંભળાવીશ, પછી જોઈશ કે તે શું જવાબ આપે છે. પણ તે મનમાં કહેવા લાગી કે આ બધી વાતો કહેવાની છે, પરંતુ તેને કહેશે કોણ !

દસ્તુરે ઝખાંબન્દી હય કયસા તેરી મેહફિલમંય,
યહાં તો બાત કરનેકો તરસ્તી હય ઝખાં મેરી,

મુહમ્મદ (સ) જો કે બદીબ (ર)ના નોકર હતા, પરંતુ સૌંદર્યનો દબદબો અને પ્રેમનો ખવફ બદાનો અસર રાખે છે. શી શક્તિ કે બદીબ (ર) વાતચીત માટે હોઠ સરખું ફફડાવી શકે. આંખથી આંખ મેળવી વાત ચીત કરવા માટે તેમજ પોતાના મનનો લેહ પોતાની જીભે કહેવા માટે ઘણીજ માથાકુટ કરી, પરંતુ હીમ્મત હારી ગઈ, અને બિચારી જ્યાંની ત્યાં રહી ગઈ.

નિકાહનો પયગામ

જ્યારે તેનું મગજ શાંત થયું, ત્યારે તેણીએ બધી બાબતો ઉપર વિચાર કર્યો, અને કહેવા લાગી. આ કાર્ય દાવપેચ કે ધોકાબાજીનો નથી, કેમકે, તેને લાલચ, સ્ત્રી કે

દલવત ની કંઈ પરવાહ નથી. છેવટે તે એવા નિર્ણય ઉપર આવી કે એક કાસિદને નિકાહનો પયગામ લખને મોકલવો અને તે મારી બધી સ્થિતિ કહી સંભળાવે. તેણે પોતાના વિચારોથી મળતા એક માણસને કાસિદ તરીકે શોધી કાઢ્યો. જ્યારે કાસિદ સંદેશો લખને જવા લાગ્યો ત્યારે બદીબ (૨) એ તેને પાસે બોલાવ્યો, અને કહેવા લાગી કે જો તને સાચી વફાદારી બબલવી છે તો જે કંઈ તેને કહે તે સાચે સાચું કહેજે જો તું “ સાદિક ” ના દરબારમાં જાય છે. માટે સદાકત (સત્યતા) થી કામ લેજે, જરાએ ચાલાકી વાપરીશ નહિ. જેટલું પુંછે તેટલોજ જવાબ આપજે, એાછું વત્તું કહીશ નહિ.

બદીબ (૨) ની નેત્રો કાસિદની રાહ જોવામાં લાગી હતી. જોઈએ શું જવાબ લાવે છે. મારા લાગ્યો દૂત કંઈ દિશાએ જાય છે; તે મોટી મોટી આશાઓ બાંધતી અને પોતાના હૃદયને ધીરજ આપતી, પણ જ્યારે તેને નિષ્ફળ તાનો વિચાર આવતો, ત્યારે તે બેચયન થઈ જતી અને તેના હોશ ઉડી જતા,

ખબર તહૈયુરે ઇશક સુન ન જુતુ રહા ન પરી રહી,
 ન તુ, તુ રહા ન વો મંચ રહા જો રહીસો બેખબરી રહી,
 તેરે જોશે હયરતે હુસ્ન કા અસર ઇસ કદરસે ચહાં હુવા,
 નતો આઘને મેં જિલા રહી ન પરીમેં જલ્વા ગરી રહી.

જગતમાં પ્રથમ સુસ્તિલમ.

એક તરફ ખદીબ (૨) નિષ્કળતાના વિચાર સાગરમાં ડુબેલી હતી, તો બીજી તરફ કિસ્મત નો ફરિશ્તો ઉભો ઉભો હાસ્ય કરતો હતો. ખદીબ (૨) ને શી ખબર કે તેને જે બન્ને જગતના ખાદશાહની રાણી બનવું છે, તે એજ તાજદાર છે, જે સયદુલ મુસ્લિમીન ના હાથે તેને પ્રથમ સુસ્તિલમ બનવું છે, તે એજ ઇસ્લામનો અલમબરદાર છે, જે નખીને દુનીઆમાં સૌથી પ્રથમ નુખુવતની ખાત્રી અપાવવી છે તે એજ નખીઓ નો સરદાર છે.

બીજી તરફ મુહમ્મદ (સ) ને સંદેશો મળ્યો, આપે થોડીકવાર તે ઉપર વિચાર કર્યો, અને મંદ હાસ્ય કરી કાસિદ-ને કહેવા લાગ્યા લાઇ, મને એમાં કંઈ વાંધો નથી, પરંતુ હા, એક વાતનો જરૂર વાંધો પડશે, કે હું એક ગરીબ માણસ છું, અને ખદીબ (૨) ધનવાન છે, એટલે આ બન્ને વસ્તુઓનો સંબંધ થશે કે કેમ, તે ઉપર વિચાર કરવો જોઈએ.

કાસિદ સ્વચ્છ અને ઉજ્જવલ સંદેશો લઈ પાછો આવ્યો, અને ખદીબ (૨) ને કહી સંબળાવ્યો, આ વખતે તેની વિચિત્ર સ્થિતિ હતી.

ખબર સુનતેહી કાસિદસે હુવે હમ બે ખબર બિલકુલ.
તેરે પયગામ કે ગોચા કે પયગામે કબા સમજે.

જ્યારે હોશમાં આવી તો કહેવા લાગી કે જો મને ધનવાન પતિની જરૂર હોત, તો હું શા માટે મોટા મોટા ધનવાન સરદારોને ના પાડત. એવા ધનની મને શી જરૂર; એવી દવલતથી મને શો ફાયદો; આ તો શું, પરંતુ આખા જગતની દવલત જો મારે હાથ લાગે તો તેની ગરીબાઈ ઉપર લુટાવી દઉં.

મને દુનીયાની દવલતની કાંઈ દરકાર નથી, ફિટકાર છે એવા ધન ઉપર, જે પીયાની પ્રીતને ગુમાવે. ખદીજ(ર) કાસિદને કહેવા લાગી, તું હમણાં પાછો જા, અને કહે કે આપે મારી દવલત ઉપર જે આજ મુક્યો છે, તે બરા વિચારવા જેવું છે. જ્યારે હું પોતેજ તમારી દવલત થઈ જઈશ, ત્યારે તમો પોતેજ તેનો નિર્ણય કરી લેજો. કાસિદે આવી આપને સંદેશો કહી સંભળાવ્યો. આપે મંદ હાસ્ય કરી કાસિદને જવાળ આપ્યો, મને ખદીજ(ર) થી તેમજ તેના સંદેશાથી કોઈ પ્રકારનો વાંધો નથી, મને દરેક રીતે મંજૂર છે.

લગ્નની તૈયારી

કાસિદે ખદીજ(ર) ને ખુશીના સમાચાર સંભળાવ્યા ત્યારે તેની નેત્રોમાંથી આનંદના અશ્રુ ટપકી પડ્યા. ખદીજ(ર) દરેક કાર્યોને પડતા મુકી લગ્નની તૈયારીઓમાં લાગી ગઈ. નિકાહ પ્રસંગે ભારે જલસાઓ થયા, તેમજ મોટી ધુમધામ કરવામાં આવી.

ધીરજનો બદલો ખુદાએ ખદીજને (૨) ને ઉત્તમ રીતે આપ્યો, અને તેની આશાઓ પૂર્ણ થઈ. તેણે કામકાજ માટે એક માણસ શોધ્યો તો ‘અમીન’ મળી ગયો, તેણે પતિની માગણી કરી તો પયગંબર મળી ગયો. વાહરે ! હરયાએ રહેમત (દયાના સાગર) શું હતું અને શું કરી દેખાડ્યું; ખદીજ (૨) ઘણીજ વફાદાર બીબી હતી. તેણે તન મન અને ધન સર્વે પોતાના પ્યારા પતિ ઉપર કુરબાન કરી દીધું. તેણે આપને માલદાર બનાવી દીધા. દુશ્મનોથી જીવ બચાવ્યો. આપની નુબુવતનો સૌથી પ્રથમ સ્વીકાર કર્યો. ખદીજ (૨) નિકાહ પછી પંદર વર્ષ સુધી જીવતા રહ્યા, તેટલા સમય સુધી આપને કોઈ પ્રકારની શિકાયત થઈ નહીં. તેના પ્રેમ અને વફાદારીએ આપના હૃદય ઉપર એટલી બધી અસર કરીકે આપ તેને કોઈ કાળે ભુલી શક્યા નહિ. હ. ખદીજ (૨)ની વફાત પછી આપ જ્યારે તેને યાદ કરતા ત્યારે નિશ્વાસ નાંખતા. એક દીવસ આપે ખદીજ (૨) ની યાદ કરી તો આપની બીબી આયશા (૨) કે જેઓ યુવાન અને ઘણાંજ સૈંદર્યવાન હતા, કહેવા લાગ્યા. યારસુલુ દલાહ ! ખદીજ (૨) ધરડી નોહતી ? શું ખુદાએ તેના બદલામાં તેનાથી વધુ સ્વરૂપવાન સ્ત્રી નથી આપી ? આપે ફરમાવ્યું, નહિ, કદી નહિ. જ્યારે હું ગરીબ હતો, ત્યારે તેણે મારાથી લગ્ન કરી તવંજર બનાવ્યો. જ્યારે મને બધા લોકો ઝુઠો કહેતા હતા, ત્યારે તેણે મને સાચો બાણ્યો, જ્યારે

આખું અરબસ્તાન મારા વિરૂદ્ધ હતું, ત્યારે તેણે મારો સાથ આપ્યો. ખદીબ (૨) જેવી રીતે મોજ શોખ અને આનંદમાં સાથે રહેતી, તેવીજ રીતે દુઃખો અને મુસિબતો માં પણ બરાબર ભાગ લેતી. તે હંમેશાં પ્રેમની દૃષ્ટીએજ જોતી.

લોગ કહેતે હંય આહ મુશ્કિલ હય,
અચ તો યે હય નિબાહ મુશ્કિલ હય.

પરંતુ તેણે ઉત્તમ રીતે નિભાવ કર્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

જે માણસને પયગંબરીનો દઅવો કરવો હોય, અને જેના ઉપર વહી (આકાશવાણી) નાજિલ થનાર હોય; તેના ઝિંદગીના જે બનાવો વહી ઉતર્યા પહેલાં પ્રકાશમાં આવ્યા છે, તે પોતે આ વાતની મજબુત દલીલો આપે છે કે આ પુરૂષ સામાન્ય પંક્તીનો નથી, પરંતુ તે મહા શક્તિવાન માણસ છે. બનાવો સ્વચ્છ રીતે દેખાડે છે કે તેના બાગ્યનો સિતારો કેટલી શ્રેષ્ઠાએ જઈને ચમકવાનો છે, અને તેની પુર્જુગી (શ્રેષ્ઠતા)નો દીપક કમ મેહકિલનો શણગાર બનનાર છે.

હ. ઝયદનો છુટકારો.

ઝયદ નામે એક ગુલામ હ. ખદીબ (૨) ના ભત્રીબ પાસે રહેતો હતો, તેણે ખદીબ (૨) ને આ ગુલામ ભેટ તરીકે આપી દીધો. આપની દૃષ્ટિ જ્યારે તે ગુલામ ઉપર પડતી તો આપને મનુષ્ય લાગણીનો ભેશ ઉત્તપન્ન થતો. અને અનેક પ્રકારના વિચારો મનમાં આવતા. છેવટે એક દિવસ આપે તે ગુલામને ખદીબ (૨) પાસેથી માંગી લીધો, અને તેને આઝાદ કરી દીધો. પરંતુ, ખુદાનીશાન, કે તેને તે ગુલામીમાં એવો સ્વાદ પડ્યો હતો કે આઝાદી મળી છતાં તેણે પોતાના શેઠનું ખારણું મુક્યું નહિ. મોહબ્બત ઉપર આપ આશિક, અને વફાદારી ઉપર આપ ફિદા, આ વફાદારીએ ઝયદની કિંમત આપની દૃષ્ટિમાં વધારી દીધી, અને આપે પોતાના ખાનદાનમાં એક સ્વરૂપવાન છોકરીથી તેના લગ્ન કરી દીધા. ગુલામને આઝાદ કરી પોતાની સમાન્તામાં લાવી બેસાડવો તે મનુષ્ય તત્વનો એક એવો ઉત્તમ દ્રષ્ટાંત છે કે જે તે સમયના અંતિહાસમાં કોઈ જગ્યાએ મળશે નહિ, તેમજ અત્યારે પણ એવો દાખલો નજરે પડશે નહિ. આ વ્રાતને કોણ સાંખી શકે છે કે પોતાના નોકરને પોતાની બરોબરીનો ખનાવી બેસાડી દે, એટલુંજ નહીં, પણ પોતાનાજ ખાનદાનમાં લગ્ન કરી દે, આ બિના કોણ જોઈ શકે છે કે જે ગુલામ કાલમુધી

તેના હુકમ મુજબ કામ કરતો હોય, તે શુભામ આજે તે શેઠની બરોબરીમાં બેસે. આવા નિરાધાર બંદા ઉપર તે અરબના અધિકારમાં દયા લાવવી સામાન્ય પંકતીના મનુષ્યની શક્તિ બહાર છે. વળી તે શુભામના પોતાના ખાનદાનમાં લગ્ન કરી પોતાની સમાન્તાએ લાવવો મનુષ્ય શક્તિથી બહુજ દુર છે. આ શક્તિતો તેનેજ મળી હતી કે જે રિસાલતના ન્યાયાસન ઉપર બેસનાર હતો. આ ઇન્સાફ એજ કરી શકતો હતો કે જેને ખુદાએ ઇન્સાફ આપવા મોકલ્યો હતો, કે મનુષ્ય મનુષ્યમાં કોઈ પ્રકારનો તફાવત ન રાખે, અને ખુદાના બધા બંદાઓને એકજ બાણે.

સંગે અસવદ

આપનો સ્વભાવ સુલેહ પસંદ હતો. જ્યાં ચાર માણસોમાં ઝગડો શરૂ થયો, કે આપ તરત આવી પહોંચ્યા, બન્ને બાબુની વાતો સાંભળી, તરત ફ્યસલો આપી દીધો, અને ઝગડો શાન્ત પાડી દીધો. એક દિવસની વાત છે કે મહા મોઝ'ઝમામાં પ્રાર્થના કરવાની જગ્યા પડી ગઈ હતી, જેને નવેસરથી બનાવવામાં આવનાર હતી. દરેક કબીલાના લોકો એમ આહુતા હતા કે અમો સંગે અસવદને ઉપાડી તે જગ્યા ઉપર રાખીએ, આ વાત ઉપર ઘણીજ વાટાઘાટ થઈ, પરીણામે દરેક કબીલાઓ લડાઈ ઝગડા ઉપર આવી

ગયા. છેવટે એવો નિર્ણય થયો કે કાલે પ્રાતઃકાળે જે માણસ ખા'નએ કા'બાના ખારણા આગળથી પસાર થાય તેના હાથે ઇન્સાફ કરાવવો. ખુદાની શાન ! સવારે સાથી પહેલાં જે માણસ ત્યાંથી પસાર થયો, તે હ. મુહમ્મદ (સ) હતા. લોકોએ આપને ઇન્સાફ કરવા કહ્યું. આપે વિચાર કરી જવાબ આપ્યો કે, એક ચાદર લાવી પાથરી દો, તેના ઉપર હું પોતે સંગે અસવહ રાખી દઉં છું, અને તમે દરેક કબીલામાંથી એક એક માણસને ચૂંટી કાઢો, જે ચારે ચાદરના ખુણાઓ પકડી જ્યાં સંગે અસવહ લઈ જવો હોય ત્યાં લઈ ચાલે, હું તેને ચાદર ઉપરથી ઉપાડી જ્યાં રાખવો હશે ત્યાં રાખી દઈશ. આ ફયસલો બધાને પસંદ પડ્યો અને તેમજ કરવામાં આવ્યું.

ખુદાઈ જ્ઞાન

બાળવયથી આપની ટેવજ એવી હતી, કે આપ વસ્તીથી દુર શાન્ત જગ્યામાં જઈને બેસતા, અને મનમાં વિચાર કર્યા કરતા. ઘણે ભાગે આપ ગારે હિરામાં જઈને બેસતા. આ જગ્યા મક્કાની પાસે સુનસાન રણમાં આવેલી છે. આખો રમઝાન માસ આપગારે હિરામાં પસાર કરતા હતા, અને નેત્રો બંધ કરી હૃદયના ખારણા ઉઘાડી બેસી રહેતા હતા. જેમ જેમ આપની ઉંમર વધતી ગઈ તેમ તેમ વિચાર શક્તિ અને મનની ચિંતા પણ વધતી ગઈ. અનેક

પ્રકારનાં વિચારો આપના મનમાં આવવા લાગ્યા, કે હું કોણ છું અને ક્યાંથી આવ્યો છું ? હું શા કારણે અહીંઆ આવ્યો, અને ક્યાં છે મારી સફળતાનો ખિંદુ ? આ પક્ષીઓ, જાનવરો, મનુષ્યો, વૃક્ષો વિગેરે કોના છે ? આ બધી વસ્તુઓનો કોઈ માલિક હોવોજ જોઈએ ! આ બધી રામ લીલા કોણે રચાવી ? આ કાળ્યાની મૂર્તિઓના એવા ક્યાંથી ભાગ્ય ! જીવ વગરની મૂર્તિઓ આ બધી દુનીઆનો કારોબાર કેવી રીતે સંભાળી શકે ! આ પથરોમાં એટલી તાકાત નથી કે જગતની વ્યવસ્થા પોતાના હાથમાં રાખી શકે. તો પછી કયા કારીગરની આ બધી કારીગરી છે ! આ પવનની લહેરો કોના ઈશારાથી ચાલે છે, આ બહેતા પાણીનો કોણ હાકિમ છે, આ બધી વસ્તુઓનો કોઈ માલિક તો હોવોજ જોઈએ. પરંતુ તે ક્યાં છે ! મને કેમ નજરે પડતો નથી ! મારા મનની તૃસ્ના કેમ યુગાવતો નથી ! આ વિચારો રાત્રિ દિવસ આપના મનમાં રહેતા. આપે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ આ ભેદ આપથી ખુલી શક્યો નહિ.

જગતનો અર્થ

એક તરફ આપની દૃષ્ટિ ખુદાની શોધમાં લાગી હતી, તો બીજી તરફ જ્યારે આપની દૃષ્ટિ પડતી, તો દુનીયા એક એવા રાજાની પ્રજા દેખાતી કે જેને 'યતના દુઃખ સુખની

કંઈજ પરવા ન હતી. કોઈ લઢે, જીવે કે મરે કંઈજ નહિ, બદમાશીનો બાઝાર તેજ, બદકારી (વ્યભીચાર) નો બાઝાર ચઢતી ઉપર, લુચ્ચા અને લફંગાઓની ઇઝઝત, ભલા પુરૂષનો તિરસ્કાર, એકને બદકારીથી કામ તો બીજાને તોફાનથી, જે કોઈ નિર્ધન માણસ બૂખ્યો મરે તો કોઈ તંવગરને તેની જરાએ દરકાર નહી, જે કોઈ લુચ્ચો માણસ કોઈ ગરીબને લુટી લે તો કોઈ હાકિમને તેની ચિંતા નહિ, આ વિચારો આપને જરાએ શાન્તિ લેવા દેતા નહિ. અને વારંવાર એજ સવાલ કરતા કે આ દુનીયાનો કોણુ હાકિમ છે, અને ક્યાં છે ! અહીં આ તો કામવાસના અને લોભનો રાજ્ય છે. આ કેવી રચના રચી છે ! કિર-તારના આ શા ભેદ છે !

આકાશવાણી (વહી)

પરંતુ હવે આ બધા સવાલોના જવાબો મળવાનો સમય આવી લાગ્યો.

હુએ મહુવે આલમસે આસારે ઝુલમત,
કે તઅલે હુવા માહે યુજે સઆદત.
ન છિટકી મગર ચાંદની એક મુદત,
કે થા અખ્રમેં માહતાએ રિસાલત,
યે આલીસવીં સાલ લુતે ખુદાસે,
કીયા ચાંદને ખેત ગારે હિરાસે.

એક દિવસ દરરોજના નિયમ પ્રમાણે આપ ગારે હિરામાં બેઠા હતા, કે એકાએક ગયળી આવાઝ આપના કાને પડ્યો. કે “હા! મુહમ્મદ [સ] પઠ! આપે કહ્યું કે કેવી રીતે પઠું, હું અભણ છું, મને પઠતાં નથી આવડતું બીજી વખત આવાઝ આવ્યો કે પઠ, ખુદાના નામથી જે પાલનહાર છે, જેણે જામેલા લોહી વડે મનુષ્ય જેવી વસ્તુને ઉત્તપન્ન કરી, પઠ! પરવરદિગારના નામથી કે જે બહુજ દયાળુ છે, જેણે કલમ વડે વિધ્યા શીખવાડી. મનુષ્યને તે બધું શીખવાડ્યું, જે પોતે જાણતો નોહતો.” આકાશવાણી થઈ રહ્યા પછી, આપ ઘણાજ ઘણરાઈ ગયા. આપ ગારે હિરાથી નીકળી તરતજ ઘર તરફ રવાના થયા. અને બધી આપ બીતી પોતાની પ્રેમાળ પત્નિને કહી સંભળાવી.

ઉતર કર હિરાસે સુએ કેમ આયા.

ઝોર એક નુસ્ખએ કીમીયા સાથ લાયા.

હ. ખદીબ (૨)નો ઇસ્લામ સ્વીકાર.

ખદીબ (૨)ઘણા સમયથી બેઠ રહી હતી કે મારો પતિ બાદશાહ જેવો દબદબો અને ફરિશ્તા જેવા વિચારો ધરાવે છે. તેને આખા અરબસ્તાનમાં આપના જેવો પુરૂષ નજરે પડ્યો નહિ. જ્યારે ખદીબ એ ગારે હિરાનો બનાવ સાંભળ્યો, એટલે તરતજ સમજી ગઈ અને કહેવા લાગી, હા! મારા માથાના મુગટ! તને પયગંબરીનો તાજ

મુખારિક થાઓ. આ ખરેખર (વહી) આકાશવાણી હતી, જે તારા ઉપર નાજિલ થઈ. આ ખુદાનો સંદેશો જીખર્મલ તારા માટે લાવ્યો છે. તું રસુલે ખુદા છે, તું નખી અદલાહ છે, અને હું તારા ઉપર ઇમાન લાઉં છું. સુખદાનદલાહ, તે ખદીજ (ર) કે જેણે પોતાની માલ મિલકત આપના ઉર કુરખાન કરી દીધી, તે ખદીજ (ર) કે જેણે પોતાનું હૃદય આપના ઉપર ભેટ ચઢાવી દીધું, તે ખદીજ (ર) આજે પોતાના બાપદાદાનો ધર્મ પણ કુરખાન કરી દે છે. પ્રેમીથી પ્રેમ હોયતો આવા પ્રકારનો, મિત્રથી મૈત્રી હોયતો ભેટલે દરજજે સુધી, આવા ઉત્તમ પ્રકારના મનુષ્યથી વધીને કોણ એ લાયક થઈ શકે છે, કે જે પ્રથમ મુસ્લિમ નો ખિતાબ મેળવે; છેવટે ખુદાએ હક ધરાવનારને તેનો બદલો આપી દીધો, અને હ. ખદીજ (ર) પ્રથમ મુસ્લિમ થયા. ટુંક સમયમાં ખદીજ (ર) ના પિત્રાઈભાઈ વરકા પણ મુસલમાન થયા, તેમજ આપના પિત્રાઈભાઈ હ. અલી (ર) અને આઝાદ થયેલા શુલામ અયદે પણ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો. આપ આ બધાઓને સાથે લઈ શાન્ત જગ્યાએ ચાલ્યા જતા, અને ત્યાં ખુદાના નામનું સ્મરણ કરતા. ટુંક સમયમાં બીજા ઘણા લોકોએ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો. પરંતુ ત્રણ વર્ષની અંદર ફક્ત તેર માણસ એવા નીકળ્યા, જેઓની આંખ ઉઘાડી, અને જેઓની દૃષ્ટિ નૂરે હક (સત્યતાનો પ્રકાશ) ઉપર પડી.

નુપુવ્વતનો હંદોરો.

હ. મુહમ્મદે (સ) જોયું કે હવે પયગામે હક (સત્ય સંદેશ) ડંકાની ચોટ ઉપર સંભળાવવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે, ત્યારે આપે દરેક કુટુંબમાંથી એક એક માણસ ચૂંટી કુલ ચાલીસ માણસો એકઠા કર્યા, અને તેઓને જમવા બોલાવ્યા. તે સમયે આપે પોતાની નુપુવ્વત વિષે વાત કરી, પરંતુ તેના ઉપર કોઈએ ધ્યાન આપ્યું નહિ. અને કેટલાક નકામા લોકોએ આ વાતને મશ્કરીમાં ઉડાવી દીધી. આ લોકોમાં હ. અલી. (૨) પણ બેઠા હતા, તેમનાથી રહેવાયું નહિ, અને તેઓ બોલી ઉઠ્યા, હે ! નબી અલ્લાહ ! જો કે આ લોકોમાં હું સૌથી નાનો છું, અને કંઈ બોલવું યોગ્ય સમજતો નથી, પરંતુ આટલું તો કદા વગર રહી શકતો નથી, કે હું આપની શ્રેષ્ઠતાને સમજું છું. તેમજ આપની વાણીને પણ સતુત્ય સમજું છું. હું દરેક રીતે આપ જેમ ફરમાવશો તેમ કરવા તૈયાર છું. બધા જણે એક અધેક ઉંમર ના અજ્ઞાન મુહમ્મદ (સ) અને એક સોળ વર્ષના છોકરા અલી (૨)નો આ નિશ્ચય જોઈ હસવા લાગ્યા, કે બન્ને મળીને આખા જગતના વિચારો વરૂદ્ધ કાર્ય કરશે; એમ કહી લોકો હસ્તા હસ્તા વિખરાઈ ગયા. પરંતુ આ હાસ્ય કરનારાઓને એ ક્યાં ખબર હતી, કે તે સમય પણ આવનાર છે, કે આ હાસ્ય કરનારાઓ ઉપર આપું જગત હસશે.

મૂર્તિ પૂજકોની ધમકીઓ.

જેમ જેમ હૃદય મુહુર્મુહ (સ) તવહીકનો ડંકો વગાડી પોતાની નુબુવત ને જાહેર કરતા ગયા, તેમ તેમ લોકો આપથી વધુ વિરુદ્ધ થતા ગયા. તે લોકો ખુદાનું નામ સાંભળતાંજ ગુસ્સે થઈ જતા. એક દિવસ કેટલાક લોકો ભેગા મળી હૃદય મુહુર્મુહ (સ) ના કાકા પાસે ગયા, અને તેમની સાથે ઘણા લઢયા, અને કહેવા લાગ્યા, કે તારા ભાઈનો પાગલ છોકરો કહેતો ફરે છે કે હું ખુદાનો સંદેશો લાવ્યો છું, અને હું તેનો પયગંબર છું. કોણ છે એનો ખુદા ? અને કયાંનો આ સંદેશો ? એનું ભેખું ચસ્કી ગયેલું માલમ પડે છે. આ અમારી મૂર્તીઓ કે જેની અમે બધા અને તેના વડીલો પૂજા કરતા આવ્યા છીએ, તેઓની વિરુદ્ધ બોલે છે. અમે આ સાંખી શકતા નથી. અમે ફક્ત તમારા લીધેજ તેને કંઈ કહેતા નથી, અમે તમારી શર્મથી રોકાયા છીએ, નહિ તો ક્યારનાએ તેને પુરો કરી દેત. જો હવે પછી તે કંઈપણ બોલશે તો અમે તમારો તેમજ તેનો પણ કંઈ વિચાર નહિ કરીએ, અને તેને સીધો દોર કરી દેવામાં આવશે. જો તમે તેને રોકી શકતા હોવ તો રોકી લો, નહિતો તેનું માથું ધડથી જુદું કરી દેવામાં આવશે. જો તમે તમારું તેમજ તેનું બહું ધન્યતા હોવ તો તેના મોઢાને બંધ કરાવી દો, તેમજ તેની જીભને કાપી રખાવો.

અયુતાલિખ અને રિસાલત.

બુર્જુઆ અયુતાલિખે આપને ઘણા સમજાવ્યા, કે બેટા તેં તેર જણની જમાઅત ઉપર આટલી બધી હીંમત કરી કે આખા અરબસ્તાન સાથે વિરુદ્ધતાઈ ઉત્તપન્ન કરી. આટલી નાની પુંજ ઉપર આટલો મોટો દબવો ! આ બધા વ્યર્થ વિચારો છે, તેને દૂર કરો, અને મગજમાં જે પથગંબરીનો ભૂત ભરાયો છે, તેને કાઢી નાંખો. તમો પણ તમારા જીવની સલામતી માંગો, અને મને પણ જે દીવસ સુખેથી કાપવા દો. હું તમારાથી વધુ દુન્યામાં રહ્યો છું, અને અરબ વાસી-ઓની ટેવોથી પુરેપુરો માહિતગાર છું. જો આ ચર્ચા વધી પડશે તો આપણા બંનેનો જીવ જોખમમાં આવી પડશે. અરબવાસીઓ આપણને જીવતા નહિ મુકે, માટે આ વાતનો ત્યાગ કરી દો. હ. મુહંમદ (સ) એ જ્યારે કાકાની આ સ્થિતિ જોઈ, અને બીજી તરફ લોકોની વિરુદ્ધતા જોઈ, તો થવું એ જોઈતું હતું કે આપના વિચારો ઠંડા પડી જાત, અને હિંમત ટુટી જાત, પરંતુ અરબનો હોનહાર, તાજહાર, અને ઇસ્લામનો અલમખરદાર આ વાતો સાંભળી એવો જુસ્સામાં આવ્યો કે આંખોમાંથી અશ્રુ સરી પડ્યા, અને પોતાના કાકાને કહેવા લાગ્યો. હે ! મારા બુર્જુઆ ! આપે મારું ભરણપોષણ કર્યું, દરેક પ્રકારની દેખરેખ રાખી,

અને આજ સુધી મને દરેક જાતની મદદ આપી, તે માટે મારે આપની સલાહ પ્રમાણે વર્તવુંજ જોઈએ. પરંતુ હે! ખુર્જીંગ ! હું ધર્મના બદલામાં ધનનો ગુલામ બનવા ઈચ્છતો નથી, અને ઇસ્લામનો ત્યાગ કરી જીવ બચાવવા ચાહતો નથી. જો કદાચ આકાશ ઉપરથી ચંદ્ર અને સૂર્ય મારી બંને બાબુએ આવી ઉભા થઈ જાય, ત્યારે પણ હું આ કામને મુકી શકતો નથી. આપ મને મુકી દો, આ તોર માણસો પણ મારાથી મોટું ફેરવી લે, દુનીયાના લોકો મારાથી સંબંધ ન રાખે, પરંતુ હું મારા ખુદાનો સંબંધ કદીએ છોડનાર નથી. ચાહે મને જૂએ મરવું પડે, દુનીયાના બધા દુઃખો ઉઠાવવા પડે, પરંતુ હું સત્યતાથી મોટું ફેરવીશ નહિ. મને કદાચ મૃત્યુના મોઢામાં જવું પડશે, તો હું ખુશીથી જઈશ. પરંતુ હું મારા ખુદાના હુકમોથી મોટું નહિ ફેરવું. મને તે હાકિમનો હુકમ છે કે હું તવહીદનો પ્રચાર કરું, અને લોકોને મૂર્તિઓના પંજાથી છોડાવું. તેના પયગામનો જગતમાં પ્રચાર કરવો એ મારી પહેલી ફરજ છે, કેમકે હું તેનો ‘ પયગામબર, (સંદેશો પહોંચાડનાર) છું. જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં જીવ છે, ત્યાં સુધી ખુદાની યાદ મારા હૃદયમાં રહેશે, અને તેનું નામ મારી જીભ ઉપર રહેશે. કોઈ મનુષ્યની શક્તિ નથી કે તે તેને દુર કરી શકે. આ બાબતમાં આપના દરેક પ્રયત્નો વ્યર્થ નિવડશે. મારો અને આપનો સખ્ત મતલોદ છે, અને આ બાબતમાં સંપ થઈ શકે

તેમ નથી. મૂર્તિઓની પૂજા આપનો ધર્મ છે. મારો ખુદા મૂર્તિઓથી ઉત્તમ છે, અને ઉત્તમ રહેશે.

ખુર્જીને જ્યારે આ બધી વાત સાંભળી, ત્યારે પાણી પાણી થઈ ગયા, અને એકદમ બોલી ઉઠ્યા. હે બેટા ! મેં તને આઠ વર્ષની ઉંમરથી પાળ્યો, હમણાં તું ચાલીસ, બેતાલીસનો છે, અત્યાર સુધી આપણે સારી રીતે નિભાવ થયો. હવે મારો થોડોક સમય બાકી છે તે પણ ગમે તેમ કરી પસાર થઈ જશે. ખરેખર ! આપણા બંનેના વિચારો એક બીજાથી બુદ્ધ છે. પરંતુ આપણે પોતે એક બીજાથી બુદ્ધ થઈ શકતા નથી, અને થઈશું પણ નહિ. તને જેમ સાફ લાગે તેમ કર, અને જે તારા ખુદાએ તને કહ્યું હોય તે કહે, હું ત્હારી સાથે છું, અને સાથેજ રહીશ. જે તારો દુશ્મન થશે, તે મારો મિત્ર ક્યાંથી થઈ શકે છે !

કુફરોની રકિત.

અરબવાસીઓ જ્યારે ધમકી આપ્યા છતાં નિષ્ફળ નિવડ્યા, ત્યારે તેઓએ બીજી યુક્તિ રચી, કે તેને ધન આપવાની લાલચ આપી કાબુમાં લેવો બેઠા. છેવટે એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું કે એક માણસ આપની પાસે જઈ કહે, કે જો તમે અમારી મૂર્તિઓ અને પરમેશ્વરની વિરુદ્ધ કંઈપણ ન બોલો, તેમજ ખુદા પરસ્તીની ચર્ચા ન કરો તો આપ મારો એ ઓઘો અર્પણ કરીઓ. અથવા

એ તમોને દવલતની જરૂર હોય તો અમો તમને ધનવાન બનાવી દઈએ. પરંતુ તમો તમારી જીભને બંધ કરો, અને ખુદાનું નામ સુકી દો. કાસિદ સંદેશો લઈને આવ્યો, અને બધી બાબતો આપને કહી સંભળાવી. આપે ફરમાવ્યું કે, મારો ખુદા સાક્ષી છે કે હું પયગંબર છું, અને તેનો પયગામ લાવ્યો છું. હવે મારી ફરજ છે કે હું તમોને અદલાહની પ્રાર્થનાનો સીધો માર્ગ બતાવું, અને ખુદાના નામનો જપ કરાવું, અને મંદિરની મૂર્તિઓની પૂજા છોડાવું. તમારા ધનની લાલચ મને આ કાર્યથી રોકી શકે તેમ નથી, તેમજ તમારા ઓદ્ધાની મને કંઈ દરકાર નથી. હે ! માર્ગ ભૂલેલાઓ ! તમોએ મને આટલો બધો હિંમત હીણ સમજ્યો ! જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં જીવ છે, ત્યાં સુધી અદલાહના નામનો ડંકો બજાવીશ, અને તવહીદનો પ્રચાર કરીશ. કાસિદ આ જવાબ સાંભળી વીલા મોઢે પાછો ચાલ્યો ગયો. તેણે આવીને બધો અહેવાલ લોકોને કહી સંભળાવ્યો, કે બાઈઓ ! તે મુહંમદ (સ) તમારી એક પણ વાતને માનતો નથી. દોલતને ઠાકર મારે છે, અને ઓદ્ધા ઉપર લઅનત મોકલે છે. તેને કાંઈ ખુદાઈ (ઈશ્વરી) દવલત એવી હાથ લાગી છે કે તમારી દવલત અને ઈજ્જતની તેને કંઈ દરકાર નથી. હવે તમારાથી જે થાય તે કરી લો. તે ખુદાના નામને સુકનાર નથી, ચાહે તમો તેનાથી આખા જગતને છોડાવી લો.

કાફરો ના કપટો.

આ વાત સાંભળી લોકો ઘણા ગુસ્સે થયા. એક દીવસ તેઓએ મીટીંગ બોલાવી દરેક કુટુંબના માણસોને એકઠા કર્યા. તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે કોઈ એવી યુક્તિ શોધી કાઢવી જોઈએ, કે જેથી આપને પુરા કરી દેવામાં આવે. બધા લોકો પોતપોતાની યુક્તિઓ રજૂ કરતા હતા, અને આ વાત ઉપર એકમત થયા હતા કે આ માણસ વિચિત્ર વાતો કરનાર છે, તેની વાચામાં જાડુ છે, બસ વાત કરે છે કે મનુષ્યને મોહી લે છે, સવાલ એવો કરે છે કે માણસ તેનો જવાબ આપવા માટે તદ્દન અશક્ત થઈ જાય છે. એવો જુવાન તેમજ સ્વરૂપવાન છે કે મનુષ્ય તેને જોઈને મોહિત થઈ જાય છે, પરંતુ તેના માથા ઉપર કોઈ જિન કે ભૂત સવાર છે, અને આ દુઃખથી તે લાચાર છે. કોઈ જાદુગરને બોલાવો અને તેની દવા કરાવો. તેનું મગજ જરૂર ખરાબ થઈ ગયેલું છે. અમો મૂર્તિઓની પૂજા કરીએ છીએ, અને તે મૂર્તિઓની નિંદા કરે છે. અને દરેક વખતે ખુદા ખુદા કર્યા કરે છે. આવી કઠંગી યુક્તિઓ મુકવામાં આવતી રહી, અને દરેક માણસ પોતાની શક્તિ માફક અજ્ઞાનતા, અને બેવકુફીનો નમુનો દેખાડતો રહ્યો. આ ટોળામાં એક સૌથી વધુ અછલવાન બેઠો હતો, તે ગુસ્સે થઈને બોલ્યો, કે આ માણસથી આવી રીતે છુટકારો થાય

તેમ નથી. આ જ્યાં સુધી જીવતો છે, ત્યાં સુધી આપણને હયરાન કરશે, માટે તેને તરતજ મારી નાંખવો જોઈએ, કે આ દરરોજના ઝગડાઓ પૂર્ણ થઈ જાય. તમે બધા લાંબી લાંબી વાતો કરો છો, પરંતુ તમારી આવી વાતોથી તે પોતાનું કામ મુકી દે તેમ નથી. તે મોટો જાદુગર છે. તમે એને શું સમજો છો; બધાએ તેની યુક્તિને માન્ય રાખી અને વિચાર ને પાકો કરી લીધો. હ. મુહમ્મદ (સ) રાત્રે જે રસ્તા થી પસાર થનાર હોય, ત્યાં જઈ આ લુચ્ચાઓ રસ્તામાં કાંટા પાથરી દેતા, આપ જ્યાં વાચ્છ (કથા) કરવા માટે જવાના હોય ત્યાં આ લોકો પહેલાથી પહોંચી જઈ લોકોને ઊંકેરી દેતા, અને એટલી બધી બૂમો પાડતા કે એકઠા થએલા લોકો કંઈ સાંભળી શકતા નહિ, અને કંટાળીને પાછા ચાલ્યા જતા, અને જ્યાં હ. મુહમ્મદ (સ) ને આ લોકો રસ્તામાં મળી જતા તો આપને પત્તથર અને ઇંટો મારી લોહી લોહાણુ કરી દેતા. આપનો સગો કાકો પણ આપનો કટ્ટો દુશ્મન અને લોહીનો તરસ્યો થઈ ગયો. આપની કાકીએ પણ આપને અત્યંત દુઃખો આપ્યા. જ્યારે સગા સ્નેહીઓજ આપના દુશ્મન થઈ ગયા તો પારકાઓનું તો પુછવુંજ શું; પબ્લિકમાં તો એવી હવા ચાલી કે આપને જ્યાં એકલ દોકલ જોઈ લેતા તો પકડીને માર મારતા. એક દીવસ અબુબકકર (૨) જો આપને બચાવતા નહિ તો આ નિર્દય લોકો ઝમીનમાં ઘસડી ઘસડીને મારી નાંખતા. આ-

પની ટોળીના એક અમ્માર નામના માણસને અને તેના દીકરાને આ નાલાયકોએ પકડી લીધા અને ઝમીન ઉપર ગરમ રેતી પાથરી તે બંનેને તેના ઉપર સુવાડી દીધા, અને મોટા મોટા પત્થરો તેમની છાતી ઉપર રાખી દીધા. અને કહેવા લાગ્યા કે તમે મુહમ્મદ (સ) ને ખીભત્સ ગાળો આપો, નહીં તો તમે અહીંયાંજ પડ્યા પડ્યા મરી જશો. અમ્મારની પત્નિએ જ્યારે આ ખીના જોઈ તો ખૂબે પાડવા તેમજ તે લોકોને શ્રાપ આપવા લાગી. તે માટે તેને પણ પકડી લીધી, તથા તેના કપડા પણ ચીરી નાંખ્યા, તેમજ તેના ઉપર અનેક પ્રકારના ઝુલ્મે ગુજારવામાં આવ્યા. તે નિર્દોષ સ્ત્રી છેવટે મુહમ્મદ (સ) ના ધર્મ ઉપર ભેટ ચઢી ગઈ.

હિજરતે હબશા.

જ્યારે દુઃખો અને મુસીબતો દિન પ્રતીદિન વધતી ગઈ, ત્યારે હ. મુહમ્મદ (સ.)એ પોતાની નાનકડી જમાઅત ને લેગી કરી હિજરત કરી જવાની સલાહ આપી, અને કહેવા લાગ્યા, હે ! દીને ઈલાહીના સેવકો ! અને ઈસ્લામી બાગના માળીઓ ! તમારું અહીંયાં રહેવું હવે યોગ્ય નથી. કારણ કે મકકાવાસીઓનો ઝુલ્મ હદથી વધી ગયો છે, અને દરેક મુસ્લિમની જાન જોખમમાં આવી પડી છે. તમે હવે અહીંયાં થોભીને તેઓના શિકાર ન બનો. તમે તમારા

બાલબચ્ચાઓ સહિત નજીબશી બાદશાહ હુળશાની સલ તનતમાં જઈ આશ્રય લો, કારણ કે તે દયાળુ અને ન્યાયી છે. મને ઘણીજ દિલગીરી થાય છે, કે તમે મારાથી વિખુટા પડો છો. પરંતુ હે! મુસલમાનો, તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે જગતની આશાઓ તમારી સાથે બંધાયેલી છે, તેમજ જગતની દૃષ્ટિ પણ તમારા તરફ લાગેલી છે. જો તમે ખુદાના બંદાઓનું બલું ઇચ્છતા હોવ, તો અહીં આથી નીકળી જવાનો પ્રયત્ન કરો, કે જેથી ઇસ્લામનો ઉછરતો છોડ, મકકાની ઝેરી હવાથી બચી જઈ, રક્ષણ લઈ મોટો થાય. હે! મુમિનો! હિંમત કરો, અને ચાલ્યા જવાની ઠેશીશ કરો. ખુદા સર્વ સાફ કરશે. મુસલમાન બિચારા, ઇસ્લામના ખ્યારા, નબીનો હુકુમ સાંભળી તૈયાર થઈ ગયા. આ ગરીબોએ માતૃભૂમી અને ઘરખારનો ત્યાગ કર્યો, બાપદાદાની જન્મ ભૂમીનો ત્યાગ કર્યો, પરંતુ હ. મુહમ્મદ (સ) ના હુકુમનો અનાદર કર્યો નહી. અચંબાની વાત છે, અત્રે આપની ઉમ્મત (મુસ્લિમ જનતા) માં ફક્ત પચીસથી વધુ માણસો પણ નહિં હોય, પરંતુ તેઓ બધાનો ત્યાગ કરવાને તૈયાર થઈ ગયા. ધન્ય છે એવા પ્રેમીઓ ઉપર તેઓ બધા થોડુંક સામાન અને બાલ બચ્ચાઓને સાથે લઈ અલ્લાહ અને તેના રસુલના આસરે ચાલી નીકળ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે ત્યાં જઈ અમને કંઈક આરામ મળશે, અને કુદ્દારોના ઝુલ્મથી બચી શકાશે. આવા પ્રકારની આશાઓ

માં મુસાફરીના હુખો સહન કરતા કરતા હબશની સલતનતમાં આવી પહોંચ્યા.

આ બદનસીબોના બાગ્ય મુસ્લિમોથી પણ વધુ ઝડપવાન નીકળ્યા, મહાવાસીઓ તેઓની પ્રથમ હબશમાં આવી પહોંચ્યા. મહાના મુશરિકો એ ક્યાં સહન કરી શકતા હતા કે, કોઇ પણ મુસ્લિમ એક પણ માટે આરામ લઇ શકે. જેવા મુસલમાનો શહેરમાં દાખલ થયા કે તેઓ પણ આવી પહોંચ્યા. આ લોકો પોતાની સાથે ઘણું નજરાણું લાવ્યા હતા, જે હબશના અમીર ઉમરાવો ને લેટ આપવામાં આવ્યું, અને લાંચો આપી તેઓને કબજે કરી લીધા. આ બંદોબસ્ત કર્યા પછી મકકાવાસીઓએ હબશના બાદશાહની રૂબરૂ હાજર થઈ ફરીયાદ કરી, કે આ આવેલા મુસલમાનો અમારા ગુલામ છે, અને તેઓ મકકાથી નાસી આવ્યા છે, તેથી તેઓને પકડીને લઇજવા એ અમારો હક છે, માટે આપના દરબારથી અમને મદદ મળવી જોઇએ, કે જેથી અમે આ લોકોને પાછા ઘેર લઇ જઇએ. સાથે સાથે એ પણ કહેવામાં આવ્યું કે આ લોકોએ પોતાનો એક નવો ધર્મ ઉલો કીધો છે, અને કા'બાની મૂર્તિઓને ગાળો આપે છે. આ લોકોનો કોઇ ધર્મ કે ઈમાન નથી. બાદશાહ ફરીયાદ સાંભળી કહેવા લાગ્યો કે તેઓનો ધર્મ તથા ઈમાન કોઇ પણ પ્રકારનો હોય, અને તેઓ ત્યાંથી નાસીને મારા રાજ્યમાં આશ્રય લેવા માટે આવ્યા છે, તો પછી હું

તેઓને તમારે હવાલે કેવી રીતે કરી શકું, કે જ્યાં સુધી તેઓ ઉપર કોઈ પ્રકારનો ગુનોહ સાબિત ન થાય. આ લોકો ઉપર કોઈ પણ પ્રકારની સખ્તાઈ થઈ હશે, નહીં તો પોતાનું ઘરખાર અને માતૃભૂમી મુકીને કોણ પરદેશ જાય છે. એક તો તેઓ દુખી છે, અને તમો ચાહો છો કે હું તેઓના ઉપર વધુ ગુદમ કરું, કે તેઓને અહીંઆંથી હાંકી મુકું, અને તમારે હવાલે કરી દઉં. હું તેમ કરી શકતો નથી, પરંતુ હું તેઓને મારી રૂબરૂ ખોલાવું છું, તેઓ શું કહેવા માંગે છે, તે મારે પ્રથમ સાંભળવું જોઈએ. રાજ્ય આશ્રય.

મુસલમાનોને જ્યારે બાદશાહની રૂબરૂ હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો તો બિચારા ઘણાજ ઘભરાયા, અને કહેવા લાગ્યા કે, હે ! ખુદા, હવે બીજી કંઈ આકૃત અમારા ઉપર નાજિલ થનાર છે ! જો અમને અહીંઆંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યા તો અમો ક્યાં જઈશું !

હે ! ખુદા ! તારી ખુદાઇમાં અમારા માટે કંઈ જગ્યા છે કે નહીં; અમો દરબદર ભટકીએ છીએ, પરંતુ ઠેકાણે નથી પડતા. હે ! અલ્લાહ ! અમો ગુરૂર ગુનેહગાર છીએ, પરંતુ આ સમયે અમારો એટલોજ ગુનોહ છે કે તારા નામ ઉપર કુરબાન થઈએ છીએ. તું ફક્ત તારા નામની લાજ રાખ, અને અમોને પનાહ આપ; આ અમારા નાના નાના બાળકો, અને નિરાધારી ઉપર દૃષ્ટિ કર.

પરંતુ આ બિચારા ગરીબ શું કરી શકે તેમ હતા, ઝટ ઉભા થઈ ગયા, અને બાદશાહના દરબારમાં હાજિર થઈ ગયા. જ્યારે બન્ને પક્ષોને દરબારમાં હાજિર કરવામાં આવ્યા, ત્યારે કુફારોએ દેશના રિવાજ પ્રમાણે બાદશાહને સિજદો (માથું નમાવવું) કર્યો, અને અદબવાળી ઉભા થઈ ગયા. પરંતુ મુસલમાનોએ ફક્ત સલામ કર્યો, અને એક બાબુએ સહ્યતાથી ઉભા થઈ ગયા. આ વાત દરબારીઓને ઘણીજ ખોટી લાગી, આ વાતને તેઓ મોઢું રૂપ આપી કહેવા લાગ્યા કે તમો તો ઘણાજ અલિમાની માલમ પડો છો. જ્યારે તમોએ બાદશાહની રૂબરૂ આવેા ભયંકર અપરાધ કર્યો છે, કે જેના આશ્રયમાં તમો રહેવા છવ્છો છો; તો જરૂર તમોએ મકકાવાસીઓને સખ્ત હેરાન કર્યા હશે. તમો પહેલાં આ વાતનો જવાબ આપો કે તમોએ બાદશાહને કેમ સિજદો (નમન) કર્યો નહિ. આવા પ્રકારની વાતો કરી દરબારીઓએ બાદશાહને ઉશકેરવાની યુક્તિ કરી, પરંતુ દરબારીઓનું કંઈ ચાલ્યું નહિ.

બાદશાહે કહ્યું. કે હે ! મુસલમાનો ! તમો શું કહેવા ઇચ્છો છો ? મુસ્લિમ ટોળાનો સરદાર (હ. અલી. ર. નો ભાઈ) હતો, તે જવાબ આપવા આગળ વધ્યો, અને કહેવા લાગ્યો. હે ! બાદશાહ સલામત, દરબારીઓએ સિજદા (નમન) માટે જે વિરોધ દર્શાવ્યો છે તે ઠીક નથી, અપમાન અમો શીખ્યા નથી, પરંતુ અમારો

ધર્મ ખુદા સિવાય બીજા કોઈને સિજદો કરવા માટે કહેતો નથી. ખુદાના સિવાય કોઈ પણ બંદો સિજદાને લાયક નથી, એવો અમારા રસુલ. સ. નો ફરમાન (હુકમ) છે, અને અમે તેના વિરુદ્ધ ચાલી શકતા નથી. આ વાતચીત સાંભળી નજબની બાદશાહ કે જે પોતે ખ્રિસ્તી હતો, કહેવા લાગ્યો કે મુસલમાનો, તમારો રસુલે ખુદા કોણ છે, જેનો તમે હવાલો આપો છો, તે કયો માણસ છે કે જેણે તમને આ શિક્ષણ આપ્યું છે, તમે મક્કાથી નાસીને અહીંયાં કેમ આવ્યા છો, શું તમે મક્કાવાસીઓના ગુલામ છો ! આ વાત સાંભળી બાકર પાછો આગળ આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો. બાકરનો અસરકારક જવાબ.

હે ! બાદશાહ ! અમે મુસ્લિમ છીએ, અમે નબી અલીહની ઉમ્મત છીએ, જેનું નામ મુહમ્મદ સ. છે, જે રસુલે ખુદા છે, તેણે અમારા ઉપર મોટી કૃપા કરી છે. પ્રથમ અમે મુરદાર (મરેલા જનાવરો) ને ખાતા હતા, પથ્થરની મૂર્તિઓ પૂજતા હતા, છોડીઓ પચાદ થતાંજ જીવતી દાટી દેતા હતા, અને અમે દરેક વખતે શું બોલતા હતા. ખુદાએતઆલાએ અમારા માટે વાદળાં રૂપી અહેમદ મોકલ્યો જેણે આવી રહેમતનો વર્ષાદ વરસાવ્યો.

રહે ઉસસે મેહરૂમ આબી ન ખાકી.

હરી હો ગઇ સારી ખેતી ખુદાકી.

હવે અમો ખુદાને એક માનીએ છીએ, મૂર્તિપૂજને કુદ્ર સમજીએ છીએ, સ્ત્રીની ઇઝઝત કરીએ છીએ, અનાથોના માલને અડકતા નથી, ફિસાદ તોફાનથી દુર રહીએ છીએ, અને ખુદાના નામ ઉપર ગરીબોને ઝકાત (દાન) આપીએ છીએ. આ બધી બક્ષીશો રસુલુલ્લાહ સ. ના કારણે મેળવવા ભાગ્યવાંત થયા છીએ. હે ! બાદશાહ ! આટલોજ અમારો ગુનોહ છે, જેના કારણે અમો મકકાથી નીકળ્યા, અને અહીંઆથી પણ હાંકી કાઢવાનો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. હે ! બાદશાહ ! અમો દેશથી પરદેશ આવ્યા, માતૃભૂમીનો ત્યાગ કર્યો, કે જેથી અમો ખુદમથી બચી શકીએ. પરંતુ અમારા દુર્ભાગ્ય, કે દુરમને! અહીંઆ પણ આવી પહોંચ્યા અને અમેને અહીંઆથી પણ હાંકી કાઢવા માટે તૈયાર થઈ ગયા. આ લોકો અમેને મકકામાં પણ રહેવા દેતા નથી, તેમજ અહીંઆ પણ પગ રાખવા દેતા નથી, છેવટે આ લોકો શું ચાહે છે. અમો ન આ લોકોના ગુલામ છીએ, ન કે કોઈ મનુષ્યના. અમો અલ્લાહના બંદા (સેવક) છીએ, અને રસુલ (સ.) ના નોકર; આ લોકો તદ્દન ખુદા જોલે છે, અને અમેને ખુદા જોલવાની સખત મનાઈ છે. અમોએ માલ મિલકતનો ત્યાગ કર્યો, બાપદાદાની માતૃભૂમીનો ત્યાગ કર્યો, પરંતુ કમનસીબીએ અમારો ત્યાગ કર્યો નહિ. હે ! હબશના બાદશાહ ! અમોએ સાંભળ્યું છે કે તું ઘણોજ ન્યાયી છે, અને ગરીબોનો પાલક છે. ત્હારા આટલા મોટા

રાજ્યમાં અમોને પણ કોઈ નાની સરખી જગ્યા આપ કે
અમો ઘણે દુરથી મોટી આશાએ આગ્યા છીએ. અમો પણ
શું યાદ રાખીશું !

મુસલમાનોના હુખોની કહાણી અને ઇસ્લામનું વર્ણન
સાંભળી બાદશાહનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું, અને કહેવા લાગ્યો.
મુસલમાનો ! તમારા ઉપર અને તમારા રસુલ (સ.) ઉપર
ખુદાની કૃપા થાવ, હું શાક્ષી આપું છું કે મુહમ્મદ (સ.)
એજ રસુલ છે, જેની પ્રસંશા મેં ઇન્જિલમાં જોઈ છે, અને
ઈસા (અ. સ.) ઈર્ફને મરીયમે જેની આગાહી ઇન્જિલમાં
આપી છે. જો સલતનતનો ઝગડો મારી પાસે ન હોત, તો
હું તમારી સાથે ચાલીને તે રસુલેખરહક (સાચા)ના જોડા
ઉપાડત. તે એ પ્રકાશનો પ્રતિબિંબ છે, જેનો જલ્લો મુસા
ઉપર થયો હતો. બાદશાહ પોતાના મનમાં અત્યા-
રથીજ મુસલમાન થઈ ગયો, પરંતુ તેણે આ વાતને
જાહેરમાં મુકવા યોગ્ય ધાર્યું નહિ. બાદશાહે મકકાવાસી-
ઓને હુકમ આપ્યો કે હું આ લોકોને તમારે હવાલે કરીશ
નહિ, આ લોકોને મારા દેશમાં જ્યાં તેઓ ચાહે ત્યાં
રહેવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવે છે. આ સાંભળી
મકકાવાસીઓ વીલે મોઢે પાછા ઘેર ચાલ્યા ગયા.

મકકાવાસીઓનો ઝુલ્મ.

હ. મુહમ્મદે (સ) આ જાલિમોના પંજમાં એકલા
રહેવું પસંદ કર્યું, પરંતુ આપ એ સહન ન કરી શક્યા, કે

પોતાની નેત્રો સામે મુસલમાનોને ગરમ રેતી ઉપર સુવાડવામાં આવે, અને તેમની છાતી ઉપર મોટા મોટા પત્થરો રાખવામાં આવે, અને તેમને હાંટરથી માર મારવામાં આવે. હવે મુસલમાનો હબશ તરફ હિજરત કરી ગયા અને આપ એકલા પાછળ રહી ગયા. કુફરાંરોએ આ સમયનો લાભ લઈ આપના ઉપર અનેક પ્રકારના ઝુલ્મો કરવા માંડ્યા, અને પોતાના હૃદયની આશાઓ પૂર્ણ કરી. આપની એટલી બધી સતામણી કરવામાં આવી કે આપ ખાવાથી પણ અશક્ત થઈ ગયા. આપે કોઈ જગ્યાએ ખાણું રાખ્યું હોય તેને ફેંકી દેતા, ઢોળી નાંખતા કે ધણ મેળવી દેતા. ટુંકમાં દરેક જાતના ઝુલ્મો થવા લાગ્યા. હુખોની સીમા ન રહી, અને ઝિંદગીથી કંટાળી ગયા. પરંતુ કોઈ અરબની શી હિંમત હશે, જે તે અરબના તાજદારની હતી ! અને કોઈ મુશારકની શી ધીરજ હશે, જે તે મુસ્લિમ જનતાના સરદારની હતી. ઠેકાણે ઠેકાણે ગલી કુચીએ ડંકાની ચોટ ઉપર એકલોજ તખલીગે હુક (સત્યનો પ્રચાર) કરતો ફરતો હતો. ન તેને કોઈ મનુષ્યની ખીક હતી, કે કોઈ પ્રકારની ચિંતા; જ્યારે પ્રિતમના પ્રેમથી મસ્ત થતો, કે અદલાહો અકબરની ગર્જના કરતો હતો, ત્યારે મકકાના મુશરિકોની છાતી ફાટી જતી હતી.

૬. મહમ્મદ સ. ને કતલ કરવાની યોજના.

બીજી તરફ આ લોકો પણ પોતાની યોજનાઓ ઘડવા બરાબર શુંથાએલા હતા. આ લોકોએ એક દિવસ

બધાને લેગા કર્યા, અને કહેવા લાગ્યા, કે લગ્નનત છે
 અમારી જિંદગી ઉપર કે અમો એક સાધારણ માણસને
 સીધો ન કરી શક્યા ! અને મુહમ્મદ (સ) જેવા માણસ
 ને કાબુમાં ન લાવી શક્યા ! શું એક પણ માણસ અમા-
 રામાં એવો નથી કે જે અમારી મૂર્તિઓને આ જાદુગરના
 ચંજામાંથી બચાવી શકે ! શું કોઈ એક નવજુવાન પણ એવો
 નથી રહ્યો, કે જે તેનો મુકાબિલો કરી શકે ! શું કોઈ એવો
 શુરવીર અરબ નથી કે જે પોતાની ડોમ માટે પોતાનો
 ખૂન વહેવડાવી શકે ! જ્યારે આ છટાદાર ભાષણ લોકોએ
 સાંભળ્યું, ત્યારે તે નક્કરોને જોશ આવ્યો, પરીણામ એ
 આવ્યું કે તે લોકોએ એક બેગુનાહનો ખૂન કરવા નક્કી
 કરી લીધું. અબુજહેલ નામનો એક જાહિલ આ લોકોમાં
 મવજુદ હતો, તે કહેવા લાગ્યો, કે જે માણસ મુહમ્મદ
 (સ) નું માથું કાપી લાવશે તેને એક સો ઉંટ અને એક
 હજાર ચાંદીના સિક્કા ઇનઆમ આપવામાં આવશે. આ
 સાંભળી એક ઉમર (ર) નામનો નવજુવાન બહાદુરીના
 જોશમાં આવી ઉઠ્યો, અને કહેવા લાગ્યો. હે ! મક્કા
 વાસીઓ ! હવે હું ત્યારેજ તમને મોહું દેખાડીશ કે જ્યારે
 મુહમ્મદ (સ) નું માથું કાપી લાવીશ. હવે હું નથી, કે તે નથી.
ખૂન માટે સોગંદ ખાવા.

આ વાત સાંભળી તે અકલહીન માણસો ઘણા ખુશ
 થયા, અને એક બીજાને કહેતા લાગ્યા, કે હવે અમને મુ-

હુમ્મદ (સ)થી છુટકારો થશે. ઉમર બહાદુર જુવાન છે, તે મુહમ્મદ (સ) ના એકજ ઘામાં બે કકડા કરી નાંખશે, અને પોતાનું તેમજ પોતાની કોમનું નામ અમર કરી આવશે. બહિલ અબુજહલ પોતાની દવલતની મગરૂરીમાં અને ઉમર પોતાની જુવાનીના નિશામાં મયદાનના મદ (શુરવીર) બની નિકળ્યા; કોલકરાર તો જલસામાં થઈ ચુક્યા હતા, અને મુહમ્મદ (સ) ના માથાની કિંમત એક સો ઉંટ અને એક હજાર ચાંદીના સિકકાની નકકી થઈ ગઈ હતી. તેમ છતાં આ બન્ને માણસો મૂર્તિઓ સામે હાજિર થયા, અને ત્યાં બન્નેએ સોગંદ ખાધા. ઉમરે હુરમથી નીકળતાની સાથેજ તરવાર મ્યાનમાંથી કાઢી. આ ખુદી તરવાર લઈ તે મુહમ્મદ (સ) ના ઘર તરફ દોડ્યો.

ઉમરનો પોતાની બહેનને કતલ કરવાનો વિચાર.

લોગલોગે ઉમરને રસ્તામાં એક મિત્ર મળ્યો, અને તે પુછવા લાગ્યો, કે ભાઈ આ શી બાબત છે, અને તું ક્યાં જાય છે, સાચું બોલ કે કોના જીવનો હુશમન થયો છે. તેણે અબુજહલની જિહાલતની બધી હકીકત કહી સંભળાવી, અને સાથે સાથે ઇન્આમની પણ વાત કહી. તે સંભળીને કહેવા લાગ્યો, આ બધી વાત સાચી છે, છતાં મુહમ્મદ (સ) ની વાત જુદી છે, તેને બે ચાર દિવસ પછી જોઈ લેજે. પરંતુ તું પહેલા ત્હારો બહેન અને બનેવીની વાત કર, જેઓનો ઇસ્લામ ત્હારા ખાનદાન માટે કલંકરૂપ

છે. તું પહેલા ત્હારા ઘરનો ખંદોખસ્ત કર, જે દર પળે
 સુહૃમ્મઠ (સ) નો કલમો પઢે છે, અને ખુદાનો જપ કરે
 છે. જો તારે આ કામ કરવું છે તો પછી પહેલાં આ ખન્નેને
 કેમ ઠીક કરતો નથી! તારા ખાનદાન અને કબીલાની નાક
 રહી જશે, અને સુસલમાનોને પણ શીખામણ મળશે.
 જ્યારે ઉમરે આ વાત સાંભળી તો એકદમ ગુસ્સે થઈ
 ગયો, અને આ વાત સહન ન કરી શક્યો. તે તરતજ
 પાછો ફર્યો અને પોતાની જ્હેનના ઘર તરફ ગયો. તેણે
 આવી જોરથી દરવાજો ખખડાવ્યો. જ્હેન તેનો અવાજ
 ઓળખી ગઈ. તેણે તરતજ ખિખાખ (ર) કે જેઓ સુરએ
 તાહા સંભળાવી રહ્યા હતા સંતાડી દીધા, કેમકે તે જાણતી
 હતી કે ઉમર મિજાજનો તીખો છે, અને તે ઈસ્લામથી
 વિરુદ્ધ છે, તેથી એમ ન ધાય કે તેને કુરઆન પઢતાં
 જોઈ ગુસ્સામાં આવી જાય. મને તો જ્હેન જાણી કદાચ
 જવાદે, પણ તેને તો જીવતો નહિ મુકે. ખિખાખને
 સંતાડી જ્હેને આવી ખારણું ઉઘાડ્યું. તો ઉમરની
 આંખોમાં ખૂન ચઢેલું જોયું. ખીજ તરફ જ્યારે
 દ્રષ્ટિ પડી તો ખુદલી તરવાર જોવામાં આવી, ત્યારે સમજી
 ગઈ કે (અજલ) મૃત્યુ આવી પહોંચ્યું પરંતુ હિમ્મત સાથે
 કહેવા લાગી કે બાઈ! મારાથી એક વાત સાંભળી લો,
 પછી તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરજો. ઉમરે કહ્યું
 શું? જ્હેન કહેવા લાગી, બાઈ! અહીંયાં મુકાબિલાનો સવાલ

નથી, તું મારો ભાઈ છે, અને હું તારી બહેન છું, જે ભાઈની તરવારને બહેનની ગરદનની જરૂર છે, તો લે, આ તારે હવાલે છે, એમ કહી માથું ઝુકાવો દીધું. જે તારે મારી વાત સાંભળવી છે તો જરા થોભ, અને તરવારના કહેવાતું ઉપર ન ચાલ અકકલમંદ છે, જરા વિચાર કર. જે મારી દલીલ ત્હારા ગળે ન ઉતરે તો પછી તારે જે કરવું હોયતે કરજે. ઉમરે જ્યારે આ વાત સાંભળી તો જરા શરમાયો તથા તરવાર નીચી કરી લીધી, અને કહેવા લાગ્યો જલદી બતાવ તું શું કહેવા માંગે છે. બહેને કહ્યું, કે તું બહેનના ઘેર આવ્યો છે, દુશ્મનના પાસે તો નથી આવ્યો ! જરા થોભ, અહીંયાં બેસીજા, અને ધ્યાન પૂર્વક સાંભળ. મારો જીવ જાય તો ભલે પરંતુ મને એ અફસોસ ન રહી જાય કે તારાથી મને ઇન્સાફ મળ્યો નહિ; આ સાંભળી ઉમરનો ગુસ્સો જરા ઠંડો પડ્યો, અને તે બેસી ગયો.

બહેન ભાઈ વચ્ચે વાર્તાલાપ.

બહેન કહેવા લાગી, ભાઈ ! મારો ફકત એટલોજ વાંક છે કે હું ખુદા અને તેના રસુલ (સ.) ઉપર કેમ ઇમાન લઈ આવી, મેં મૂર્તિઓથી કેમ મોઢું ફેરવ્યું, જે આટલોજ ગુનોહ છે તો તે સારી વાત છે. મેં જરૂર એવું કર્યું છે, અને કુફ્રથી તવબા કરી છે. હવે ભાઈ, જે તું અદેખાઈને દૂર કરી હૃદયના કબોથી સાંભળે તો હું તને એક નાની

સરખી વાત કહેવા ઇચ્છું છું, તે આ છે કે જે આકાશ
 વાણીએ મારા ઉપર આટલો બધો અસર કર્યો છે, કે હું
 મોતની દરકાર કરતી નથી તે જો તને સંભળાવવામાં આવે
 તો તારા હૃદય ઉપર પણ એવોજ અસર કરશે; તો પછી
 તું તારા માટે કંઈ સજા મંજૂર કરશે ! શું ત્યાર પછી પણ
 તું મારા ખૂનનો પાપ તારા માથે લઈશ ? ખરેખર ! હું
 ખુદાના નામ ઉપર મારો જીવ આપવા માટે તૈયાર છું. મને
 જરા પણ મોતની બીક નથી. પરંતુ તું પણ જરા વિચાર
 કરી લે કે ખુદાના દરબારમાં આ મહાન પાપનો શો જવાબ
 આપીશ ? જે આજે તું લોકોના ભડકાવવાથી કરે છે. તારે
 પણ મરવું છે, અને ખુદાની રૂબરૂ હીસાબ કિતાબ આપવો
 છે. તું આટલો બધો બેપરવા ન થા, અને ઝુલ્મ ન કર;
 તને એ પણ માલમ છે કે હું પણ કોઈની ચાકર છું, અને
 મારો પણ કોઈ માલિક છે ! હે ! મારા પ્રાણથી પ્યારા
 ભાઈ ! જો તું કયામત ના દિવસે છુટકારો ચાહતો હોય તો
 તું ખુદાના કલામ (વાણી) ને સાંભળ, તું ઘણોજ બહાદુર
 છે, શુરવીર છે, પરંતુ હું ત્યારેજ મારું કે તું તેના ધ્યાન
 પુર્વક સાંભળ્યા પછી મારો મુકાબલો કરે. જો તને સાંભળ-
 વામાં કંઈ બાધ હોય તો તું મારી આંતર પ્રીય બહેન ની
 આંતર, જેનો જીવ લેવા તું ખુદ્દી તરવાર લઈને આવ્યો
 છે, સાંભળ. જેથી તેને પણ કંઈ પુન થાય, કે તેણે એવા
 માણસને કલામુલ્લાહ (ઈશ્વરવાણી) સંભળાવ્યો, કે જે માણસ

કલામુલ્લાહ ઉપર ઇમાન લાવનાર ને કતલ કરવા આવ્યો હતો. મહારા ઉમર ! બસ આટલીજ મહારી દલીલ છે, તું કલામુલ્લાહ સાંભળ, અને ખુદાથી ડર.

હ. ઉમરનું કલામુલ્લાહ સાંભળવું.

હ. ઉમરે જ્યારે આ વાતચીત સાંભળી, તો દંગ થઈ ગયો. કે આ શી વાત છે. મોત તેના સામે ઉભું છે, પરંતુ તેને જરાએ દરકાર નથી. હું તેનું માથું કાપવા આવ્યો હતો, અને તે મને બોધ કરે છે. કદી અલ્લાહનું નામ લે લે છે, તો કદી કલામુલ્લાહનું, તે છેવટે શી વસ્તુ છે, જેણે તેને આટલી બધી હિમ્મતવાન અને ધીરજવાન બનાવી દીધી છે, તેને હું પણ જોઉં તો ખરો ! તે જહનને કહેવા લાગ્યો, સાંઠું સાંભળાવ. તેણીએ ખિખાખને અંદરથી કાઢ્યો, અને તેણે સુરએ તા, હા, પઢવાનું શરૂ કર્યું.....કે “કુરઆન તેના પાસેથી આવ્યો છે, કે જેણે આ અમીન અને આકાશ ઉત્પન્ન કર્યા, તે રહેમત વાળી ઝાત કે જેનો અર્શેખરી ઉપર રાજ્ય છે. એજ પાલનહાર અને માલિક છે, દરેક વસ્તુઓનો જે આકાશ ઉપર છે, જે અમીન ઉપર છે, અને જે બન્નેની વચ્ચે છે, અને જે પાતાળમાં છે. હે ! મનુષ્ય, તું મોઢાથી બોલ કે ન બોલ, તે દરેક લેદો અને લેદોથી પણ વધુ છુપી વસ્તુઓનો બાણકાર છે, તે આખા જગતનો ખુદા છે. તેના સિવાય કોઈ ખુદા નથી. જગતમાં

દરેક જુબી અને નેકી તેના નામ થી છે. તે સમય આવવાનો છે, જેનાથી મેં બધા લોકોને અન્નાજી રાખ્યા છે, તે ન્યાયનો સમય છે જ્યારે દરેક આત્માઓ જેવું કરશે, તેવુંજ ભરશે, જુઓ તે માણસ કે જે તેના ઉપર વિશ્વાસ નથી રાખતો, અને જે પોતાની મનોધૃષ્ટાનો ગુલામ બની રહ્યો છે, કંઈ તને રાહ લોક (સત્ય માર્ગ) થી રોકી ન દે, અને ત્હારી ખરબાદીનું કારણ ન બની જાય.” ઉમર આ સાંભળી રહ્યો હતો કે તેનો ગુસ્સો તદ્દન ઠંડો પડી ગયો, અને તેણે તરવાર મ્યાનમાં નાખી દીધી અને એકદમ પોકારી ઉઠ્યો, જ્હેન ! આ શી વાત છે; આમાં જરૂર કંઈ ભેદ છે. આ મૂર્તિઓથી આપણી મૂર્તિ સરખી બનતી નથી, પછી આ પૃથ્વી, આ આકાશ અને આ મનુષ્યો કોણે બનાવ્યા ? આ મનુષ્યવાણી નથી, આ કોઈ બીજી વસ્તુ છે. મારી જ્હેન, તું મારી ભૂલ માફ કર, મને હવે કંઈ થાય છે. હું શું જાણું આ શું છે. હું શું કરવા આવ્યો હતો; તવબા, તવબા, જ્હેન ! ઉઠ, ચાલ મને તેની પાસે લઈ ચાલ, જેણે આ કલામ તને શીખવાડ્યો છે, અને આ પ્રકાશ તને દેખાડ્યો છે;

હ. ઉમરનો ઇસ્લામ સ્વીકાર.

અત્રે જંને હ. મુહમ્મદ (સ.) ના ઘર તરફ રવાના થયા. ત્યાં પહોંચી દરવાજો ખખડાવ્યો, આ સમયે બીજા ઘણા માણસો ત્યાં બેઠેલા હતા, અને એ બીના જાણતા હતા કે

ઉમર આજે હ. મુહમ્મદ (સ.) નું માથું કાપવા માટે તરવાર
 લઇને નીકળ્યો છે, અને એજ વિચારમાં હતા કે હમણા
 આવશે. જ્યારે તેઓએ દરવાજાનો ખખડાટ સાંભળ્યો, ત્યારે
 ઘભરાઇ ગયા, અને શુપચુપ બેસી રહ્યા. હ. મુહમ્મદ (સ.)
 પોતે ઉઠ્યા, અને ખારણું ઉઘાડ્યું. ઉમર ને જોઇ કહેવા
 લાગ્યા કે “ ઉમર, છેવટે ક્યાં સુધી તમે મારા પ્રાણ લેવાની
 કોશીશમાં રહેશો ! ” બીજી તરફ ઉમરની સ્થિતિ જુઓ.
 તો જાણે પુતળું ઉભું છે, બન્ને હસ્ત ખાંધી માથું નમાવી
 ઝમીન તરફ દ્રષ્ટિ કરી ઉભો છે. બોલવા ચાહે છે પણ
 બોલવાની શક્તિ નથી. ઉમર હ. મુહમ્મદ (સ) ના ચરણો
 ઉપર પડી ગયો, આપે તેને ઉપાડી છાતી સાથે ચાંપ્યો,
 અને કપાળ ઉપર ચુંબન કર્યું. ઉમરે જ્યારે આપને હૃદય
 ની દ્રષ્ટિએ જોયા તો તેના ઉપર સૌંદર્ય અને રિસાલતની એવી
 છાપ પડી કે ઘણી વાર સુધી તે કંઈ બોલી શક્યો નહિ.
 જે જે શરારતો તેણે કરી હતી તે એક પછી એક તેની
 દ્રષ્ટિ આગળ આવવા લાગી, તે ઘણાજ પસ્તાવો કરવા
 લાગ્યો. જ્યારે તેને શાન્તિ વળી અને તેની તળીઅત ઠેકાણે
 આવી, ત્યારે ઉમર (ર) આપને કહેવા લાગ્યો કે યા !
 મુહમ્મદ ! તેં મને શું કરી દીધું ! ત્હારી વાણી માં કેવો
 બહુ છે ! ત્હારી જીભમાં શી તાસીર છે ! હું આજે તે
 આખ મેળવવા લાગ્યવંત થયો જેના વડે હું ત્હારા
 સૌંદર્યને જોઈ શકું. હે ! સૌંદર્યના બાદશાહ ! તેં મ્હારું

હૃદય હરી લીધું, મારામાં તે શક્તિ ક્યાં કે હું કંઈ બોલી શકું મારા ઉપર કૃપાદ્રાષ્ટ કર.

આપે હ. ઉમર (૨) ને ત્યાંજ મુસલમાન કર્યા. ઉમર (૨.) ની બચતથી મુસલમાનોની લાગવગ વધવા લાગી.

હ૦ હમઝાનો ઇસ્લામ સ્વીકાર.

હ. હમઝા હ. મુહમ્મદ (સ.) ના સગપણમાં કાકા થતા હતા, અને આપથી ઘણોજ પ્રેમ રાખતા હતા. એક દિવસ હ. હમઝા શિકાર રમીને પાછા આવ્યા, ત્યારે તેમની ચાકરડીએ કહ્યું કે આજે અબુજહેલ મુહમ્મદ (સ.) ને એવી ખિલસ્ત ગાળો આપી છે કે હું તો જરાએ સહન ન કરી શકું, પરંતુ તે ખિચારો એકે શબ્દ બોલ્યો નથી, તેમજ જીભ સુદાં હલાવી નથી. ધન્ય છે તેની ધીરજ ઉપર; કે તેણે ઉદ્ધ પણ નથી કર્યું, હું તો મરીને માટીમાં મળી ગઈ, કે આપણા મુહમ્મદ (સ.) ને આટલે દરજ્જે સુધી હયરાન કરવામાં આવે, અને અમોપાસે ઉભા રહી જોયા કરીએ; તે ખિચારાની શી બૂલ છે, અને તેણે અબુજહેલ નું શું બગાડ્યું છે. આ બનાવ સાંભળી હ. હમઝા ને ઘણોજ અફસોસ થયો, અને તે એટલા બધા ગુસ્સે થયા કે સીધા આબુજહેલ ના ઘર તરફ રવાના થયા, અને ત્યાં પહોંચી એક તીર અબુજહેલ ને એવો માર્યો કે તેને જખમી કરી

દીધો, અને તેને કહેવા લાગ્યા કે તું આટલો બધો ગંવિષ્ઠ થઈ ગયો છે ! તને બળર નથી કે મુહમ્મદ (સ) મારો ભત્રિજો છે, અને તું બાણતો નથી કે હું મુહમ્મદ (સ.) ઉપર ઈમાન લઈ આવ્યો છું; હ. હમઝા ત્યાંથી પાછા ફરી રસુલુલ્લાહ (સ.) ની પાસે આવ્યા, અને બધી હકીકત કહી સંભળાવી, અને પોતે ઇસ્લામ નો સ્વીકાર કર્યો છે, તેપણ કહી સંભળાવ્યું. આ સાંભળી હ. મુહમ્મદ. (સ.) ઘણો આનંદ પામ્યા કે હમઝા જેવો બળવાન અને ઘણી લાગવળ વાળો માણસ મુસ્લિમ જનતામાં શામિલ થયો છે. હ. ઉમર (ર.) અને હ. હમઝા (ર) ના ઇસ્લામ સ્વીકારથી ઇસ્લામી જમાઅત (મુસ્લિમ જનતા) ને ઘણીજ હીંમત આવી ગઈ. કેમકે આ બન્ને બહાદુર, દબદબા વાળા અને લાગવળ ધરાવનારા હતા. હ. ઉમર (ર.) ઘણાજ બહાદુર હતા. એક દિવસ હ. ઉમર (ર) એ આપને કહ્યું કે મત્યાર સુધી હંમેશા મુસલમાનો સંતાઈ સંતાઈને રહ્યા છે, અને ડરી ડરી ને પોતાનો સમય પસાર કર્યો છે, પરંતુ હવે તેમ નહિ થાય. અમોને ખાનગી કાબામાં નમાઝ પઢવી જોઈએ. કુદ્દારો પોતાનો ઝુઠો ધર્મ ન સંતાડે અને મુસલમાનો પોતાનો સાચો ધર્મ સંતાડે, તે અયોગ્ય છે. હ. મુહમ્મદ (સ.) એ કહ્યું કે બહુ સારું, ઉમર ! ત્યાંજ પઢીશું. છેવટે નમાઝ ખાન એ કાબામાં પઢવામાં આવી. પરંતુ હવે વધુ અગડો થવા લાગ્યો, અને વિરૂદ્ધતાઈનો અગ્નિ વધુ ભડકી ઉઠ્યો.

બની હાશમનો બાયકાંટ.

બની હાશમના કાળીલા ના માણસો આપની ઇજાત કરતા હતા, જો કે તેઓમાંના થોડાકજ માણસોએ ઇસ્લામ નો સ્વીકાર કર્યો હતો, પરંતુ બીજા કાળીલા (કુટુંબ)ના લોકો પોતાના કાળીલા ના એક માણસને ગાળો આપે તે તેઓ સહન કરી શકતા ન હતા. અંતે ઝગડો વધી પડ્યો અને તેણે ખાનદાની ઝગડાનું રૂપ ધારણ કર્યું. એક તરફ બની હાશમ એકલા હતા, તો બીજી તરફ અરબના બધા કુરયશીઓ હતા. કુરયશીઓએ બની હાશમ ને હાંકી મુક્યા અને શઅબ નામની જગ્યામાં નજર કેદ કરી દીધા. કુરયશીઓએ સોગંદ ખાધા અને એક કરારનામું લખવામાં આવ્યું કે જ્યાં સુધી બનીહાશમ મુહમ્મદ (સ.) ને કતલ કરવા માટે અમારે હવાલે નહિ કરે, ત્યાં સુધી અમે તેઓ સાથે કોઈ પ્રકારનો સંબંધ રાખીશું નહિ. તેઓ સાથે ખાવા પીવાનો વહેવાર, લગ્ન સંબંધ, વહેપાર, કે કોઈપણ વસ્તુની ખરીદી કરવી નહિ. જે કોઈ આ કરારનામા વિરુદ્ધ વર્તન કરશે, તેને ખિરાદરીમાંથી છુટો કરવામાં આવશે. આ કરાર નામા ઉપર શહેરના મોટા માણસોની સહીઓ કરાવવામાં આવી. આ કરારનામું કાળાની અંદર ચોંટાડવામાં આવ્યું, અને તેની નકલ અબુજહેલની માસીને સોંપવામાં આવી. આ શરારત મુદ્દતો સુધી ચાલુ રહી, અને તેથી મુસલમાનો ને ઘણી મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડી, ખલકે તેઓના સગા

સ્નેહીઓ ને પણ સહન કરવી પડી, ઝસમાંથી પાણી લાવવું પણ મુશ્કેલ થઈ ગયું. ટુંકમાં બનીહાશમ ની વસ્તીમાં કુરચશીઓ એ દુકાળ પાડી દીધો.

કેટલાક દયાળુ કુરચશીઓ બની હાશમના નાના નાના બાળકોને ભૂખ્યા અને તરસ્યા તળવળતા જોતા તો તેઓનું હૈયું ભરાઈ આવતું. છેવટે કુરચશના કેટલાક માણસોનું જાન ઠેકાણે આવ્યું. ત્રણ વર્ષ પછી એક બહાદુર હરશામ નામનો માણસ મયદાનમાં આવ્યો, અને તેણે કુરચશ તેમજ અબુજહેલને ઘણાજ ધમકાવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે શું તમારી આ માણસાઈ છે, કે આ નાના બાળકો તમારી નેત્રો સામે ભૂખે મરે, અને તમે અચશઆરામ કરો; છેવટે આ લોકોનો શો ગુનોહ છે, અને ક્યારે તેઓને મુઆશી મળશે. આ વાત સાંભળી બીજા કેટલાક માણસોએ પણ આ વાતને ટેકો આપ્યો. હવે આ વાતની ચર્ચા ચારે તરફ થવા લાગી. એક દિવસે બુર્જુઅબુ-તાલિબે આવીને કહ્યું કે બાઈઓ ! તમે તે કરારનામાનો કાગળ મંગાવો, કે જેમાં મુહમ્મદ (સ) અને તેના ખુદા વિષે તેમજ બીજા બાળતો લખેલી છે. મુહમ્મદે (સ) મને એવું કહ્યું છે કે કરારનામાને કીડ લાગી ગઈ છે, જેમાં ખુદાના નામ સિવાય બીજું કંઈ વંચાતુ નથી. તે કાગળને મંગાવો, અને જો આ વાત સાચી હોય તો અમેને આ મુસિબતમાંથી કાઢો, અને ઝુઠી હોય તો મુહમ્મદ (સ) ને

કતલ કરો...કરારનામું મંગાવી જોવામાં આવ્યું તો રસુલ (સ) ની વાત સાચી પડી. અત્રે બહાદુર હરશામ અને તેના સાથીઓ બોલી ઉઠ્યા કે આ કાગળ તદ્દન નકામે છે, અને તેની શરતો પણ ખુટી છે, અમે તેને માનતા નથી. એમ કહી કાગળના કકડે કકડા કરી નાખ્યા, અને અબુજહેલ બધાના મોઢાં જોતો રહી ગયો. છેવટે ત્રણ વરસ પછી એ શુનાહ મુસલમાનો અને તેમના બાળકો મુસીબતના પંજમાંથી છુટા થયા.

હ. ખદીજા. ૨. ની વફાત.

આ સમયમાં હ. ખદીજા (૨.) એ દુનીઆથી કુચ કરવાની તૈયારી કરી. અને આપને તે પરમ પ્રેમાળ મિત્રથી આખી જિંદગી માટે જુદાઈ થઈ ગઈ. અમીરુલ-મુમીનને ઉમ્મુલ મુમીનીન (ઉમ્મતની માતા) ના મૃત્યુથી બારે ખેદ થયો, પરંતુ પ્રથમ મુસ્લિમ હ. ખદીજા (૨.) ના મૃત્યુથી સૈયદુલ મુસ્લેમીનના હૃદયને આઘાત પહોંચ્યો. તેનું વર્ણન કરવું કલમની શક્તિ બહાર છે. આ વફાતથી આપના માથા ઉપર ગમનો પહાડ ટુટી પડ્યો અને તેમ થવું જ જોઈએ, કારણ કે ખદીજા ૨. દરેક પ્રકારની ખૂબીઓથી ભરપુર હતી, તે એ ખદીજા (૨) હતી કે જેણે પોતાની દવલત, ધન અને ઇજ્જત તે ખુબસુરત પીયાના ઉપર ભેટ ચઢાવી દીધી હતી. પોતાના પ્રિતમ પતિના

આરામ ને સુખ અને તેના દર્દને પોતાનું દુઃખ બનાવી લીધું હતું. પોતાના પ્રાણથી આરા પીયાની પૂજા કર્યા કરતી હતી. એવી ખદીજા (૨) નું દુનીયાથી અદ્રશ્ય થવું હ. મુહમ્મદ (સ) ના આનંદના અદ્રશ્ય થઈ બરાબર છે. આપ ખદીજા (૨) ને ઇઝતની દ્રષ્ટિએ જોતા હતા, અને આપ કરમાવતા હતા કે દુનીયામાં આર ઝીઝો ઉત્તમ દરજ્જે મેળેવી ચુકી છે. હ. ઇસા. (અ.) ની માતા મરીયમ, ફિરયોનની પત્ની આસીયા હ. મુહમ્મદ (સ.) ની પત્નિ ખદીજા (૨.) અને આપની દીકરી ફાતિમા (૨).

અબુ તાલિખની વફાત.

ખુદાની કુદરતે, મુસીબત ઉપર મુસીબત આવી પડી. આ વરસમાંજ ખુર્જુગ અબુતાલિખ પણ મરણ પામ્યા. ચતીમનો વાલી અને સરપરસ્ત ચાલતો થયો. આપના હમદદ કાકાના મરણથી આપના હૃદયને ઘણું આઘાત પહોંચ્યો. દરેક પળે આપ વિચાર કરતા કે મહારી પ્રેમાળ ખદીજા (૨) અને જાનિસાર કાકાએ મારે માટે શું શું કર્યું, પોતાના અયશઆરામનો મારા પાછળ ત્યાગ કર્યો, પરંતુ જિંદગી સુધી વફાદારીથી મોઢું ફેરવ્યું નહિ. આજે તેઓનું સ્થાન ખાલી છે. અફસોસ, સદ અફસોસ, હવે મારા દુઃખોમાં કોણ લાગીદાર થશે ! અને કોણ મને

દિલાસો આપશે ? જમાનો મારી સાથે લલવા ચાહે છે,
લોકો મને કતલ કરવા માટે નવી નવી યુક્તિઓ રચે છે.
હવે મારા દુઃખી હૃદયને કોણ આશ્વાસન આપશે, અને
કોણ મારા આત્માને ઠારશે. હે ! ખુદા મદદ કર.

તાઈફ તરફ રવાનગી.

આપે થોડોક સમય ગમે તેમ કરી પસાર કર્યો,
પરંતુ મક્કાવાસીઓ એ આપને જ્યારે એકલા જોયા,
તો તેનો લાભ લઈ અનેક પ્રકારે આપને સંતાપવા
લાગ્યા. આપે ઘણીજ હિંમતથી બધી મુશ્કેલીઓ સહન
કરી, પરંતુ વિરૂદ્ધતાઈ વધતી ગઈ. છેવટે આપે વિચાર
કર્યો કે આ જગ્યાનો ત્યાગ કરી કોઈ બીજા ઠેકાણે જઈને
વસવું જોઈએ.

હાય સપ્તીરાને ચમન હમસે ચમન છુટે હય,

હાય અય શામે ગરીબાં કે વતન છુટે હય.

આપે તાઈફ શહેર તરફ જવાનો વિચાર કર્યો કે
ત્યાં જઈ તવહીદનો પ્રચાર કરીશ. આવા વાતાવરણમાં
મક્કામાં વહેદાનીયત નું બીજ વાવવું વ્યર્થ છે. બીજું
અહીંયાં થોભવું પણ મુનાસિબ નથી. તાઈફમાં જઈશ
અને ત્યાંના લોકોને કલામે ઈલાહી (ઈશ્વરવાણી) સંભળા-
વીશ. મક્કાની બહાર જે દિવસો પસાર થશે તેમાં કંઈતો
આરામ મળશે; મક્કાવાસીઓએ તાઈફવાસીઓને પહે-

લાથી ખબર પહોંચાડી દીધી, કે અમુક માણસ તમારી તરફ આવે છે, તેનાથી ચેતતા રહેજો. જો તમોને તમારી અને તમારા મમ્મણુદો (મૂર્તિઓ) ની ઇજાત બહાલી હોય તો, આવનાર માણસ પાસે જશે નહિ. જો તમો અમારાથી મિત્રતાનો સંબંધ રાખવા ઇચ્છતા હોવ તો મુહમ્મદ (સ) ને શહેરમાં હાજિલ થવા દેશો નહિ. આ માણસ મીઠી વાતો કરનાર અને મોટો બહુગર છે. જે કોઈ તેની વાતો સાંભળશે તે તેનોજ થઈ જશે. આ વાતને ધ્યાનમાં રાખી તેને પાસે આવવા દેશો નહિ. આ સમાચાર પહોંચતાની સાથેજ ત્યાં તો લઢાઈની તૈયારીઓ થઈ ગઈ, હરેક જણે એવુંજ સમજી લીધું, કે આતો કોઈ બલા આવી રહી છે. બધા એકઠા થઈ લડાઈ માટે તૈયાર થઈ ગયા. એક તરફ ફકત રસુલે ખુદા (સ) અને બીજી તરફ તાઇફના બધા લોકો હતા. ત્યાં એકલો માણસ શું કરી શકે છે.

લોકો ઉંચા ટેકરાઓ ઉપર ચઢી ગયા હતા, અને ઇંટો, પથ્થર તેમજ તીર લઈ મોરચો બાંધી બેઠા હતા. હ. મુહમ્મદ (સ) ત્યાં પહોંચ્યા કે તેમના ઉપર ઇંટો અને પથ્થરાનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો, આપ કંટાળી શહેરની બહાર નીકળી આવ્યા, અને એક વૃક્ષ નીચે આવી આશરો લીધો. આપના શરીરમાં પડેલા ઝખ્મોમાંથી લોહી વહી જતું હતું, અને નેત્રોમાંથી અશ્રુ ટપકી રહ્યા હતા. અને

આપે દુઆ માટે હસ્ત ઉઠાવ્યા, અને દરબારે ઇલાહીમાં
વિનંતી કરી.

આહ હા કયસે ભાઇ અન જાહલ કે સંગ
દીપક કે મન કુછ નહી જલ જલ મરે પતંગ.

દરબારે ઇલાહીમાં વિનંતિ

હે ! મારા ખુદા, મ્હારી મદદ કર. મ્હારા કારસાજ !
મ્હારું બગડેલું કામ બનાવી દે. મને ઝિલ્લતથી બચાવ
કે હું ઘણાજ ઝલીલ થઇ ચુક્યો છું. તું મારા ઉપર કૃપા
કર, કે હું તારો નાચીઝ બંદો છું. હે ! પવિત્ર હસ્તી ! તું
મ્હારા ગુનાહોને મુઆફ કર. હે ! દયાળુ ! તું મ્હારા ઉપર
દયા કર, કે હું દયાને લાયક છું. હે ! સરજનહાર ! હું
મારા ઘડપણની કમઝોરી, મુસીબત અને દુઃખોની સ્થિતી
ત્હારા વજર કેને સંભળાયું ! મારામાં ધીરજની શક્તિ
ઘણીજ ઓછી રહી ગઇ છે, મને મારા દુઃખોને ઉઠેલવાની
કેઇ સુકિત નજરે પડતી નથી, હું બધા લોકોમાં ઝલીલ
અને રૂશ્વા થઇ ગયો છું. હે ! ખુદાવંદ ! ત્હારું નામ રહે-
માનો-રહીમ (કૃપાળુ) છે, મુસીબતોમાં સપડાયલાઓને
ઉગારવા તે ત્હારું કામ છે, દરેક દુઃખીઆઓનો મદદગાર
છે, હું ત્હારી કૃપા અને અમીદશિનો ઉમ્મેદવાર છું. હું
ઘણાજ કુમુરવાન છું, પરંતુ હે ! દયાળુ ! ત્હારી દયા મારા
ગુનાહોથી અત્યંત ઉદાર છે, ત્હારી રહેમત દીન અને

કુનીયાના અધિકારને દુર કરનાર છે. આ શક્તિ ત્હારા સિવાય બીજા કોઈની પાસે નથી.

પાછા મક્કા તરફ.

મનમાં એ વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે દેશથી વિદેશ આવ્યો, ઝખ્મી અને દુઃખી થયો, ગલીઓ અને બાજારમાં બેઠ્ઠાજાતી થઈ, હવે સારી વાત તો એ છે કે પાછો મક્કે જાઉં, કે જે મારા બાપદાદાનું વતન છે. હરમનાં દર્શન કરીશ, અને તેના તવાફ કરીશ. જ્યારે તાઈફના લોકોના બાબમાં ઇશ્વરવાણી સાંભળવાનું નથી લખ્યું, તો પછી સરળ માર્ગ એ છે કે ઘર તરફ રવાના થાઉં. હું બચતુલ્લાહ મુકીને બીજે કેમ જાઉં, તે મ્હારા ખુદાનું ઘર છે, તે મ્હારા મોહનની નગરી છે. હ. મુહમ્મદ (સ) ને સંપૂર્ણ ખાત્રી હતી કે પાછા મક્કે જવું સહેલ નથી, માટી બે ઇઝતીનો મુકાબિલો કરવો પડશે, દુશ્મનોની દ્રષ્ટિમાં હલકો પડીશ, અને સગા રનેહીઓ મોઢું ફેરવશે તે જુદું. પરંતુ આપે સંપૂર્ણ વિચાર કર્યો કે ગમે તેમ થાય પણ મક્કે તો જઈશ. પ્રેમનગર તરફ ચાલવું છે, પછી કોઈ પણ મુસીબત આવી પડે, દિલબરના રહેઠાણ તરફ જવું છે, પછી ભલે ગમે તેવી મુશ્કેલીઓનો મુકાબિલો કરવો પડે;

તું અપને શેવએ જોરો જફા સે મત ગુજરે,
તેરી બક્ષા સે મેરા હમ રહે રહે ન રહે,

મક્કાવાસીઓ એ નિર્ણય કરી લીધો, કે ગમે તેમ થાય પરંતુ હવે આ માણસને પાછો મક્કા શહેરમાં પેસવા દેવો નહિ. તેઓને શી ખબર હતી કે આ શહેરમાં તે ચંદ્રમાને તાજદારે શહેર થઇને દાખલ થવું છે; ન એ માલમ હતું કે એનાજ નામથી આ શહેરને સર્વોચ્ચ શહેર બનવું છે. જ્યારે આપ મક્કા પાસે આવી પહોંચ્યા ત્યારે આપને મક્કાવાસીઓના મનસુખાની ખબર પડી. આપે નક્કી કર્યું કે શહેરમાં દાખલ થતાં પહેલાં આ લોકો સાથે એક શર્ત કરવી જોઇએ, કે જેથી આ લોકો શાન્ત પડી જાય. આપે એક શહેરમાં જનાર માણસ સાથે કહેવરાવ્યું, કે હું આ શહેરનો વતની છું, અને મારા બાપ-દાદાની આ જન્મભૂમિ છે, તે બધા લોકો જાણે છે, મને આશા છે કે તમારામાંથી કોઇ પણ માણસ મને આશ્રયમાં લઇ લેશે, અને મારો ઝામિન થઇ જશે. હું ખાત્રી આપું છું કે હું કોઇને કંઇ નહીં કહું, ન તમારા ધર્મમાં માથું મારીશ. ખરેખર હું મારા ધર્મનો પ્રચાર જરૂર કરીશ, પરંતુ કોઇને અડચણ નહિ થાય. મુસ્લીમતમાં કોઇ કોઇનો સાથ આપતો નથી. હુશમનો તો કોરાણે પરંતુ સગાસ્નેહીઓ પણ સામે આંચા નહિ, જાણકારોએ પણ મોઢું ફેરવી લીધું, અને કોઇ માણસ ઝામિન થયા નાહ.

તત્કાલેના આશ્રયમાં

લલા મનુષ્યની ખોટ જગતની ઘરેક જગ્યાએ હોય.

છે, પણ અરબસ્તાનમાં તેનો ફુકાળ હતો, તેમ છતાં ખુદા મહા શક્તિવાન છે, એક માણસ જેનું નામ સુતર્ધમ હતું મયદાનમાં આવ્યો, અને સાંઢણી ઉપર સવાર થઈ મક્કાની ગલીએ ગલીએ પોકારવા લાગ્યો કે જુઓ સાંભળો, મુહમ્મદ (સ) ખીન અબ્દુલ્લા આજથી મારા આશ્રયમાં આવ્યો છે, માટે તેને કંઈ પણ કહેશો નહિ, હું તેનો અમિન છું. તે પણ કોઈને કંઈ નહિ કહે. ધર્મ તેનો પોતાનો છે, અને તેને આપણી મૂર્તિઓથી કંઈ સંબંધ નથી, તેમજ આપણને તેના ખુદાથી કંઈ સંબંધ નથી. પરંતુ સાંભળી લો, જે કોઈ તેની નકામી સતામણી કરશે, તે વગર મોતે મરશે. આ ઝિમ્મેદારી ઉપર હ. મુહમ્મદ (સ) ને મક્કામાં આવવા દીધા. હવે મક્કાવાસીઓ સુતર્ધમની પાછળ લાગી ગયા, અને વાતવાતમાં તેની જોડે તકરાર કરવા લાગ્યા, તેઓએ તે બિચારા મરીખ અમિન ના નાકમાં દમ કરી દીધા. પરંતુ રસુલની રિસાલત અને નખીની નુજુવત આ વાતને ક્યાં સહન કરી શકે તેમ હતી, કે સુતર્ધમ જેવો કયાણ પોતાની ખાતર આટલા બધા હુ.ખો સહન કરે; આપ એક દિવસ પ્રાતઃકાળે રસ્તા વચ્ચે ઉભા રહી કહેવા લાગ્યા કે ભાઈઓ! જુઓ, મારા માટે કોઈપણ માણસ સુતર્ધમ જોડે ટંટો ન કરે.

જેવજહ અદાવત કા સજાવાર તો મંચ હું.

જોરોયે હે કબુ જુદમ ગુનેહગાર તો મંચ હું.

મુતકમ નો જરાએ વાંક નથી, તે બધા મારો છે. હવે હું તેના આશ્રયમાંથી નીકળી ગયો છું. હું હવે તે ખુદાએ પાકના આશ્રયમાં છું, જેના માટે તમો મારા જીવના દુસ્મન થયા છો. હું તમોને ચેતવણી આપું છું, કે હવે હું ફક્ત તેનાજ આશ્રય તળે છું, જોજ મારો અને તમારો પયદા કરનાર છે, અને અમારા બધાનો જીવ લેનાર છે, ક્યામતના દિવસે બધાઓને ત્યાં હાજિર થવાનું છે, અને પોતપોતાનો હિસાબ આપવાનો છે. જ્યાં સુધી ખુદાનો હુકમ નથી, તમો મારો વાળ સરખોએ વાંકો કરી શકતા નથી, તેમજ મારું કંઈ બગાડી શકતા નથી. હવે મેં તમોને ચેતવણી આપી લીધી છે, માટે ચેતતા રહેજો. આવી હિન્મતવાન વાતચીતથી લોકો દેહેશત ખાઈ ગયા, અને ઢળી ગયા. લોકો વિચારમાં પડી જતા, કે મોહંમદ (સ) નો ખુદા શી વસ્તુ છે, જેનો આટલો બધો વિશ્વાસ આ માણસને છે. આ એક અનાથ બાળક હતું, જેને કંઈ સમજણ નોહતી, વાંચતાં કે લખતાં પણ નોહતું આવડતું, હવે આ શું થઈ રહ્યું છે, દિવસે દિવસે નવી નવી વાતો કાઢે છે, અને મોટો વિદ્વાન બનવા ઈચ્છે છે. તેની વાત કરવાની છટા જુઓ, કેવી વિચિત્ર વાતો કરે છે, આ એક અચંબો પમાડનારી વાત છે.

સરદાર તુફયલનો ઈસ્લામ સ્વીકાર.

તુફલય નામનો એક મોટો આબરુદાર વેપારી પોતાના કામકાજ અર્થે મકકે આગ્યો, મકકા વાસીઓએ તેનો બારે

સર્કાર કર્યો, અને સારી રીતે મહેમાનદારી કરી. વાતો વાતોમાં ચર્ચા નીકળી કે અહીંયાં અમારા લોકોમાંથી મુહમ્મદ (સ.) નામનો એક માણસ પચદા થયો છે, જેણે પોતાના બાપદાદાના નામને કલંક લગાડ્યું છે, તેમજ અમારા બાપદાદાની આખરૂં ને પણ માટીમાં મેળવી દીધી છે. કાબાની મર્તિઓ કે જેઓનું આપેલું અમો બાઈએ છીએ, અને જેના આશ્રય હેઠળ રહીએ છીએ, તેઓનું અપમાન કરે છે. તેમજ કોઈનું કંઈ સાંભળતો નથી. તુફયલે પુછ્યું કે તેનો ધર્મ શું છે, અને તેનો બરોસો કોના ઉપર છે. લોકોએ કહ્યું કે તે એકનીજ વાત કરે છે, કહે છે કે આ આખી દુનીઆ તેણે બનાવી છે, અને તે બધાનો માલિક છે, આકાશ તેનું છે, પૃથ્વી તેની છે, એવી વિચિત્ર વાતો કરે છે. પરંતુ અમો તો કાન બંધ કરી લઈએ છીએ, આલતાં સુધી તેનો આવાજ અમારા સુધી પહોંચવા દેતા નથી. આપ અમારા શહેરમાં પધાર્યા છો, માટે ચેતતા રહેજો, તે મોટો જાદુગર છે, તેની ભાષા મોહીની છે, જે એકજ વખત સાંભળી લે છે, તે તેનોજ થઈ જાય છે. ખુદાની શાન; એક દિવસ એવું બન્યું કે હ. મુહમ્મદ (સ) કુરઆને શરીફ પઠતા હતા, કે તુફયલ એજ રસ્તેથી પસાર થતો હતો. તે હઠધર્મી નહી હોવાથી અને મક્કાવાસીઓએ તેને સખત ચેતવણી આપેલી હોવા છતાં સાંભળવા ઉભો થઈ ગયો. અને એવો મરત થયો કે હ. મુહમ્મદ (સ) મસ્જિદ

માંથી નમાજ પઢી ઘર તરફ ચાલ્યા, ત્યારે તે પશુ પાછળ ગયો. આપ ઝડપથી ચાલતા હોવાથી તેને રસ્તામાં વાતચીત કરવાનો સમય મળ્યો નહિ. જ્યારે આપ ઘેર પહોંચ્યા ત્યારે તુફથલ આપની સામે આવીને બેસી ગયો, આટલો મોટો ધનાઢય વહેપારી હતો છતાં તેને જરા વિચાર સરખોએ આવ્યો નહિ કે હું આટલો મોટો તવંગર માણસ થઈ કેવા ગરીબ તુફથલ માણસ સામે આવી સવાલ માટે બેસી ગયો છું; તેને પ્રેમની ધુન અને પ્રીતમની લગન લાગી હતી, ઇશ્વરી પ્રેમે તેને ઉશ્કેર્યો, અને દિલ પ્રેમની મસ્તીથી મસ્ત થઈ ગયો.

દિલમ કંઝ બાદખે જખ્ખાર શુદ મસ્ત.
તનમ અઝ સોહબતે દિલદાર શુદ મસ્ત.
બમયખાના ગુઝર કરદમ ચુ દીદમ.
ખતીબો કાઝીઓ ખુશમાર શુદ મસ્ત.
અઝીં મય બુરરએ ચારાં ચશીદંદ.
બુનયદો શિખ્લીઓ અત્તાર શુદ મસ્ત.
ગુલિસ્તાને ઇરમ રા સયર કરદમ.
ચુ દીદમ સરખસર ગુલઝાર શુદ મસ્ત.
અઝીં મય બુરરએ દાદંદ બ મનસુર.
અનલહક મીરવદ બરદાર શુદ મસ્ત.
બરહે પાક શમસુદદીન તબરેઝ.
કે સુલા બરખરે ખાઝાર શુદ મસ્ત.

તુફલે : વિનંતી કરી, હે ! રસુલે અરબી ! તેં મને
શું કરી દીધું. ત્હારો સાઠ મારા કાને પડ્યો, અને મારા
હોશ ઉડી ગયા, હું ત્હારી પાછળ દોડતો દોડતો આવ્યો
છું, અને હવે હું તને મુકનાર નથી. લોકો કહે છે કે તું
મોટો બહુમર છે, જે તારાથી મળે છે, ત્હારોજ થઈ જાય
છે; બસ એમજ થયું. આ કલામ જે તેં વાંચ્યો, તે મારા
હૃદયમાં ઘર કરી ગયો, બતાવ આ શું છે; મને બધું સમ-
જાવ, મને ત્હારો ખુદા દેખાડ; ગુરૂર કોઈ ખુદા છે, અને
ખરેખર તું તેનો રસુલ છે. હે ! રસુલુલ્લાહ ! તું મ્હારી
તરફ દ્રષ્ટિ કર, નેત્રો ઉપાડી મારી તરફ જો, મને હવે
ત્હારા પ્રકાશમાં તું નજરે પડે છે. હે ! મનમોહન ! ત્હારા
આગળ એક ગરીબ આજિઝ હાથ લાંબાવી માંગી રહ્યો છે,
તેને કંઈક ખુદાના નામ ઉપર જકાતે હુસ્ન આપ.

તુફલે જેવો મહાન સરદાર ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરે
તે મકકાવાસીઓ કેમ જોઈ શકે ! તેઓ બળીને ખાક થઈ
ગયા. તુફલે પોતાનું કામકાજ આટોપી પોતાને દેશ આવ્યો
ગયો, પરંતુ હ. મુહમ્મદ (સ) માટે ફુનીઆની મુસિબતો
પાછળ મુકી ગયો. આ લોકો તો પહેલાંથીજ ગુસ્સે થયા
હતા, અને હવે તેઓને શરારત કરવાનો વધુ મોકો મળ્યો.
આપને ઘણાજ હયરાન કરવામાં આવ્યા અને હરેક પ્રકાર-
ની મુસિબતો આપવામાં આવી. જેમ જેમ મુસિબતો
વધતી ગઈ તેમ તેમ આપના હૃદયમાં ખુદાનો મેમ વધુ

મથતો ગયો તેમજ આપ હુનીઆના દુઃખોથી કંટાળી ગયાં. ખુદાના દરબારમાં ફરીયાદ સંભળાઇ, ખુદાની બુદ્ધિની બેકરારીનેા અંત આવ્યો, વસ્ત્રની રાત્રિનેા શુભ પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો, એટલે શબે મેઅરાજે આવી ચાંદની દેખાડી.

હિજરત

જ્યારે જાલિમોનેા ખુદમ હદથી વધી ગયો, ત્યારે આપની ઉમ્મતને આપે મહીના તરફ હિજરત કરવાનેા હુકમ આપ્યો, કારણ કે તે નગરની ધરતી ધર્મ માટે ઉત્તમ હતી. ત્યાંના કેટલાક લોકો ઇસ્લામનેા સ્વીકાર કરી ચુક્યા હતા, અસલમાનેાએ એક એક બે બે કરી મકકાથી નીકળવાનું શરૂ કર્યું, અને ધીમે ધીમે બધા લોકો ચાલ્યા ગયા, મકકામાં ફક્ત રસુલે અકરમ (સં)હ. અલી (ર) અને હ. અબુબકર (ર) પોતાના કુટુંબ સાથે રહી ગયા. કુર-યશીઓએ જ્યારે જોયું કે મુહમ્મદ (સ) એકલા છે, ફક્ત તેમની સાથે બે માણસો છે, માટે તેઓએ એકઠા થઈ એવી સલાહ કરી કે તેમને અહીંઆથી નીકળવા દેવા નહિ, અને અહીંઆજ તેઓને મારી નાંખવા. થોડાક માણસોને તેણે હુમ્મશ મોકલી દીધા, અને બાકીનાઓને મહીને રવાના કરી દીધા. તેણે આપણા માણસોને છીનવી લીધા છે, આખા મક્કાને તબાહ કરી દીધા છે, અને અમોને પણ બરબાદ

કરવા બેઠો છે. ઝમ્મ તેમ ધામ પરંતુ તેને જવા દેવા નહિ.
 અબુજહેલ બોલી ઉઠ્યો, કે બધી વાત ખરી છે, પણ કોઈ
 ખાસ માણસને સુહમ્મદ (સ) નાં કતલ માટે નક્કી કરવો
 જોઈએ નહિ, પણ બધા માણસો એકઠા મળી તેના ઉપર
 દુટી પડે, અને તેના કકડે કકડા કરી નાંખે. બધાને આ
 યુક્તિ પસંદ પડી, અને આ યુક્તિના વખાણ કર્યાં. ધિક્કાર
 છે આવા વખાણ ઉપર, અને લખનત છે આવી યુક્તિ
 ઉપર; જ્યારે આ વાત નક્કી થઈ ગઈ, ત્યારે અબુજહેલ
 થોડાક માણસોને સાથે લઈ હ. સુહમ્મદ (સ)ના ઘર પાસે
 આવી બેઠો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે લાગ જોઈ
 ઘરમાં પેસી જવું, અને સુહમ્મદની ખૂનના તરસ્યા ખંજરની
 આપના લોહીથી તૃપ્તિ પુણવવી, અને મકકાવાસીઓમાં
 નામના મેળવવી. ખુદાનીશાન, એક વફાદાર સુલ્તન
 નોકરને આ વાતની ઉડતી ખબર મળી, એટલે તે
 દોડતો દોડતો આપની પાસે આવ્યો, અને બધી હકી-
 કત કહી સંભળાવી. હ. સુહમ્મદ (સ) પાછલે ખારણેથી
 નીકળી અબુબકકર (ર) ના ઘર ચાલ્યા ગયા, અને હ.
 અલી (ર) આપની પથારી ઉપર આખી રાત સુઈ રહ્યા.
 અબુજહેલ સાથેના બહમાશો સાથે અંદર આવ્યો, અને
 આપને ન જોયા તો ઘણોજ ઘભરાયો. તે બહુ ગુસ્સે
 થયો, અને ત્યાંથી અબુબકકર (ર) ના ઘર તરફ ગયો, કે
 કદાચ આપ ત્યાં ચાલ્યા ગયા હોય. પરંતુ ત્યાં પણ તે

નિષ્ફળ નિવડ્યો, તેણે બધા ધરોની ઝડતી લીધી પણ કંઈ
 પત્તો લાગ્યો નહિ. કેવી રીતે પત્તો લાગે; આપતો અણુ-
 બકકર (૨) સાથે ગારે દિરામાં જઈ બેઠા હતા, જે જગ્યા
 મકકાથી-અઢી માઇલ દુર છે. ક્રોધથી દુશ્મનોના શરીર
 ધ્રુજવા લાગ્યા, તેઓના ચહેરા બીહામણા થઈ ગયા,
 ક્રોધના લીધે તેઓનો રંગ કાળા નાગ જેવો થઈ ગયો,
 અને આંખોમાંથી લોહી વરસવા લાગ્યું, કેમ ન વરસે;
 તેઓના હાથમાંથી શિકાર ચાલ્યો ગયો, બીજું બધા
 લોકોની વાતો સાંભળવી પડી, કે બધું કર્યું, તેમ છતાં તે
 હાથ ન લાગ્યો. આ લોકોએ આખા મકકામાં પૂર્વથી
 પશ્ચિમ, અને ઉત્તરથી દક્ષિણ દોડઘાડ કરી ખોણે ખોણે
 તેમજ બધી ધરતીમાં તપાસ કરી, પણ સફળતા મળી
 નહી. દુશ્મનોએ મોટા મોટા ઇન્આમો કાઢ્યા કે જે કોઈ
 માણસ તેની ગરદન કાપી લાવશે તેને બારે ઇન્આમ આપ-
 વામાં આવશે. પરંતુ ક્યાં રસુલેખુદા, અને ક્યાં આ નાચીઝ
 બંદાઓ; દુશ્મનો ગારેદિરા પાસેથી પસાર થયા, પરંતુ
 તેઓની નજરે એવું પડ્યું કે ગારના મોઢા ઉપર કરોળી-
 આએ જાણું બાંધ્યું છે, અને એક કબુતરે તેના ઉપર ઇંડા
 આપ્યા છે, તે માટે તેઓ અંદર દાખલ થયા નહિ. ટુંકમાં
 દુશ્મનો દરેક ઠેકાણે શોધ કરી યાકી ગયા, અને પોતાનું
 કાળું મોઢું લઈને પાછા ચાલ્યા ગયા. હ. મુહમ્મદ (સ)
 ત્રણ દિવસ પછી ગારમાંથી નીકળી મદીના તરફ રવાના

ધ્યા, અને હ. મહી (૨) પણ લેખના પંક્તિમાંથી છટકી
આપને આવી મળ્યા.

મદીનામાં પધરામની

મોહનનું મુખડું જોઈ સુસ્તિમો હર્ષ થેલા બન્યા,
આનંદની દહેરોથી મસ્ત થઈ ગયા, અને પ્રેમના નિશામાં
ચૂર થઈ ગયા. ઠેક ઠેકાણે આનંદના વાજિંત્રો વાગ્યાં, અને
મકાનોમાં ઘીના દીવા બાળવામાં આવ્યા. દરેક માણસો
આપને કહેતા હતા કે મારે ઘેર ચાલો, અને મને મહે-
માનદારીનો દહાવો આપો. લોકો એ ચયન હતા, કે જોઈએ
મદની સરકાર કેનાં મહેમાન થાય છે. હ. મુહમ્મદ (સ)
આટલો બધો પ્રેમનો જુસ્સો જોઈ આનંદ પામતા હતા,
અને હસતા હતા. પરંતુ આપને એ વિચાર હતો કે એવી
જગ્યાએ ઉતરવું જોઈએ, કે બીજા માણસોને કસ્યાદ કર-
વાનો સમય ન આવે, અને કોઈનું દિલ દુઃખે નહિ. જે
માણસ પોતાના હૃદયનું મન દુખેલું સહન કરી શકતો
ન હોય, તે પોતાની ઉન્નતતા માણસનું દિલ દુખવવું કેમ
પસંદ કરી શકે! આપે બધાને લેગા કરી કહ્યું, હે !
મુસલમાન બાઈએ ! હું મહારી સાંઠણીની લુગામ મુઠી
ફડું છું, અને તે જે જગ્યાએ જઈ ઉભી રહેશે, ત્યાંજ
મહારો મુકામ થશે, તમે બધા આ માટે ખુશી છો ?
બધાએ હા પાડી. હવે દરેક માણસ પોત પોતાના બાગ્ય

ઉપર વિશ્વાસ રાખી ઉભા હતા, અને જોઈ રહ્યા હતા, કે સાંઢણી ક્યાં જાય છે. પરંતુ ઐયુષ અનસારી જેવા ભાગ્ય-વંત પુરૂષો કોઈકજ પચકા થાય છે. ખુદાને તેનું નામ દુનીયામાં કાયમ રાખવું હતું, જોટલે સાંઢણી તેના ઘર આગળ જઈ થોભી ગઈ. તે બિચારો ગરીબ મુસ્લિમ હતો. પણ ભાગ્યનો ભગવાન હતો. સાંઢણી ત્યાં થોભી કે લોકો તેને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા, અને તેના પોતાના આનંદની તો સીમા ન રહી. જે જગ્યાએ સાંઢણી જઈને થોભી હતી, તે જગ્યાએ અત્યાર સુધી મસ્જિદે નબવી મવજુદ છે, તેને હ. મુહમ્મદે (સ) પોતે અને આપના અસહા-બોએ મળી કાચી ઇંટો અને ખજુરની લોકડીઓથી બનાવી હતી.

અઝાનની શરૂઆત

મુસ્લિમોની સંખ્યા વધી ગયેલી હોવાથી નમાઝ માટે બધાને ઘેર કહેવા જવા માટે ઘણો સમય વીતી જતો હતો, તેથી આપે બધા અસહાબોની સલાહ લીધી કે નમાઝના સમયે બધાને બજાર પહોં જાય એવો રસ્તો અહણ કરવો જોઈએ. તેથી કોઈએ કહ્યું ઘંટ વગાડવો, કોઈએ કહ્યું આગ સળગાવવી, અને કોઈએ કહ્યું કે શંખ ફુંકવો, પરંતુ હું ઉમર (૨) એ કહ્યું કે આ નિર્ણય વસ્તુઓથી કામ લેવા કરતાં માણસ માણસને બોલાવે તે

કેવું સાઈ ! તે પણ ખુદાનું નામ લઈને બોલાવે, કે જેથી બધાને માલમ પડી જાય કે ખુદાની પ્રાર્થના માટે બોલાવવામાં આવે છે. હ. મુહમ્મદ (સ) એ આ વાત મંજુર રાખી અને ત્યારથીજ અજાનની શરૂઆત થઈ.

પ્રકરણ ૩ જી.

હ. મુહમ્મદ (સ) સરદાર તરીકે

હ. મુહમ્મદ (સ) એ મદીનાના લોકોમાં કૌમીયતની રૂઢ (આત્મા) કુંડી દીધી, અને મુસ્લિમ, કુફરાર તેમજ નસારાઓને ઐક્યતાનો ઉત્તમ પાઠ શીખવાડ્યો. હવે બધી કૌમના લોકો એક બીજા જોડે સુલેહ સંપત્તી વર્તતા. પુરાતન કુટેવોનો સહંતર નાશ થઈ ગયો. આપે તેઓને બોધ આપ્યો હતો કે જે આપણામાં ગમે તેવો ધાર્મિક મતફેર હોય, તેમ છતાં આપણે એક બીજા કૌમો જોડે મિત્રતાથી વર્તવું જોઈએ, તે વગર કોઈપણ કૌમ સફળતાના બિંદુએ પહોંચી શકતી નથી. જે આપણે દરેક વખતે આપસના ઝગડાઓમાં શુંચવાએલા રહીશું તો કોઈ દિવસ શુલામીની સાંકળમાં જકડાઈ જઈશું. દરેક માણસને જોઈએ કે તે પ્રથમ પોતાની કૌમનો વિચાર કરે અને પોતાની ખાલી મનોમુશ્કાળને કૌમી વિચારોથી વિશેષ ન ગણે. જે

માણસ ઓતી લાલને કોમીલાલ કરતાં વિશેષ ગણે છે, તે મનુષ્યના દરબગથી ઉતરી પશુઓના ટોળામાં દાખલ થઈ જાય છે. ખરેખર પશુઓ એવા હોય છે કે જે પોતાનું પેટ ભરી શકે છે, અને ખીજ પશુઓની તેને કંઈ ચિંતા રહેતી નથી, કેમકે ખુદાએ તેને જ્ઞાન પણ એટલું જ આપ્યું છે, પરંતુ મનુષ્ય તો અશ્રુકુલ મખલુકત (સૃષ્ટિમાં સૌથી ઉત્તમ) કહેવાય છે, કે જેને ખુદાએ સંપૂર્ણ વિચારશક્તિ અપાઈ કરી છે. તમોને લાગે છે કે તમો મનુષ્યનો પોષાક પહેરી મનુષ્યની ટેવો ગ્રહણ કરો, અને પોતાની કોમનો દરેક વખતે વિચાર કરો. કોમીયતનો પ્રથમ કાનુન એ છે, કે કોમી મામલાઓમાં વગર કારણે ફિરકાખંડી રાખવી જોઈએ નહિ, કારણ કે તે અદેખાઈ કહેવાય છે. આ એક પ્રકારની હઠધર્મી છે, જેણે અનેક કોમોને ઉધઈની માફક ખાધી છે, અને તેને સદંતર નાશ કરી નાંખી છે. હે! મહીનાવાસીઓ! તમો તેનાથી બચને ચેતતા રહેજો, આ અદેખાઈ મોટી બલા છે.

લોકો બોધ સાંભળી તેમ વર્તવા લાગ્યા, અને તેઓમાં એકચત્તાના ચિન્હો નજરે પડવાં લાગ્યાં. હવે તેઓને એક એવા માણસની જરૂર પડી કે જે કોમનો રહબર (સરદાર) બને. પડતીની દશાએ પહોંચેલી કોમનો નિયમ હોય છે કે તે એક ખીજની ખોડો કાઢે છે, પરંતુ પોતાની ખામીઓને સુધારતી નથી, દરેક જણ વિરુદ્ધ મતો ધારણ કરે

છે, પરંતુ એકસંપી થતા નથી. મહીનાવાસીઓની જ્યારે ઠંઠક સ્થિતિ સુધરી, ત્યારે તેઓને પોતાની ખામીઓનું બાન થયું, એટલે એવો નિર્ણય કર્યો કે આપણામાં જે માણસ યુદ્ધીશાળી, વિચારવંત અને હસસુખ હોય તેને બધાએ મળીને સરદાર તરીકે ચૂંટી કહાડવો. એવો મહાત્મા પુરૂષ હ. મુહમ્મદ (સ) સિવાય બીજો કોણ હોઈ શકે છે ! આપના આચાર વિચાર સરદારો જેવા હતા, અને ખૂબીઓ તાજદારો જેવી હતી. મહીનાના મુસ્લિમો અને બીન મુસ્લિમોના બાજ્ય તેજસ્વી થયા, એટલે બધાએ સર્વાનુમતે હ. મુહમ્મદ (સ) ને પોતાના સરદાર તરીકે ચૂંટી કાઢ્યા અને મહીના મુનબ્બરાના સરદાર બનાવી દીધા.

જંગ માટે મજબુરી

હ. મુહમ્મદ (સ) ના સમયમાં કેટલીક લઠાઈઓ થઈ, તેના ઉપર પ્રકાશ પાડવું જરૂરી છે. જેનો દુક અહેવાલ અત્રે આપવામાં આવે છે. મુસ્લિમોની કેટલીક લઠાઈઓ એવી થઈ કે જેમાં હુજુર (સ) ને પોતે લઠાઈના મયદાનમાં ઉતરવું પડ્યું હતું, અને બીજી લઠાઈઓમાં પોતાના સિપેહસાલાર જોડે લશ્કર મોકલ્યું હતું, તેમાં જંગે બહરમાં મુસલમાનો એ કાફિરોને સખત હાર આપી હતી. મઠકાની ફત્તેહએ મુસલમાનોની આખા અરબસ્તાન ઉપર છાયા બેસાડી હતી. ખરી રીતે મુસલમાનો લઠાઈથી

થણાજ અભરાતા હતા. આ બીના બીચારવા જેવી છે કે
 તેઓના થોડાક માણસો નાસીને હબથ ચાલ્યા ગયા,
 અને બાકીના મુસલમાનો કંટાળીને મદીને હિજરત કરી
 ગયા. હ. મુહમ્મદ (સ) એ પોતે ગારોમાં પનાહ લીધી,
 અનેક પ્રકારના દુઃખો ઉઠાવ્યા, પરંતુ કદીએ મુકાબિલા
 માટે પ્રયત્ન કર્યો નહિ. એવા લોકો અને તેના સરકાર
 માટે એવા વિચાર પ્રદર્શિત કરવા કે તેઓ સહતનત માટે
 લઠાઈઓ કરતા હતા તે અયોગ્ય છે. મુસ્લિમોની એક
 નાની સંખ્યા અરબસ્તાનની જંગલી અને ઝાલિમ કામથી
 જાણી જોઈને નગર કારણે લઠવા તયાર થઈ જાય એ
 વાત માનવામાં આવતી નથી. આટલી નજીવી તાકાતથી
 એક મોટા પર્વતને ટકકર મારવી તે એવા માણસનું કામ
 છે કે જેનું મગજ ખસી ગયું હોય. આપના જેવા બાહોશ
 માણસ પોતાની કામને આવી મુસિબતોમાં ફસાવી શકતો
 નથી. પરંતુ જ્યારે જીવ જોખમમાં હોય તો કોઈપણ
 મનુષ્ય પોતાનો ખચાવ કરી શકે છે, શાન્ત બેસસે નહિ.
 દરેક માણસની ફરજ છે કે ઝાલિમોથી પોતાનો જીવ
 બચાવે. દુનીઆમાં દરેક વસ્તુની હદ મુકરર કરેલી હોય
 છે. જળ કેટલું બધું થંડું હોય છે ! પરંતુ જો તેને અગ્નિ
 વડે ગરમ કરવામાં આવે તો તે ગરમ થઈ જાય છે, અને
 અગ્નિની માફકજ બાળે છે. મુસ્લિમોની સ્ત્રીઓ અને
 બાળકો પ્રત્યે કુદ્દારોએ જે મુદ્દમ અને દયાઈશ વર્તન

કર્યો છે તે સાંભળીને શરીરનાં ફાંટા ઉભા થઈ બધા છે
 ગરીબ મુસલમાનો ઉપર કુદકારો વગર કારણે હુમલાઓ
 કરતા રહ્યા, તેમ છતાં મુસ્લિમો લાંબા સમય સુધી શાન્ત
 રહ્યા, છેવટે તેઓ કંટાળી ગયા, છતાં તેઓએ કંઈ કર્યું
 ને પોતાના બચાવ માટે અને ઇસ્લામનો સ્થાન કાયમ
 રાખવા માટે કર્યું હતું. “ તંગ આમદ બ જંગ આમદ ”

જંગે બદર

મદીનાવાસીઓની માન્યતા અને ઇઝઝતથી હ.
 મુહમ્મદ (સ) દિવસે દિવસે આગળ વધવા લાગ્યા. પરંતુ
 અદેખાઈ મનુષ્યની પાછળ જ ચાલે છે, મદીનામાં અબ્દુલ્લા
 નામનો એક માણસ રહેતો હતો, તે ઘણો જ મગફર હતો
 આપની દિવસે દિવસે વધતી જતી ઇઝઝત ને જોઈ અદે
 ખાઈ કરવા લાગ્યો. મકકાવાસીઓ પહેલાંથી જ આપના
 હુરમત હતા, તેઓ સાથે અબ્દુલ્લા મળી ગયો, અને તેઓ
 સાથે કોલકરાર કર્યો કે જો તમે મદીના ઉપર હુમલો
 કરશો તો હું તમોને દરેક પ્રકારની મદદ આપીશ. તેથી
 મકકાવાસીઓ કહેવા લાગ્યા કે જો અમે મદીના ફતેહ
 કરી લઈશું તો અમે તમને મદીનાના સરદાર બનાવીશું.
 મુસલમાનો સારી રીતે જાણતા હતા કે અબ્દુલ્લા કાંઈ
 દિવસ અમેને ગુફર ધોકો પહોંચાડશે, અને તેઓને એ
 યજ્ઞ માલમ હતું કે મકકાના કુદકારો લઘાઈ માટે ફાંદા

મારે છે, અને જ્યારે તેઓને કંઈ મદદ મળશે, તો જરૂર મહીના ઉપર હુમલો કરશે, અને કોઇને જીવતા નહિ મુકે. તેથી મુસલમાનો પણ લઠાઇની તૈયારી કરવા લાગી ગયા. એક દિવસ એવું બન્યું કે કુરચશનો એક કાફલો શામથી પાછો આવતો હતો, જેને મહીનાની પાસેથી પસાર થવાનું હતું કાફલાના સરદાર અબુસુપ્રીયાનને કંઈક શંકા પડી કે મહીના અને મક્કા વચ્ચે સખત વિરોધ ચાલી રહ્યો છે, અને કંઈ એવું ન થાય કે મહીનાવાસીઓ અમારા ઉપર હુમલો કરી બેસે. તેથી કાફલાના સરદારે એક કાસિદ મદદ માટે મોકલે દોડાવ્યો. કાસિદે પોતાના ઉંટના કાન કાપી નાંખ્યા અને પચરહન પણ ફાડી નાંખ્યો, તેમજ તેણે વિચિત્ર સુરત બનાવી લીધી, અને શહેરમાં દાખલ થયો. કાસિદે ભારે કરી. કારણ કે તેનાથી તેના આવવાની ખબર વિજળીની માફક શહેરમાં ફેલાઇ ગઇ. લોકો એકઠા થઇ ગયા, અને પુછવા લાગ્યા કે શું થયું છે. તેણે જવાબ આપ્યો કે મુહમ્મદ (સ) છુટારો અમારો માલ છુટવા તૈયાર થયો છે, તમારાથી કંઈ બની શકતું હોય તો ઠીક નહિતો તમારા માલ અસખાબથી હાથ ધોઈ બેસો. આ સાંભળી મક્કામાં જંગની તૈયારીઓ જોરશોરથી થવા લાગી. ઠેલક લોકો કે જેઓ હોશીઆર હતા, તેઓ છેવટ મુધી આ લઠાઇની વિરૂદ્ધ રહ્યા. પરંતુ અબુજહેલની જિહાલત આગળ કોઈનું કંઈ ચાલ્યું નહિ, અને લોકોને જંગ

માટે તૈયાર કરી લીધા. કુદરતે મોટું ભરકા
મહીના ઉપર હસ્તો કરવા માટે આવી પહોંચ્યું. ખીલ
તરફ કાફલાને સરદાર પોતાને રસ્તો બદલી કાફલ
સાથે સહીસલામત મોકલે આવી પહોંચ્યા, અને તેણે આવ
તાની સાથેજ અણુજહેલને કહેવડાવ્યું કે લલવામાં કં
ફાયદો નથી. પરંતુ તે પણ અણુજહેલ હતો અને માત
તેના માથે લમતું હતું. તે એક હજાર નવળુવાનો પોતાને
સાથે લાવ્યો હતો, અને આપની સાથે ફક્ત ત્રણસો
માણસો હતા. જેમાં ૮૦ મુસ્લિમો અને બાકીના અ
નસાર હતા. પરંતુ તેઓ બધા ઇસ્લામ માટે પોતાને
પ્રાણ અર્પણ કરવા તૈયાર હતા. મુસલમાનોને બંધર
હતી કે તેઓને આટલા મોટા ભરકા સાથે મુકાબિલો કરવે
પડશે, છતાં તેઓ જરાએ લલવાયા વગર લલઈના મયદા
નમાં હિંમતથી ઉભા રહ્યા. કુદરતે મુસલમાનોને વિચિ
ત્ર મદદ કરી. જ્યારે યુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે સૂર્ય દુશ્મનોન
સામે હતો, અને મુસ્લિમોની પાછળ હતો. મુસલમાને
એ એક ઊંચા ટેકરા ઉપર પોતાની છાવણી નાંખી હતી
ત્યારે દુશ્મનોએ ટેકાશની નીચે છાવણી નાંખી હતી. લોગ
જોગે ત્યારે વરસાદ પડ્યો, અને દુશ્મનોની લલવાની જ
ગ્યામાં ઘણોજ કાઢવ થઈ ગયો, જેથી તેઓ હિંમત હાર
ગયા. પ્રથમ હ. હમઝા (૨) હ. અલી (૨) અને હ. ઉ.
બચ્દા (૨). મયદાનમાં નીકળ્યા, દુશ્મનો તરફથી અતબા અને

તેનો લીકરો મયદાનમાં આવ્યો, બન્ને બાબુએથી સખત લડાઈ ચાલી. બન્ને લશ્કરો એક બીજા ઉપર દુટ્ટી પડ્યા અને જે હાથ લાગ્યો તેને ઘાસની માફક કાપી નાંખ્યો. રમુલે અકરમ (સ) અબુબકકર (ર) સાથે એક બાબુએ પેસી પ્રાર્થના કરતા હતા, કે હે ! ખુદા ! તું ત્હારી ઉમ્મતની મદદ કર, અને સત્યનો સાથ આપ. એટલામાં આકાશવાણી થઈ, જેણે ફતેહની ખબર આપી. આપે ફતેહની ખુશખબરી લઈવૈયાઓને સંભળાવી, અંતે મુસલમાનો જીત્યા અને ઘણા કુફરારો માર્યા ગયા. બાકી રહેલા કુફરારો નાસી ગયા હતા, પરંતુ મુસલમાનોએ તેઓની પુઠ પકડી કેદ કર્યા.

મુસલમાનોની માન્યતા પણ વખાણવા પાત્ર છે. એક નવજુવાન મુસલમાનની શહાદતની ખબર સાંભળી તેની ઘરડી માતા બેઠી, કે મને મારા છોકરાના મરણ પામવાની જરાએ કિલગીરી નથી, જે મુહમ્મદ (સ.) કહી દે કે તે બરાબર શહીદ થયો છે, અને તેને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થઈ છે. મુબદાનહાહ ! ઇમાન અને માન્યતા હોય તો એવી હોય; આ મુદ્દમાં બે મુસલમાન છોકરાઓએ ઘણીજ બહાદુરી કરી હતી. જેઓ દુશ્મનોના લશ્કરમાં પેસી ગયાં અને અબુજહેલને શોધી કાઢી તેને માર મારી સખત જખ્મી કરી દીધો, અને પોતે કુફરારના લશ્કરમાંથી બચીને નીકળી આવ્યા. દુશ્મનો નાસી ગયા હતા, અને તેઓના જખ્મી થએલા માણસો મયદાનમાં પડ્યા હતા, તેવામાં

અબદુલ્લા બિન મસૂદે ત્યાંથી પસાર થયા, જ્યાં અયુ-
જહેલ જખમી થઈને પડ્યો હતો. અયુજહેલ પોકાર્યો, કે
હે ! વટેમાર્ગી એતો બતાવ કે કયા લશ્કરે છત મેળવી
છે ? અબદુલ્લાએ કહ્યું કે દુશ્મને ખુદા તું ફિરચોનથી
પણ વધુ ચઢીયાતો છે, તે તો મરતી વખતે નમ્યો હતો,
પણ તું તો અત્યાર સુધી નમતો નથી. એટલું કહી એક
ઝટકામાં અયુજહેલના બે કંકડા કરી નાંખ્યા. ખુદાએ આવી
રીતે તેનો અંત આણ્યો, જેણે ખુદાના નબીનો અંત લાવવા
માટે એકસો ઉંટ અને એક હજાર દિરમનો ધન્યામ રાખ્યો
હતો. મકકાવાસીઓ બનેલી ખીનાથી દાખલો લઈ કંઈક
શીખે તેમજ આરામથી રહે અને ખીજાઓને પણ ચેનથી
બેસવા દે, તેથી ઉલટું તેઓ મુસલમાનોના પાકા દુશ્મન થઈ
ગયા, અને તેઓને બરબાદ કરવા માટે તૈયાર થઈ ગયા. જે
કે કુદ્દારોએ સખત હાર ખાધી છતાં તેઓને કંઈ સમજણ
પડી નહી. તેઓએ એક વિચિત્ર હુકમ બહાર પાડ્યો, કે
લઢાઈમાં માર્યા ગએલા લેખકોના કોઈ પણ સગા સનેહીઓએ
રોવું નહિ, તેમજ બહિરમાં વિલાપ કરવો નહિ. નહિ તો
મુસલમાનો અમારી મશ્કરીઓ કરશે; અને અમે તેઓની
દ્રષ્ટિમાં હલકા પડી જઈશું. એક વૃદ્ધ માણસ મુસીબતનો
માર્યો કે જે પોતાના ત્રણ નવજુવાન દીકરાઓને આ
લઢાઈમાં ખોઈ બેઠો હતો, એવો માણસ પોતાના શુમા-
એલા દીકરાઓની યાદમાં ન રહે તો પછી આ અબદુલ્લા

હીમોની અકકલ ઉપર તો જરૂર રહે ! કે નહીં ખુદાઈ
કાનુનો વિરુદ્ધ કાનુનો અમલમાં લાગ્યા હોય; પરંતુ હવે
કોઈ રહે તો ક્યાં જઈને રહે, કેમકે જો કોઈ માણસ તેને
રડતો જોઈ લે તો તેનું મોતજ આવી ગયું. આ અલિમોના
જુદમથી કંટાળી ગરીબ વૃદ્ધ માણસ શહેર બહાર ચાલ્યો
જતો, અને પોતાના બાળકોને યાદ કરી પોતાની સ્થિતિ
ઉપર રડતો. એક દિવસ એવું બન્યું કે પેલા વૃદ્ધ માણ-
સને કોઈના રડવાનો સાદ સંભળાયો. તેણે ચાકરડીને
મોકલી તપાસ કરાવી કે શું રડવા માટે પરવાનગી મળી
ગઈ ! ચાકરડીએ પાછા આવી કહ્યું કે એક વિધવાનો ઉંટ
ખોવાઈ ગયો છે, અને તપાસ કરતાં મળતો નથી, તેથી
ખિચારી લાચાર થઈને પાછી આવી છે, અને રડી રહી
છે. આ સાંભળી વૃદ્ધ માણસ પોકેપોક સુકી રડવા લાગ્યો,
અને કહેવા લાગ્યો, કે આ કેવો અંધેર છે, કે જો ઉંટ
ખોવાઈ જાય તો રડવું શુનોહ નથી, અને ત્રણ ત્રણ નવ
બુવાન હીકરાઓ વગર કારણે માર્યા જાય છતાં અશ્રુ પણ
વહેવડાવવાની મનાઈ છે. લગ્નનત છે આ લોકો ઉપર, અને
ફિટકાર છે તેમની અકકલ ઉપર;

યુદ્ધના કેદીઓ.

જે લૂટનો માલ આ યુદ્ધમાં મળ્યો હતો, તેની એવી
રીતે બહેનશી કરવામાં આવી, કે તેના ચાર ભાગ લા-

ઈમાં ભાગ લેનારાઓમાં બહેની દેવામાં આવ્યા, અને
 પાંચમો ભાગ બચતુલ માલમાં રાખવામાં આવ્યો, કે જેથી
 નિર્ધન અને મોહતાજ માણસોને મદદ કરવામાં આવે.
 જે કેદીઓ આ લઠાઈમાં પકડવામાં આવ્યા હતા, તેઓને
 હ. અબુબકકર (૨) ની સલાહથી છોડી મુકવામાં આવ્યા.
 જો કે હ. ઉમર (૨) તેની વિરુદ્ધ હતા. પણ તેઓએ થોડીક
 શરતો રાખી હતી કે ગરીબ અને અજ્ઞાનને તો તરતજ
 છોડી મુકવા, પરંતુ જેઓ ધનવાન છે તેઓ કંઈક બદલો
 આપે, અને બહોલા માણસો થોડાક દિવસ મહીનામાં મુકામ
 કરે, અને મુસ્લિમ બાળકોને શિક્ષણ આપે, ત્યાર પછી
 તેઓ પણ પોતપોતાના ઘેર આવ્યા જાય. આવી શરતોથી
 કેદીઓ ધણાજ ખુશી થયા, કારણ કે આ પહેલોજ બનાવ
 હતો કે લઠાઈમાં છૂત પામેલાઓએ કેદીઓ સાથે આવો
 ઉત્તમ વર્તાવ કર્યો હોય. મુસલમાનોએ તેઓની સાથે
 એવો સરસ વર્તાવ કર્યો, કે તે લોકોને પોતાના મહેમાન
 બનાવી લીધા. જો કોઈ ગરીબ મુસલમાન પાસે વધુ ખાવાનું
 ન હોય તો તે પોતે ખજુર ખાઈને પોતાનું શુજરાન કરી
 લેતો પણ મહેમાનને જરૂર પડેલો ખવડાવતો. જો કોઈ
 મુસલમાનને બહાર જવાનો પ્રસંગ આવતો, અને સ્વારીઓ
 પુરતી ન હોય તો પોતે પગે ચાલતો અને મહેમાન (કેદી)
 ને સ્વારી આપી દેતો. જાણે મુસલમાનોમાં અને મુશરિક
 કેદીઓમાં કોઈ પ્રકારનો ભેદભાવ ન રહ્યો. આ મહેમદી

કાનુન ઉપર ઇસ્લામીઓ ખરેખર મગફૂરી ધરાવી રહ્યા છે,
જેનો કાબલો આજ સુધી મળતો નથી.

અરબ હદીસની ગાદીનો વારસ.

અબુજેહલના મરણ પામવાથી તેની જિહાલતની
ગાદીએ અબુસુફ્યાન બેઠો. તેણે સોગંદ ખાધા કે જ્યાં
સુધી જંગે બહરનો બદલો મુહમ્મદ (સ) થી નહિ લઈ
ત્યાં સુધી સ્ત્રીની પાસે નહિ જઈ અને માથામાં તેલ
નહિ નાંખું. આવા પ્રકારની વાતો લોકોમાં ફરતો ફરતો
હતો. પરંતુ મયદાનમાં નીકળી મુકાબિલો કરી શકતો ન
હતો. એક દિવસ તેણે વિચાર કર્યો કે મેં સોગંદ તો
ખાધા છે, પણ મારામાં એટલી શક્તી નથી કે બદલો
લઈ શકું, તેથી લોકોને શું મોહું દેખાડીશ. એક દિવસ
તે દસેક માણસોને સાથે લઈ છુપી રીતે મહીનામાં જઈ
બસઈ બેઠો, અને એકાદ મુસલમાનને ઘરમાં જઈ મારી
આવ્યો, અને એકાદ મુસલમાનનું ઘર પણ ખાળી દીધું,
અને નાસી આવ્યો. નાઠો પણ એવો કે જેવી રીતે રાત્રે
ચોર નાસે છે. આ તેની બહાદુરી હતી, જેના ઉપર રાત્રિ
દિવસ સોગંદ ખાતો હતો; અને બદલા માટે દાંત પીસતો હતો.

જંગે અકર.

હ. મુહમ્મદ (સ) ની હવે સ્થિતિ એવી હતી કે
આપ હરેક પળે મુહમ્મદના કારોબારમાં લાગ્યા રહેતા. આસ-

પાસની કેટલીક કોમો સાથે કોલકશર પણ થયા, અને કેટલીક કોમો જોડે સુલેહ પણ થઈ ગઈ. પરંતુ મહીનાની પાસે એક ચાહુદી કોમ વસ્તી હતી, તે આપથી ઘણીજ અદેખાઈ રાખતી હતી. તેઓને ચિંતા હતી કે જો મુસલમાનો આવી રીતે વધતા ગયા તો આ લોકો અમોને પણ હથરાન કરશે, માટે અત્યારથીજ તેઓનો ક્યસલો કરવો જોઈએ, કે જેથી આગળ જતાં અમોને કંઈ ધોકો ન પહોંચે. તેથી તેઓએ જંગની તૈયારી કરી. બીજી તરફ મુસલમાનોને પણ આ વાતની ખબર પડી જવાથી તેઓ પણ તૈયાર થઈ ગયા, અને આપ (સ) ૪૫૦ માણસોને લઈ મયદાનમાં નીકળી આવ્યા. ચાહુદીઓ આ લોકોને જોઈ ગભરાઈ ગયા, અને પહાડીમાં જઈ સંતાઈ ગયા. મુસલમાનો નચિંત થઈ બેસી ગયા અને ખાણ તૈયાર કરવા લાગી ગયા. એક ચાહુદી ઉંચી જગ્યા ઉપર તાકીને બેઠો હતો, જેણે હ. મુહમ્મદ (સ) ને એકલા જોઈ શાંત રીતે નીચે ઉતર્યો અને આપના માથા આગળ આવી ઉભો થઈ ગયો, તેમજ તરવાર ઉંચી કરી કહેવા લાગ્યો, હે ! મુહમ્મદ (સ) ઉઠ ! હવે બોલ ત્હારા અંતનો સમય પાસે આવી લાગ્યો છે, હવે તને કોણ બચાવનાર છે ? આપે આકાશ તરફ ઇશારો કરી કહ્યું, કે તે છે મ્હારો બચાવનાર, જેણે મને અને તને પયલા કર્યો છે, અને એજ મ્હારો અને ત્હારો જીવ લેશે. તે મ્હારો મહદગાર છે. તું કોણ છે ! એટલું કહેતાની સાથેજ

તેનો હાથ ધ્રુજી ગયો, અને તરવાર નીચે પડી ગયું. હ. મુહમ્મદ (સ) એ તરતજ તરવારને ઉપાડી, તેને કહ્યું કે હવે તું બેલ, તારો બચાવનાર કોણ છે? તે કંઈ પણ જવાબ આપ્યા વગર જ્યાંનો ત્યાંજ રહી ગયો, અને આંખો નીચી કરી કહેવા લાગ્યો, “ મને બચાવનાર કોઈ નથી ” આપે કહ્યું, કહે મારો બચાવનાર અલ્લાહ છે, જેણે પોતાના રસુલ (સ) ને બચાવ્યો છે. “ અશશહદવન લાયલાહા ઇલલિલ્લાહો મુહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ ” લઠાઇમાં આ બનાવ સિવાય બીજું કંઈજ બન્યું નથી.

જંગે ઓહદ.

કુરયશીઓ જંગે બદરમાં હારી જઈ અટલા બધા શરમાયા હતા, કે માથું પણ ઉંચું કરી શકતા ન હતા, પરંતુ અંદરજ અંદર જંગની તૈયારીઓ કરતા હતા. મકકે પાછા જતાં તેઓએ બહલો લેવા માટે નક્કી કરી લીધું હતું, બહલો લેવાનો બૂત તેઓના માથે સ્વાર થયો હતો, અને શુસ્સાથી હાંત પીસ્યા કરતા હતા. સરદાર અબુસુફ્યાનની સ્ત્રી ઘણીજ નાલાયક હતી, તે દરેક વખતે પોતાના પતિને અને પાટોસીઓને ગાળો આપતી હતી, અને મેણા મારતી હતી, કે હે ! નક્કટ લોકો ! મહારો બાપ અને બાઇ માયો જાય અને તમે મોહું જોયા કરો. તમારા જેવા પુરૂષોથી તો અમારા જેવી સ્ત્રીઓ સારી છે,

અને તમારા કરતાં અમને વધુ ગયરત છે, જો તમને
 મુસલમાનોની ખીક લાગતી હોય, તો ચાલો અમે તમારી
 સાથે આવીએ છીએ. આવી રીતે તે લોકોને નેશ અપાવતી.
 સીના આવા કહેણો સાંભળી પુરુષો પણ ગુસ્સે થયા, અને
 ૭૦૦ માણસોને સાથે લઈ લઢવા માટે આવ્યા. તેઓ ઝો-
 હદની પાસે આવી થોભ્યા. રાત્રે બંને લશ્કરો પોતપો-
 તાની જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગયા, સવાર થતાં બંને બાબુએથી
 હુમલો થયો, અને એવી લઢાઈ જામી કે જે હાથમાં
 આવ્યો તેને કાપી નાંખવામાં આવ્યો, ઘણા માણસો માર્યા
 ગયા. હ. હમઝા(ર) શહીદ થઈ ગયા, મુહમ્મદ (સ) પણ
 જખમી થયા. આપના હાંતોમાં સખ્ત ઘા વાગ્યો. મુસલ-
 માનોનો અલમબરદાર પણ માર્યો ગયો, તેમજ લશ્કરમાં
 પણ હોહા થઈ ગઈ. અલમબરદારનો ચહેરો હ. મુહમ્મદ
 (સ) થી કંઈક મળતો હતો, તેથી તેના મરણ પામવાથી
 આપના (સ) શહીદ થવાની ખોટી અફવા ઉડી, જેથી
 આખું લશ્કર ઘભરાઈ ગયું, અને મુસલમાનોના પગ ઉખડી
 ગયા અને મુસલમાનો નુકશાનમાં રહ્યા. કુરયશીઓ હવે
 મદીના તરફ રવાના થયા, પરંતુ મુસલમાનો તરતજ બેર
 પહોંચી ગયા. કુફરાંરોને ખબર પડી કે હ. મુહમ્મદ (સ)
 જીવતા છે, અને અલમબરદાર શહીદ થયો છે, તેથી તેઓ
 હિંમત હારી ગયા, અને ત્યાંથી પાછા ફર્યા. મહાની
 સ્ત્રીઓએ આ લઢાઈમાં મોટો ભાગ લીધો હતો. જંગ

ખરેખાં માર્યા ગએલા માણસો માટે મરશીયાઓ પઢતી, અને લઢાઈથી મોઢું ફેરવનારને શૂર ચઢાવતી હતી. સરદાર અબુમુશ્તાનની સ્ત્રી હિન્દા પણ સાથે આવેલી હતી, જે ઘણી કીનાબાઝ હતી. તેણે પોતાના બાપ અને બાઈનો ખદલો લેવાનું નકકી કર્યું હતું. તે હ. હમઝા (૨) ની લાશને શોધી કાઢી, તેમનો પેટ ચીરી તેમાંથી કાળબું કાઢી પોતાના હાંતો વડે આવવા લાગી, અને ત્યાર પછીજ તેનું કાળબું ઠંડુ પડ્યું. એટલુંજ નહી પણ તેણીએ તેઓની નાક અને કાન પણ કાપી લીધા. હ. મુહમ્મદ (સ) એ જ્યારે આપના કાકાની લાશની આવી સ્થિતિ જોઈ તો ઘણાજ દિલગીર થયા, આપને પણ જોએવું કરવું હોત તો કુરચશીઓની બધી લાશોની આવીજ સ્થિતિ કરી શકતા હતા. પરંતુ ખુદાનો રસુલ અને ખદલો લેવાની વાત ક્યાંથી બની શકે; તે તેઓની પાક નિષ્ઠા અને પવિત્ર ધર્મથી તહન વિરૂદ્ધ હતું. આપને જોટું તો જરૂર લાગ્યું, પણ સહન કરી ગયા.

સરદાર હારિસનો હુમલો.

મુસલમાનોના બાગ્યમાં ચેન ક્યાં હતું. થોડાકજ દિવસો પસાર થયા હશે કે નળીઉલ્લ મુસ્તલિક કુટુંબનો સરદાર યુદ્ધ માટે ચઢી આવ્યો, પરંતુ મુસલમાનો એવા છવતોડ લડ્યા, કે તેને નાસી જવું પડ્યું. મુસ્લિમોને લૂટમાં

ખસો કેદીઓ, એક હજાર ઉંટ અને પાંચ હજાર ઘેરા હાથ આવ્યા હતા. પકડાયેલા કેદીઓમાં સરદારની છોકરી જીવેરિયા પણ હતી. લૂટનો માલ વહેંચાયો ત્યારે એક સિપાહીના બાગમાં તે છોકરી આવી. છોકરી ઘણીજ ઘણરાઈ, તેણીએ સિપાહીને ઘણી આજીઝી કરી. છેવટે સિપાહીએ સારી રકમ બદલામાં આપવામાં આવે તો છોડી મુકવા કબુલ કર્યું. પરંતુ મુશ્કેલી એ હતી કે તેણીને પૈસાની મદદ કોણ કરે; છોકરીનો બાગ્ય જાગૃત થયો, અને તેનો શુભ અવસર આવ્યો, તો આ વાત ઉડતી ઉડતી મદની સરકારના કાન સુધી ગઈ. સિપાહીને તેને આઝાદ કરવાનું કહી શકાય નહિ, કારણ તે તેના બાગમાં આવી હતી, તેથી આપે સિપાહીને બદલાની રકમ આપી છોકરીને આઝાદ કરાવી, એક બઝ-સાદાર માણસ સાથે તેના બાપ પાસે રવાના કરી દીધી. બનાવ એવો બન્યો કે એક તરફથી છોકરી આઝાદ થઈ રવાના થઈ ગઈ, તો બીજી તરફ તેનો બાપ કિંમતી જવાહિર અને પૈસા લઈ મદીને આવી પહોંચ્યો. કે જે કંઈ હ. મુહમ્મદ (સ) પોતાના મોઢે માંગે તે આપી મહારી છોકરીને આઝાદ કરી લઈ આવું. જ્યારે તે ત્યાં પહોંચ્યો અને પોતાની છોકરીની આઝાદી અને આપે પોતાની પાસેથી આપેલી બદલાની રકમની વાત સાંભળી અચંબો પામ્યો. તેને શી ખબર હતી કે ઈસ્લામની બીના એવા ઉત્તમ સ્વભાવની છે; આ બીનાથી તે સરદાર ઉપર એવી

અસર થઈ કે તે પોતાના કુટુંબ સાથે મુસલમાન થઈ ગયો. સાથેજ સાથે તેણે આપને એવી વિનંતી કરી કે આપ મારી દીકરી જીવેરિયાને આપના નિકાહમાં કુબુલ કરો. આપ તેને જવાબ આપવા માટે વિચારમાંજ હતા કે આ વાત ઉડતી ઉડતી સિપાહીઓના કાને પહોંચી ગઈ. તેઓએ લેગા મળી એવો નિર્ણય કર્યો કે જો રમુલે (સ) જીવેરિયાને પોતાના નિકાહમાં કુબુલ કરશે, તો અમે બધા અમારા ગુલામોને છોડી મુકીશું. તેનું કારણ એ હતું કે જે લોકો પકડાયા હતા, તેમાં ઘણા લોકો જીવેરિયાના કુટુંબીઓ અને કેામના માણસ હતા. આપના માટે તેઓના હૃદયમાં અત્યંત પ્રેમ અને માન હતું, કે રમુલે અકરમ (સ) ના નિકાહમાં આવેલી સ્ત્રીના સગા સનેહીઓ અમારી પાસે ગુલામ તરીકે રહે, તે યોગ્ય નથી. હ. મુહમ્મદ (સ) એ જ્યારે આ બીના સાંભળી કે મારા લગ્નથી એક સો કુટુંબ ગુલામીના ફંદામાંથી છુટી પોતાનો જન્મસિદ્ધ હક (આઝાદી) પ્રાપ્ત કરશે, એટલે આપે ઘણીજ ખુશીથી લગ્નની વાત મંજૂર કરી લીધી. અને જીવેરિયા સાથે આપના લગ્ન થઈ ગયા. ખુદાના રંગો ન્યારા છે, ક્યાં સરહારની દીકરી ગુલામ હતી, અને તેને ગુલામ મટાડી જગતના તાજહારની મલકા બનાવી બેસાડી દીધી.

જંગે ખંદક

અબુ મુહયાનને પહેલી લઠાઈથી એક વરસ મુખીને

સમય મળી ગયો હતો, તેમાં તેણે પોતાની પુરતી તૈયારી કરી લીધી. હવે તે ૪૦૦૦ કુરચશ અને ૬૦૦૦ ચાહુદીઓનું લશકર લઈ મહીના ઉપર ચઢી આવ્યો. મુસલમાનો આટલું મોટું લશકર આવતાં સાંભળી ઘભરાઈ ગયા, અને સલાહ કરવા લાગી ગયા કે હવે શું કરવું જોઈએ, મુસલમાનોમાં દરેક માણસને પોતાનો અભિપ્રાય આપવાની પુરેપુરી છુટ હતી. આ લોકોમાં સલમાન ફારસી નામનો એક માણસ હતો, તે કહેવા લાગ્યો કે અમારી સંખ્યા તદ્દન નાબૂદ છે, તેથી આપણે મયદાનમાં નીકળી મુકાબિલો કરવા માટે તદ્દન અશક્ત છીએ. અમારા માટે એ સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી, આપણે કોઈ જગ્યાએ આસરો લઈ બેસી જઈએ. દુશ્મનોનું લશકર મોટું છે, અને મુસલમાનો પાસે કોઈ પ્રકારનો સામાન નથી. જો કદાચ મહીનામાં મુકાબિલો થઈ જશે, તો આપણે અને આપણા બાલ બચ્ચાઓ પણ તબાહ થઈ જશે. જો મારી વાત માનો તો મહીનાની પાસે સલમા નામની પહાડીમાં સંતાઈ જવ, અને તેના સામે એક મોટી ઉંડી ખાઈ ખોદીલો, પછી જોઈએ છીએ. ખુદા શું કરે છે; હ. મુહમ્મદ (સ) એ આ વાત પસંદ કરી, અને બધાએ મંજૂર રાખી. મુસલમાનોને એવી બીક હતી કે દુશ્મનો કંઈ મહીના શહેર ઉપરજ હુમલો ન કરે, તેથી તેઓએ પોતાની સ્ત્રીઓ અને બાળકોને કિલ્લામાં બેસાડી દીધા, અને જરૂરી વસ્તુઓ તેઓના હવાલે કરી

દીધી, કે વખત આવે તેઓ શહેરને સંભાળી શકે, અને
 પોતાનો પણ બચાવ કરી શકે. રસુલે અકરમ (સ) ખુદાના
 ભરસે ત્રણ હજાર માણસો લઈ પહાડીમાં ચાલ્યા ગયા.
 અહીંઆ આવી આપે હુકમ કર્યો કે તરતજ પાંચ ગજ
 પહોળી અને પાંચ ગજ ઊંડી ખાઈ ખોદવાનું શરૂ કરવામાં
 આવે, અને જ્યાં સુધી આ કામ પુરું ન થાય ત્યાં સુધી
 કાંઈએ આરામ લેવો નહિ. જ્યારે રસુલે ખુદા (સ) પોતે
 ખોદવા લાગ્યા હતા, તો પછી સિપાહીઓની શી સ્થિતિ
 થઈ હશે ! હાથોમાં છાલા પડી ગયા, અને ખોદતાં ખોદતાં
 કમ્મરો વળી ગઈ. તેઓને દુશ્મનના લશ્કરની ઘણી ખીક
 હતી, કે હમણાં આવી પહોંચશે. લશ્કર પણ કેવું કે જીવના
 દુશ્મન, હસ હજાર શુરવીર લઢવૈયાઓ સાથે કરેક હથેલી-
 આરોથી સજ્જ થએલું, ચઢી આવતું હતું, અને તે પણ
 વગર કારણે; જેને ન ધર્મની ખીક, કે ઇમાનની; ન ખુદાની
 કે તેના રસુલ (સ) ની; ફક્ત હૃદયમાં અદેખાઈનો અગ્નિ
 રાખતો હોય, અને કાળજીમાં કીનો; એવાઓથી મુકાબિલો
 કરવો, ખુદાની પનાહ; મુસલમાનો પાસે લઢાઈનો પુરતો
 સામાન ન હતો, અને ખાવા પીવાનો પણ કંઈ બંદોબસ્ત
 ન હતો. અહીંઆ પોતાના જીવ જોખમમાં; તો ત્યાં મઠી-
 નામાં ખાલ બચ્ચાઓની બરબાદીની ખીક; છતાં બધી
 મુશ્કેલીઓ સહન કરી, ખુદા અને રસુલ (સ) ના પ્રેમાળ
 સિપાહીઓ બસબર કામ કરતા રહ્યા, અને જ્યાં સુધી

ખાઈ તૈયાર થઈ નહિ, ત્યાં મુખી આરામ લીધો નહિ. જોવામાં દુશ્મન પણ પોતાનું લશ્કર લઈ આવી પહોંચ્યો, અને બંને લશ્કરો ખાઈની સામ સામે ગોઠવાઈ ગયા. ઇંટ પત્થર અને તીરોથી બંને તરફથી મુકાબિલો થતો રહ્યો. ખાઈએ મુસલમાનોને ઘણી મદદ કરી, ખાઈમાં જો કોઈ ઉતર્યો કે મુસલમાનોએ પત્થર અને ઇંટો વડે તેને ઠીક કરી નાંખ્યો; એક તો આ ખાઈએ દુશ્મનોના લશ્કર નો મોટો અટકાવ કર્યો હતો, અને બીજી તરફ સદ્બાગ્યે કુરચશીઓ અને ચાહુદીઓ વચ્ચે આપસમાં મારામારી ચાલી, જેથી દુશ્મનો હિમ્મત હારી ગયા, અને વધુમાં રાત્રે જોની સખત આંધી ચાલી, અને એટલો સખત વરસાદ પડ્યો કે દુશ્મનોના બધા તાંબુઓ ઉખડી ગયા, અને લશ્કરમાં સખત ભંગાણ પડ્યું. અંતે દુશ્મનોને નાસવું પડ્યું. લશ્કરનો સરદાર અણુસુક્યાન સૌથી પ્રથમ નાસી ગયો, અને મુસલમાનો આનંદ પામતા ઘર તરફ પાછા ફર્યા.

હરમની ઝયારત માટે કોલકરાર.

મુસલમાનોને પોતાના બાપદાદાના વતનનો ત્યાગ કર્યાને ઘણા વરસો વીતી ગયા હતા. તેઓને વતન યાદ આવ્યું, અને મઠકાના પ્રેમે વ્યાકુળ બનાવ્યા. સાથેજ સાથે હરમની ઝયારતનો પણ શોખ વધતો ગયો. મુસલમાનો કહેતા હતા, હે ! મુઘલ ! બીજી કોમોના લોકો જ્યારે મુઘલ

ત્યારે વખરે શકતાએ કાળામાં જઈ શકે, અને અમોજ
છીએ કે જેઓ માટે કાળાનો તવાફ તો શું, પણ મકકામાં
દાખલ થવાની પણ મનાઈ છે. મુસલમાનો ઘણા કંટાળી
ગયા, અને છેવટે એવો નિર્ણય કર્યો, કે ગમે તેવી મુશ્કે-
લીઓ સહન કરવી પડે, પણ જ્યારત માટે જરૂર જઈશું.
તેથી તયારીઓ શરૂ થઈ ગઈ, નકકી થએલા દીવસે હ.
મુહમ્મદ (સ) પંદરસો માણસો સાથે જ્યારત માટે મકકા
તરફ ઉપડી ગયા, અને કુરબાની માટે ૮૦ ઉંટ પણ સાથે
લેવામાં આવ્યા. આપે હુકુમ આપ્યો હતો કે કોઈએ
હથીઆર સાથે લેવા નહિ, નહિ તો મકકાવાસીઓને
લઢાઈ માટે શંકા પડશે. પરંતુ તેઓ એવા શંકાશીલ હતા,
કે જ્યારે તેઓએ સાંભળ્યું કે મુસલમાનો મકકે આવે છે,
ત્યારે યુદ્ધની તૈયારીઓ કરવા લાગી ગયા. હ. મુહમ્મદ
(સ) જ્યારે મકકાની પાસે પહોંચ્યા, ત્યારે આપે મકકા-
વાસીઓની સ્થિતિ જાણી, ત્યાંજ થોભી ગયા, અને એક
કાસિદને મકકે રવાના કર્યો, જે તેઓને જઈને સમજણ
પાડે, કે અમો ફક્ત કાળાના તવાફ માટે આવ્યા છીએ,
લઢવા માટે આવ્યા નથી, જેથી અમો હથીઆરો પણ સાથે
લાવ્યા નથી. તમો તમારો કોઈ માણસ મોકલો અને તપાસ
કરાવો, કે અમો સાચું બોલીએ છીએ કે ગુરૂં. પરંતુ
મકકાવાસીઓ ક્યાં કોઈની વાત માનતા હતા. તેઓએ
કેશું કે પહેલાં અમારી સાથે કરારનામું કરો, પછી મકકામાં

પેશવા દર્શનું. છેવટે નીચે લખેલી શરતો કરવામાં આવી.
 (૧) આ વરસે મુસલમાનો પાછા ચાલ્યા જાય, અને જો
 કદાચ આવતા વરસે આવશે તો ઝયાસ્ત કરવાની રજા
 આપવામાં આવશે. (૨) ત્રણ દિવસથી વધુ મકકામાં રહેવા
 દેવામાં આવશે નહિ. (૩) હુથીઆરો સાથે લાવવાની
 સખત મનાઈ છે. (૪) જો કોઈ મકકાનો માણસ તેઓની
 રજા સિવાય મુસલમાનો પાસે ચાલ્યો જાય તો તેને તરતજ
 પાછો આપવો પડશે, પરંતુ કોઈ મુસલમાન નાસી જઈને
 મકકામાં આવે તો મકકાવાસીઓ તેને પાછો આપશે નહિ.
 (૫) દસ વરસ સુધી બંન્ને પાર્ટીઓ એક બીજા ઉપર
 હુમલો કરી શકશે નહિ (૬) કુરયશીઓ મુસલમાનોના ઓ-
 ધ્વેદારોથી લલશે નહિ, અને મુસલમાનો કુરયશીઓના
 તરફદારોથી કોઈ પણ પ્રકારનો ઝગડો કરે નહિ. મુસલમાનોની
 મોટી સંખ્યા આ કરારનામા વિરુદ્ધ હતી, કે આવા કરા-
 રનામા ઉપર સહીઓ કરવાથી અને આવી શરતો મંજૂર
 કરવાથી આપણી નબળાઈ ગણાશે. હ. મુહમ્મદ (સ) એ
 બધાને સમજાવ્યા કે હાઈ ઓ ! શું તમોને શંકા છે, કે
 કોઈ મુસલમાન આપણામાંથી નાસીને ત્યાં ચાલ્યો જશે ?
 બધાએ એકી જવાબે કહ્યું નહિ, કદિ નહિ; પછી આપે
 ફરમાવ્યું, કે જો કોઈ તેમનો માણસ નાસીને અમારી પાસે
 આવે, તો તે અમારા શા કામનો છે, આપણને તેને પાસે
 રાખવાની કંઈ જરૂર છે ? બધાએ કહ્યું કંઈ નહિ. તો

પછી આ શરતો ને માની લેવામાં શો વાંધો છે. બીજી શરતો માટે અમે પોતે તૈયાર છીએ. અમે હથીઆર પહેલાથીજ લાવ્યા નથી, અને લાવીશું પણ નહિ, અમારી નિષ્ઠા પવિત્ર છે, અમે ક્રૂર હરમની ઝયારત માટે આવીશું. નહિ કે લઢવા માટે; તેમજ ત્રણ દિવસ રહેવાની શરતમાં પણ કંઈ વાંધો નથી, અમારા માટે ત્રણ પહોર પણ બસ છે, અમે મુસલમાન છીએ, ઝગડાને પસંદ કરતા નથી. જો આ કરારનામું નહિ લખવામાં આવે તો ઝગડો વધી પડશે, અને મોટી લડાઈ બગશે, અને ખુદાના બંદાઓનું નકામું ખૂન થશે. માટે આ કરારનામું મંજૂર કરવામાંજ બલાઈ છે. બધાએ હા પાડી. એટલે હ. મુહમ્મદ (સ) એ તેના ઉપર સહી કરી આપી, અને મુસલમાનો પાછા મહીને આજ્યા ગયા.

ઇસ્લામી એલચીઓ પરદેશમાં.

હવે હિબ્જમાં ઇસ્લામનો પાયો મજબુત થઈ ગયો હતો, અને તેને કુચીઓનું વંટોળીયું કે ચાહુદીઓનું તોફાન કંઈ નુકશાન પહોંચાડી શકે તેમ ન હતું. હવે આપે બહારના દેશો તરફ દ્રષ્ટિ કરી, કારણ કે આપ ખુદાનો પયગામ (સંદેશો) લાવ્યા હતા, તે માટે આપની ફરજ હતી કે તે ખુદાઈ સંદેશાને જગતના દરેક ભાગોમાં પહોંચાડવો. તે માટે આપે અરબસ્તાનના આસપાસના

દેશના બાદશાહોને પોતાના એલચીઓ મારફત દબવતે ઇસ્લામના કાગળો રવાના કર્યા. જેના ઉપર “ મુહમ્મદ રસુલુલ્લાહ ”ની મોહર લાગેલી હતી. આપે એલચીઓને હબશ, ઇરાન, રોમ, શામ, અને મિસર તરફ રવાના કર્યા, તેમાં ચોખ્ખી રીતે લખેલું હતું હતું, કે “ મોહલનાર મુહમ્મદ (સ) જે ખુદાનો બંદો છે, અને ખુદાનો રસુલ છે, માટે માલમ થાય કે આખી દુનીયા ખુદાની છે, અને તમે તેના બંદા છે, હું તમારો તેની તરફ ધ્યાન ખેંચું છું, તેના ઉપર ઇમાન લાઓ-તેનો સ્વીકાર કરો અને તેનાથી લાભ મેળવો ” હબશના બાદશાહે તો જ્યારે આપની રિસાલત વિષે વાત સાંભળી હતી, ત્યારથીજ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો હતો, પરંતુ અત્રે તેણે ઝાહિર રીતે ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો. રોમના બાદશાહે મુહમ્મદો એલચીનો સારી રીતે સત્કાર કર્યો, અને ઉત્તમ ભેટો આપી રવાના કર્યો, તેમજ ખાનગી રીતે ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો, કારણ કે તેની આસપાસમાં બધા ઇસાઇઓ વસતા હતા, અને જો ઝાહિર રીતે મુસલમાન થાય તો રાજ્યમાં બળવો થવાનો સંભાવ હતો. જો કે ઇરાનના બાદશાહે એલચીને સીધો જવાબ આપ્યો નહિ, પરંતુ ખુદાએ તેની સજા તને જલ્દીથી આપી દીધી.

જંગે ખયખર.

યાહુદીઓએ મુસલમાનો સાથે પાછી છેડછાડ શરૂ કરી, અને એક બારે લશ્કર તૈયાર કરવાની પધ્ધતિ ગોઠવણ

કરી. તેઓએ આ કાર્ય એવી રીતે કર્યું કે મુસલમાનો તેનાથી તદ્દન અજાણ રહ્યા. આ ઘોડોએ મકકાના પશુ કેટલાક કળીલાઓને સાથે લીધા હતા. અને નકકી કર્યું હતું કે એક વખત મુસલમાનોને સખ્ત રીતે હરાવવા ભેધએ, નહિં તો લવિખ્યમાં તેઓનું ભેર વધી જશે. પરંતુ મુલાગ્યે મુસલમાનોને આ વાતની ખબર પડી ગઈ, અને તેઓ ૧૪૦૦ મુસલમાનોનું લશ્કર લઈ કિલ્લાઓ ઉપર ચઢી આવ્યા, અને એક પછી એક બધા કિલ્લાઓને સર કર્યા, ફક્ત ખયબરનો કિલ્લો બાકી રહી રહી ગયો. ચાહુદીઓના બચાવની આ માટી જગ્યા હતા. તેઓ કિલ્લાના બારણા બંધ કરી અંદર ભરાઈ બેઠા. અને બંને લશ્કરો અંદર બહાર લઢાઈ માટે ગોઠવાઈ ગયા, પરંતુ ચાહુદીઓ કિલ્લાની બહાર નીકળ્યા નહિ. એવામાં હ. અલી (૨) આવી પહોંચ્યા, જેઓ નાદુરસ્ત તબીયતના લીધે સાથે આવી શક્યા ન હતા. હ. અલી ને આવેલા ભેધ હ. મુહમ્મદ (સ) ઘણા ખુશ થયા. અત્રે પશુ આપની તબીયત સારી નહિ હોવા છતાં આપ હથીઆર બાંધી લાલ પોશાક પહેરી, અલ્લાહો અકબરની ગર્જના કરી મયદાનમાં આવ્યા. હ. અલી (૨) જ્યારે કિલ્લાના દરવાજા નીચે પહોંચ્યા તો, કિલ્લાના સરદારનો લાઈ પોતે મુકાબિલા માટે નીકળી આવ્યો. હ. અલીએ તેને એક એવો ઘા કર્યો, કે તે મરણ પામ્યો, અને કિલ્લાના આગળજ ઢગલો થઈને પડી ગયો. કિલ્લાના

સરદારે જ્યારે પોતાના ભાઈની આ સ્થિતિ જોઈ તો તે
 લશ્કર સાથે બહાર નીકળી આવ્યો. બન્ને લશ્કર વચ્ચે સખ્ત
 મારામારી ચાલી, અંતે હ. અલીએ સરદાર મરહુમ ઉપર
 ઝુલ્ફિકારનો એવો વાર કર્યો કે તેને માથાથી પગ સુધી
 ચીરી નાંખી બે કકડા કરી દીધા. લશ્કરે જ્યારે આ
 બનાવ જોયો, તો તેઓ પાછા નાસી જઈ કિલ્લામાં ભરાઈ
 બેઠા. હ. અલી (૨) એ કિલ્લા ઉપર હુલ્લો કરી દીધો, અને
 મુસલમાનોએ ઘણીજ હિમ્મતથી કિલ્લાનો દરવાજો તોડી
 નાંખ્યો, અને અંદર પેસી ગયા. હ. અલી (૨) એ બારણું તોડ-
 વામાં મોટું બળ વાપર્યું હતું, કે સિપાહીઓ તેમનું બળ
 જોઈ ડંગ થઈ ગયા. છેવટે ચાહુદીઓએ માફી માગી,
 એટલે હ. મુહમ્મદ (સ) એ બધાને એકી સાથે માફી આપી,
 અને કહેવા લાગ્યા, કે જે ધર્મ તમને સારો લાગે, અને
 જેના ઉપર તમારો વિશ્વાસ હોય તેને પ્રહણ કરો, ઇસ્લામ
 કોઈના ઉપર બળજોરી કરવાનું શીખવાડતો નથી, અને
 કુરઆન કોઈના ઉપર સખ્તી કરવાનું શિક્ષણ આપતો નથી.
 પરંતુ હું તમને એટલું જરૂર કહીશ, કે હું ખુદાનો પય-
 ગંબર છું, અને તેના પયગામ (સંદેશો) લાવ્યો છું, તે
 માટે સાંભળો, અને તેનાથી લાભ મેળવો, ખુદાની આતને
 ઝોળવો, અને યાદ રાખો કે તેનો કોઈ સાથી નથી.
 “લાયલાહા ઇલલિલાહ.”

ઝયનખનું ઝહેર આપવું.

ઝયનખરના યુદ્ધમાં ઝયનખ નામની સ્ત્રીના કેટલાક સગા સ્નેહીઓ માર્યા ગયા હતા, તેથી તે હ. મુહમ્મદ (સ) થી ઘણો વેર રાખતી હતી. એક દિવસે તેણે આપના ખાણામાં ઝેર મેળવી દીધો. આપે જ્યારે ખાણું ખાવાનું શરૂ કર્યું, તો ખાણાનો સ્વાદ બદલાઈ ગયેલો માલમ પડવાથી આપે ખાવાનું બંધ કર્યું, અને અસહ્યોને પણ ખાવાની મનાઈ કરી. જ્યારે તપાસ કરી તો માલમ પડ્યું કે ઝયનખે તેમાં ઝહેર મેળવ્યું છે, ઝયનખને બોલાવી પુછવામાં આવ્યું એટલે તેણે કબુલ કર્યું, અને કહેવા લાગી કે મેં વિચાર કર્યો હતો કે જો હ. મુહમ્મદ (સ) ખરેખર ખુદાના રસુલ છે, તો તેમને આ વાતની ખબર પડી જશે. અને જો ખબર નહિ પડે તો મારા સગા સ્નેહીઓના ખૂનનો બદલો મળી જશે. રસુલે ખુદાએ જ્યારે આ વાત સાંભળી તો તેનો શુનોહ સુઆફ કરી દીધો. જો કે તેની અસર આપના શરીરમાં રહી ગઈ, અને વખતોવખત તેની પીડાની આપ ફરીયાદ કરતા, પરંતુ ઝયનખને એક શબ્દ પણ કહેતા નહિ.

ગરસાનના બાદશાહનો ઇસ્લામ સ્વીકાર.

આ સમયમાં હ. મુહમ્મદ (સ)એ ગરસાનના બાદશાહને ઇસ્લામનો પયગામ મોકલ્યો. તે આપની રિસાલત

અને ઇસ્લામની ચર્ચા પહેલાં સાંભળી ચુક્યો હતો, ત્યારે
 ઇસ્લામી એલચી તેની પાસે પહોંચ્યો, ત્યારે તે ધણોજ
 આનંદ પામ્યો, અને ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરી લીધો. હ.
 ઉમર (રહી) ના સમયમાં એવો બનાવ બન્યો, કે મજકુર
 બાદશાહે પોતાની બાદશાહીની મગરૂરીમાં એક ગરીબ મુ-
 સલમાનને એક તમાચો માર્યો, એટલે હ. ઉમર (રહી)
 એ હુકમ આપ્યો કે જ્યાં સુધી તું તેને ખુશી નહીં કરી
 દે, ત્યાં સુધી આ પાપ તારા માથે રહેશે, અને તારા સાથે
 પણ એવોજ વર્તાવ કરવામાં આવશે, જેવો કે તે આ
 ગરીબ મુસ્લિમ સાથે કર્યો છે. તું ખરેખર બાદશાહ છે,
 પરંતુ ઇસ્લામની દ્રષ્ટિમાં તું ગુનેહગાર છે, અને સજા પાત્ર
 છે. બાદશાહ ક્યવાયો, અને કહેવા લાગ્યો, કે આ ઇસ્લામ
 પણ શું ગળબ કરે છે, કે મારા જેવા બાદશાહને પોતાની
 રૈયતના માણસને એક તમાચો પણ મારવાનો હક નથી.
 આ વિચિત્ર પ્રકારનો ઇસ્લામ છે, કે નાના મોટામાં કોઈ
 પ્રકારનો ભેદભાવ નથી, અને હાકિમ તેમજ રૈયતને એક
 સરખા ગણવામાં આવે; ઉમર (રહી) એ કહ્યું, ઇસ્લામ
 સત્યતા અને ઈન્સાફ ઉપર રચાયેલો છે, તે માટેજ અહીં આ
 બાદશાહ અને ફકીરનો સરખો દરજ્જો છે. બાદશાહ ધણોજ
 ધભરાયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો, કે જો હું પાછો મુર્તદ
 થઈ જાઉં તો તેમાં કાંઈ લાભ નથી, અને જો મુસલમાન
 હું તો મને આવા પ્રકારના બંધનોમાં જકડાઈ રહેવું

પડશે, તેથી તે પોતાની સહનતાનો તેમજ ઇશ્વારનો ત્યાગ કરી શામના પ્રદેશ તરફ નાસી છુટ્યો. કહેવાય છે કે તે મૃત્યુ પહેલાં પાછો મુસલમાન થઈ ગયો હતો.

હરમના દર્શને.

હવે મક્કાની ગિયારતના કોલકરારને એક વરસ વીતી જવાથી મુસલમાનો મકકે આવ્યા. ત્યાં ત્રણ દિવસ રહી બધી કીયાઓ પૂર્ણ કરી. બીજી કોમોની માફક મકકાના દર્શન માટે મુસલમાનો પણ હકદાર હતા, પરંતુ મકકાના કુદકારો અત્યંત અજ્ઞાન અને હઠીલા હોવાથી દરેક વખતે કંઈને કંઈ આડ લાવી ઝગડા માટે તૈયાર થઈ જતા. હ. મુહમ્મદ (સલ.) ઘણા ખુશી થયા કે, મુસલમાનો કંઈ પણ વિઠ્ઠન સિવાય કાબાના દર્શન કરવા ભાગ્યવંત થયા. તેના આભાર માટે આપે મકકાવાસીઓને જમણુ આપવા વિચાર કયો, અને તેઓને તેના સ્વીકાર માટે વિનંતી કરી. આપે વિચાર કર્યો કે જમણુ આપવાથી એક બીજાના હૃદયમાં જે ખુરાઈઓ હશે, તે નીકળી જશે, અને ભવિષ્યમાં એક બીજાનો સંબંધ પણ સારો થઈ જશે. પરંતુ કુરચશીઓ અજ્ઞાનતાના સુરમાં કોઈનું કયાં સાંભળે એવા હતા; તેઓ કહેવા લાગ્યા કે ત્રણ દિવસની મુદત પૂર્ણ થઈ ગઈ છે માટે શહેરના બહાર ચાલ્યા જવ. આપ વગર વિલંબે શહેર બહાર ચાલ્યા ગયા, અને ત્યાં જઈ પોતાના

તર્જુઓ નાંખી દીધા. કેટલાક લોકો આપની આ ઉત્તમ
વર્તણૂક જોઈ ઘણો અચંખો પામ્યા, અને કેટલાક લોકો
ઇસ્લામથી પાવન થયા. ખાલિફ કે જેઓ જંગે ઓહદમાં
આપના ખૂનના તરસ્યા હતા, તેમણે આજે ઇસ્લામનો
સ્વિકાર કરી દીધો. તેમજ ઉમર બિન આસ પણ મુસલ-
માન થઈ ગયા. આ જાંને મકકાના નામાંકિત અને મશહુર
માણસો હતા, અને ઇસ્લામ પ્રાપ્તિ પછી પણ તેઓએ પહેલાં
કરતાં વધુ નામના મેળવી.

જંગે મવતા.

હ. મુહમ્મદ (સ) એ ખસરાના હાકિમ તરફ હારિસ
નામના એલચીને રવાના કર્યો. જેમને રસ્તામાં શજર બિન
ઉમર નામનો ઇસાઈ મળ્યો, જે ક્યસના દરબારનો અમીર
હતો. તે પોતાની ઇમારત માટે ઘણો મગરૂર હતો અને
મુસલમાનો નો કદો શત્રુ હતો. મુસલમાન એલચીને રસ્તા-
માં એકલો જોઈ કતલ કરાવી નાંખાવ્યો. હારિસના વગર
કારણે માર્યા જવાથી આપને ઘણી દિલગીરી થઈ. એલચીનું
માર્યા જવું કંઈ નાની વાત નોહતી, કે જેના માટે દર-
ગુજર કરવામાં આવે. આવા સમયે ચુપ રહેવાથી રાજ્ય
કારભારની વ્યવસ્થામાં ખલલ પડતો હોવાથી, આપે વિચાર
કરી દુશ્મનને પાઠ શીખવાડવા, હુમલાનો હુકમ આપી દીધો, કે
જેથી કોઈ નિર્દોષ મુસ્લિમને ખીલ વખત મારવામાં ન

આવે. ઈસ્લામ ઉપર કુરમાન થનાર ત્રણ હઝાર મુસ્લિમ
 લઢવેયાઓ મયદાને નીકળી આવ્યા. દુશ્મનનું લશ્કર પણ
 બીજી તરફથી ચઢી આવતું હતું. છેવટે મવતા આગળ ભેટો
 થઈ ગયો. બન્ને લશ્કરોએ લાઇનો ગોઠવી ધ્યાનમાંથી
 તરવારો કાઢી, લઢવા મંડી પડ્યા. લડાઈ એવી સખત ચાલી
 કે લોહીની નદીઓ બહેવા લાગી, અંતે શજરીલનો ભાઈ
 માર્યો ગયો, અને શજરીલ નાસી ગયો. તેણે એલચીને
 મારી નાંખવું સહેલ સમજ્યું હતું, પણ હવે જીવ બચા-
 વવો પણ ભારે થઈ પડ્યો. તેણે નાસી જઈ એક કિલ્લામાં
 આશ્રય લીધો, અને હરકુલ પાસે મદદ માંગી, હરકુલ
 મેસોપોટેમીયાનો હાકિમ હતો, તેણે મદદ માટે એક મહાન
 ફોજ રવાના કરી. એક લાખ ઈસાઈઓ અને ત્રણ હઝાર
 મુસ્લિમો લઢાઈ માટે સામસામે ઉભા થઈ ગયા. મુસલ-
 માનો આટલું મોટું લશ્કર જોઈ ગભરાઈ ગયા અને કહેવા
 લાગ્યા. હે ! ખુદા અમો તો ધારતા હતા કે અમો જીત્યા,
 પણ આ શું થઈ ગયું; આ બધા ક્યાંથી આવી. યા ! સુ-
 લતાહ ! અમારી મદદે આવ, હવે અમો બચી શકીએ
 તેમ નથી. દુશ્મન અમોને છુંદી નાંખશે, અમારામાંથી
 કેાઇ પણ માણસ બચીને જઈ શકે તેમ નથી. હે ! ખુદા
 અમારી મદદ કર ! અને અમોને બચાવ ! મુસલમાનો
 વિચાર કરતા હતા કે તેવામાં એક અબદુલ્લા બિન રવાહ
 નામનો શુરવીર માણસ પોકાર્યો. હે ! મુસલમાનો ! તમોને

શું થઈ ગયું છે; શું આજે તમે કંઈ નવા લઢવા આવ્યા છો; દુશ્મનનું લશ્કર જોઈ એટલાબધા ઘભરાઈ ગયા છે ! શું ! તમને એ ખબર નથી; કે દુશ્મનનું બળ તેના લશ્કર ઉપર છે, પરંતુ અમારી હિમ્મત અમારા ઈમાન ઉપર છે; શહાદતનો પ્રેમ અમને અડીઆં લાવ્યો છે, અમારો ખુદા અને રસુલ (સ) અમારી સાથે છે. ઇસ્લામના નામ ઉપર મરી જવામાં અમને આનંદ મળશે, નહિ કે જીવ મેળવી ને ધેર જવામાં; હે ! મુસલમાનો ! હે ! બહાદુરો ! ! આવ, નીકળો, વધો, મારો, મરો અને શહાદત મેળવો. બસ ! તે આટલું બોલ્યો કે ચારે તરફથી મુસલમાનો એ અલ્લા હો અકબરની ગર્જના કરી. મુસલમાનોના બુઝર્ધ ગએલા હૃદય પાછા પ્રકાશિત થયા, અને ધર્મનો અગ્ની અંદર સળગી ઉઠ્યો. દરેક મુસલમાનના હૃદયમાંથી ઇસ્લામના પ્રેમની એવી જ્વાળા નીકળી કે તેના શરીરમાં આગ લાગી ગઈ. સિપેહસાલારના હુકમ આપતાની સાથેજ ત્રણ હજાર માણસો એક લાખ માણસો ઉપર ટુટી પડ્યા, અને કાપી કાપીને ઢગલો કરી દીધો.

શિકસ્તો ફત્હ નસીબોંસે હય વલે અય અમીર
મુકાબિલા તો દિલે નાંતવાંને ખુબ કીયા.

મુસલમાનો એવા જીવંતોડ લઢ્યા, જાણે મયદાનથી બચીને પાછા જવું પાપ છે. પરંતુ એક ડગલું પણ પાછા

ધસ્યા નહિ. ઇસાઇઓ આ સ્થિતિ જોઇ અચ્ચા. પાશ્વ
 અને કહેવા લાગ્યા કે આ લોકો મનુષ્ય છે કે માદીના
 પૂતળા છે, તેઓને શું થયું છે, તેઓને મરવા માટે જોડલો
 બધો પ્રેમ શા માટે છે, અમે સમજ્યા હતા કે તેઓ ક્યાં
 સુધી લઈશે, કારણ કે અમે એક લાખ છીએ, અને તેઓ
 ફક્ત ત્રણ હજાર છે. અમે તો થાકીને ચૂર થઈ ગયા છીએ,
 અને તેઓ તો વાર ઉપર વાર કરેજ નાચ છે. મુસલ-
 માનોની દ્રઢતાનો લેહ તેઓ જાણી શક્યા નહિ મુસલ-
 માનોમાં જે નવો આત્મા કુંકવામાં આવ્યો હતો, તેનાથી
 ઇસાઇઓ તદ્દન અજાણ હતા. એવામાં સંધ્યાકાળ થવાથી
 લઠાઈ બંધ થઈ ગઈ. રાત્રે મુસલમાનોની જે નાની સં-
 જ્યા બાકી રહી ગઈ હતી, તેઓએ સલાહ કરી, કે સવાર
 થતાંજ પાછા હલ્લો કરી દેવો, અને આપણા સાથીઓની
 માફક શહાદત પ્રાપ્ત કરવી. ઇસાઇઓની આટલી મોટી
 સંજ્યા હોવા છતાં, વિચારમાં પડી ગયા કે હવે લઠીશું
 કે પાછા વળીશું ! તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા કે જ્યાં
 સુધી નામનો પણ એક મુસલમાન બાકી રહેશે, તોપણ
 આગળ વધવા નહિ દે. બીજી તરફ મુસલમાનોના ત્રણ
 સિપેહસાહાર માર્યા ગયા હતા, હવે ચોથા હ. ખાલિફ
 હતા. તેઓએ જંડો લેતાં પહેલાં એ કામ કર્યું કે પ્રાતઃકાળે
 લશ્કરને ની લાઇનોમાં ફેરફાર કરી દીધો, અને સિપાહી-
 ઓને આગળ પાછળ કરી દીધા, જેઓ બાકી ગયા હતા.

તેઓને પાછળ ઉભા કરી દીધા, અને પાછળના માણસો
ને આગળ લાવી ઉભા કરી દીધા. દુશ્મને જ્યારે આ નવી
વ્યવસ્થા જોઈ, તો સમજ્યા કે મદદ આવી પહોંચી. પ્રથ-
મથીજ તેઓ હિમ્મત હારી ગયા હતા. તેથી તેઓ નાસી
ગયા, જોવા નાકા કે કોઈ જગ્યાએ ઉભા પણ ન રહ્યા.
મવતાનો મયદાન મુસલમાનોના હાથમાં રહ્યો, આવી રીતે
મુસલમાનોએ જીત મેળવી.

હ. ખાલિદ ને સયકુદ્દાનો ખિતાબ.

જંગે મવતામાં રમુલે કરીમ (સ) એ પોતાનો અલમ
(ઝંડો) હ. અયદ. (ર) ના હાથમાં આપ્યો હતો. જ્યારે
તેઓ લડતા લડતા શહીદ થયા, ત્યારે હ. બક્ર (ર) એ
અલમ લઈ લીધો છેવટે તેઓ પણ શહીદ થઈ ગયા. આ
ખંન્નેના શહીદ થયા પછી આપનો નિશાન હ. અબ્દુલ્લા
ખિત રવાહ (ર) એ લીધો. આ ત્રણે સિપેહસાલારોને હ.
મુહમ્મદ (સ) એ ચૂંટી ને મોકલ્યા હતા. આ ત્રણેના
શહીદ થયા પછી, લશ્કરનો સરદાર કોઈ નહિ હોવાથી
સિપાહીઓએ પોતે ખાલિદ (ર) ને ચૂંટી કાઢ્યા, અને અ-
લમ તેમના હાથમાં આપી દીધો, તેઓએ લશ્કરની એવી
સરસ વ્યવસ્થા કરી, કે દુશ્મનના એક લાખ માણસોમાંથી
પોતાના માણસોને ફેલાઈથી ખચાવી લાખ્યા. તે માટે હ.
મુહમ્મદ (સ) એ તેના બહલામાં તેમને સયકુદ્દાનો
ખિતાબ આપ્યો.

મકકાના કરારનામાનું ઉલ્લંઘન.

મકકાના કરારનામાની શરતોમાં એક એવી શરત હતી કે કુરચીઓ મુસલમાનોના ઓધોદારોથી લઠે નહિ, અને મુસલમાનો કુરચીઓના તરફદારોથી કોઈ પ્રકારનો ઝગડો કરે નહિ. અત્રે એવો બનાવ બન્યો કે મકકાની પાસે ખિઝાઅ અને બનીબકકર નામના બે કબીલાઓ રહેતા હતા. તેઓ વચ્ચે ઝગડો શરૂ થઈ ગયો. ખિઝાઅ હ. મુહમ્મદ (સ)ના તરફદાર હતા, અને બની બકકર કુરચીઓના તરફદાર હતા. હવે થવું એમ લેઈતું હતું કે બન્ને પક્ષો આવા ઝગડામાં ન પડતાં, પોતપોતાના કોલકરાર ઉપર કાયમ રહેતા. પરંતુ મકકાવાસીઓએ કરેલા કોલકરાર ઉપર પાણી ફેરવી નાંખ્યું, અને બની બકકરના કબીલાને દરેક પ્રકારની મદદ આપી. બલકે તેઓની સાથે ખિઝાઅના કબીલા સામે લડાઈમાં પણ ઉતર્યા. અને કરારનામાની શરતોનો ભંગ કર્યો.

શરહો આઈન પર મહાર નહી,

અયસે કાફિર કા કયા કરે કોઈ,

ન્યારે કુરચીઓએ કરારનામાનો ભંગ કર્યો, ત્યારે ખિઝાઅ ના કબીલાએ એક કાસિદને હ. મુહમ્મદ (સ) પાસે મદીને મોકલ્યો. તેણે આવી કહ્યું કે અમારા માથા ઉપર મોટી આફત આવી પડી છે, અને કુરચીઓએ કરાર નામાનો ભંગ કર્યો છે, માટે આપ અમારી મદદ

કરશો. જો આપ આ સમયે અમીને મદદ કરશો, તો અમારો આપનો મોટો ઉપકાર માનીશું. કાસિદે એક બીજી બાબત પણ કહી સંભળાવી કે કુરચશીઓ લઢતા લઢતા હરમ શરીરમાં જઈ ઘુસ્યા, અને કેટલાક માણસોને ખાનએ કાખમાં પણ કતલ કર્યા. જોકે હ. ઇબ્રાહીમ (અ) ના સમય થી એવો રિવાજ ચાલ્યો આવતો હતો, કે જો કોઈ માણસ ગુનોહ કરી ખાનએ કાખમાં આવી આશ્રય લે, તેને પકડવામાં આવતો નહિ. આ પવિત્ર જગ્યા ને આટલી બધી માનની દ્રષ્ટિએ જોવામાં આવતી, પરંતુ આ જંગલીઓએ ત્યાં માણસોનું લોહી વહોવડાવ્યું.

કાશિર કી દેખો શોખી ઘરમે ખુદા કે મારા.

મદની સરકારે ફરમાવ્યું, કે આ લોકો હવે હદ ઓળંગી ગયા છે, અને તેમના પાપોની નોકા બરાઈ ગઈ છે. આ જગ્યા મુતદો માટે નથી, પણ મુસ્લિમોની પ્રાર્થના કરવાની જગ્યા છે, આપે કાસિદને ફરમાવ્યું કે ખરેખર તેઓએ શરતોનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે, અને તમો મદદને લાયક છો. હવે હું જો તમારી મદદ ન કરું તો હો! ખુદા! તું મારી મદદ ન કરજે. એમ કહી આપે મકકા ઉપર ચઢાઈનો હુકમ આપી દીધો.

મકકા તરફ ફરવું.

રસુલે કરીમ (સ) એ લઢાઈની ખબર મકકાવાસીઓ થી છાની રાખી, ફરવો હુકમ આપી દીધો. લશ્કર મોટી

મામખુમથી પપળાંબરી ધ્વજ ઉપાડી, અહેમદી ધ્વજ ફરકાં
 વર્તા મકકા તરફ રવાના થયો. જેને જગ્યાએથી અહેમદી
 લશ્કર પસાર થતું, ત્યાંના મુસલમાનો સાથે થતા જતા
 હતા. કેમ સાથે ન થાય ! કારણ કે આ મકકા ઉપર ચ-
 ઢાઈ હતી. તે મકકા કે જ્યાં કુરચશીઓ મુસલમાનોને શુ-
 લામથી વધુ નીચ સમજતા હતા. તે મકકા કે જ્યાં ફરેક
 કોમના માણસો અચારત (દર્શન) માટે જતા હતા, પરંતુ
 મુસલમાનોને ત્યાં પગ ધરવાની પણ મનાઈ હતી. તે
 મકકા જે સેંકડો વરસ સુધી મુસલમાનોના બાપઢાઢાનું
 વતન રહ્યું હોય, છતાં ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરવાના કારણે,
 તેઓને મારી મારીને હાંકી કાઢવામાં આવતા હતા. તે
 મકકા કે જ્યાં મુસલમાનોની છાતીઓ ઉપર મીટા મીટા
 પત્થરો રાખી ગરમ રેતી ઉપર સુવાડી ગુદમ કરવામાં
 આવતો હતો. તે એજ મકકા છે, કે જેની ઉપર આજે
 ચઢાઈ હતી. પછી કયો એવો મુસ્લિમ છે કે આ લઢાઈ
 માં બાગ ન લે; જેના હૃદયમાં ઇસ્લામની જગ્યા લાગણી
 હતી, તે તરતજ ઉભો થઈ ગયો, અને લશ્કર સાથે ભેડાઈ
 ગયા. મકકે પહોંચતાં સુધી બાર હજાર મુસલમાનો હથી-
 આર બંધ અહેમદી ધ્વજ તળે આવી ગયા હતા. મકકાની
 પાસે પહોંચી લશ્કરે છાવણી નાંખી મકકાના બધા નાકાઓ
 રોકી લીધા. અત્રે મકકાની ચારે તરફ નવું શહેર વસેલું
 માલમ પડતું હતું, જ્યાં દ્રષ્ટિ પડતી ત્યાં પ્રકાશજ પ્રકાશ અને

માણસને માણસ માલમ પડતા. મકકાવાસીઓ ઘેર નિઃ-
 દ્રામાંથી એકદમ ચોક્યા, અને જેવા લાગ્યા તો મકકાના
 દરેક નાના મોટા નાકાઓ ઘેરી લેવામાં આવ્યા હતા. આ
 જ્યેષ્ઠ મકકાવાસીઓ અચાંખામાં પડ્યા, અને એક બીજાની
 સામે આશ્ચર્યની દ્રષ્ટિએ જેવા લાગ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા
 કે આ શું થવા મંડ્યું છે; એક દિવસ હતો કે આ માણસ
 ના લેબનો ઇલાજ કરાવવા અમે દરખાસ્તો રજુ કરતા
 હતા, આજે એ દિવસ છે, કે તે અમારા લેબનો ઇલાજ
 કરવા બાર હબાર માણસો સાથે બારણા આગળ આવી હોય છે.
અયુસુફયાનનો ઈસ્લામ સ્વીકાર.

મકકાવાસીઓ ઘણાજ ધભરાયા, પરંતુ સરહાર અયુ-
 સુફયાનના તો હાથ પગ કુલી ગયા. હવે તે કરે તો શું
 કરે; અને જાય તો ક્યાં જાય; “ન પાય રક્તન, ન જાય
 માનદાન” તે એક માર્ગ જૂલ્યા વટેમાર્ગની માફક આમ
 તેમ નાસતો ફરતો હતો. તે કહેવા લાગ્યો કે હું મારી
 નજરે જોઈ તો ખરો કે કેટલા માણસો અમારી બરબાદી
 માટે આવી પહોંચ્યા છે, તે જરા શંકર બહાર નીકળ્યો
 ત્યાં હ. અબ્બાસ (ર) જોડે તેની મુલાકાત થઈ. અયુસુ-
 ફયાન નમ્રતા પૂર્વક તેમને કહેવા લાગ્યો કે તમારાથી અ-
 મારો કંઈ બચાવ થઈ શકતો હોય તો કરો, નહિં તો અમે
 બરબાદ થઈ જઈશું, અને મકકાની ઇંટથી ઇંટ ટકરાશે.

હ. અખ્યાસ (૨) એ કહ્યું કે તમે ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખો, અને તેના ઉપર હમાન લાવ, અને આ મૂર્તિઓથી તમારો જીવ બચાવ. ચાલો હું તમોને હ. મુહમ્મદ (સ) પાસે લઈ જઈ છું, તે જરૂર તમને તમારા બચાવ માટે માર્ગ દેખાડશે, અને તમારી કોમના માથે આવી પડેલી મુસીબત ને દૂર કરી દેશે. આ વાતચીત થતી હતી કે હ. ઉમર (૨) એ તેને જોઈ લીધો. તેઓ એવા ગુસ્સે થયા કે ખુદલી તરવાર લઈ અબુસુફ્યાનનું માથું કાપવા દોડ્યા. હ. અખ્યાસે જ્યારે આ બનાવ જોયો ત્યારે તેઓ રસુલે કરીમ (સ.) પાસે દોડ્યા ગયા અને દરખાસ્ત કરી અબુસુફ્યાન ને નહીં મારવા નો હુકમ લઈ આવી હ. ઉમર પાસે આવી આપનો (સ) હુકમ સંભળાવ્યો. અબુસુફ્યાનનો આવી રીતે બચાવ થવાથી તે હ. મુહમ્મદ (સ) પાસે આવી મુસલમાન થઈ ગયો.

ન કહીં જહાં મેં અમાં મિલી,

જે મિલી તો ફિરવો કહાં મિલી.

મેરે જુમ્હાયા સિયાહ કે,

તેરે અફવે બંદે નવાજમેં,

હ. મુહમ્મદ (સ) એ પોતાના સરદારો અને અબુ સુફ્યાન જોડે વાતચીત કરી એવો હુકમ આપ્યો કે જે માણસ ખાનગી કાબામાં જઈ આશ્રય લેશે, કે અબુસુફ્યાન

ના ઘેર જઈ આશ્રય લેશે, અથવા પોતાના ઘરમાંથી મુકાબિલા માટે નહિ નીકળે, તેને આ લઠાઈમાં મુસલમાનો હાથ લગાડશે નહિ. આ ઠરાવથી અબુસુફ્યાનની ધંજલત મુસલમાનોમાંજ નહીં, પરંતુ બધા અરબવાસીઓમાં થઈ. આપે હુકમ આપ્યો કે જ્યારે લશ્કર શહેરમાં ફર્ય કરે તે સમયે અબુસુફ્યાન ને એક ઉંચી જગ્યા ઉપર બેસાડી દેવો, કે જેથી તે બધી જગ્યાએ જોઈ શકે, અને મક્કાવાસીઓને સત્ય બીના સંભળાવી શકે. અબુસુફ્યાન લશ્કરનો દબદબો જોઈ હ. અબ્બાસ. (૨) ને કહેવા લાગ્યો, કે તમારા ભત્રીજાને તો મોટી બાદશાહી મળી છે, તેઓએ જવાબ આપ્યો, કે આ બાદશાહી નથી; પરંતુ પયગંબરી દબદબો છે.

અબુસુફ્યાન મક્કાવાસીઓ તરફ

અબુસુફ્યાને આપની પાસે રજા માંગી કે મને મક્કે જવાની પરવાનગી આપવામાં આવે. જેથી હું લશ્કર શહેરમાં હાથલ થાય તે પહેલાં શહેરમાં પહોંચી જઈ, અને મક્કાવાસીઓને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરું. એવું ન થાય કે તે બેવકફુદો મુકાબિલો કરી બેસે, અને પોતાના જીવને જોખમમાં નાંખે. અબુસુફ્યાન રજા મેળવી મક્કે આવ્યો, અને કાબામાં ઉભા રહી મોટા અવાજે પોકારવા લાગ્યો, કે હે ! મક્કાવાસીઓ ! જરા મારી વાતને ધ્યાન પૂર્વક સાંભળો,

જખત નાજુક છે, માટે વિચાર કરો. હું હમણા મુસલમા-
 નોના લશ્કરમાંથી આવ્યો છું, અને હું તમોને એક સલાહ
 આપવા માગું છું. મને આશા છે કે તમો ધ્યાન પૂર્વક
 સાંભળશો. હે ! મકકાવાસીઓ ! તમો હક ન કરો અને મારી
 વાતને સાંભળો. તમો મુસલમાનોના લશ્કર નેડે લઢવા
 માટે તદ્દન અશક્ત છો, એટલે તમારા મુકાબિલાના બધા
 પ્રયત્નો વ્યર્થ જશે. અને તમો વગર કારણે માર્યા જશો,
 માટે લઢવાનું નામ લેશો નહિ. સાચું પુછો તો એકજ
 રીતે તમારો બચાવ થઈ શકે છે. જો તમો તમારો અને
 તમારા બાલ બચ્ચાઓનો બચાવ કરવા ઈચ્છા રાખતા
 હોવ, તો એક ખુદા ઉપર ઇમાન લઈ આવો, અને આ મૂ-
 ર્તિઓની પૂજનો ત્યાગ કરો. આ બધી મુશ્કેલીઓ તેમ-
 નાજ કારણે આવી પડી છે, આ મૂર્તિઓએ કાના પ્રત્યે
 વફાદારી દેખાડી છે; તેઓનો ત્યાગ કરો, જેમણે આપણે
 ત્યાગ કર્યો છે. હે ! મકકાવાસીઓ ! લશ્કર માથા ઉપર
 આવી રહ્યું છે. આ લશ્કર ખુદાનું છે, અને તેને આજે ખુ-
 દાના ઘરમાંથી મૂર્તિઓને દૂર કરવી છે. આ ઘર ખુદાનું છે.
 મૂર્તિઓનું નથી. અમો બધા ખુદાના સેવકો છીએ, અને
 હ. મુહમ્મદ (સ) ખુદાના રસુલ છે. હે ! મારા ભાઈઓ !
 મારી વાત ને સાંભળો, ખુદાઈ લશ્કર હમણાં આવી પહોં-
 ચશે. હવે જો કોઈ ને આશ્રય લેવો હોય તો ખાનગી કા-
 બામાં જઈ શકો, અથવા પોતાના ઘરમાં બેસી રહો. કે

મારા આશ્રય તળે આવી જાય. નહિ' તો માર્યા જશો, અને પ્રશ્નાતાપ કરશો. હે! મકકાવાસીઓ ! મને ખુદાએ પોતાનો પ્રકાશ અર્પણ કર્યો છે, અને હ. મુહમ્મદ (સ) એ મને મુસલમાન બનાવી લીધો છે.

હમણાં તે કહી રહ્યો હતો કે અબુસુફ્યાનની પત્નિ હિન્દા ત્યાં આવી પહોંચી, અને પોતાના પતિ ને કહેવા લાગી, કે હે! નફરત ! તું તો તારા બાપદાદાના ધર્મનો ત્યાગ કરી બેઠો છે, અને હવે અમોને શા માટે વટલાવે છે. જોકે તરફ તો અમારી મૂર્તિઓનું આવી બન્યું છે, અને જીજ્ઞ તરફ તું નવી આફત લાવ્યો છે. જો ! કેમ દ્રોહી ! આ ઐક્યતાનો સમય હતો. બધાની સાથે મળી દુશ્મનના લશ્કરનો મુકાબિલો કરવાનો હતો, જો ! બેઈમાન ! તું મુહમ્મદ (સ) નો બહુમત છે, હે! મકકાવાસીઓ ! ક્યાં ગર્હ તમારી લાગણી અને ક્યાં છે તમારા ધર્મની લાજ ! આવો, વધો, આને પકડો, અને મારો, તેને જવા ન દો, તેને બનથી મારો નાંખો.

મકકાની ફતેહ.

અહીં આં એવું તોફાન જગ્યું કે લોકો અબુસુફ્યાનના કકડા કરી નાંખતા, પરંતુ અત્રે પોકાર થયો કે મુહમ્મદી લશ્કર દરવાબ પાસે આવી પહોંચ્યો છે. આ પોકાર સાં- જાણતાંજ લોકો આમય લેવા દોડી ગયા, અને ભેતભેતામાં

બંધા વિખરાઈ ગયા, અને પોતપોતાની જગ્યાએ ચાલ્યા
 ગયા. મુહમ્મદી ધ્વજ ઇસ્લામના સીંહ હ. ખાલિદ (ર)
 પાસે હતું, અને રસુલે કરીમ (સ.) પોતે કુસવા નામની
 સાંઠણી ઉપર સવાર હતા. આપે કાબો પોશાક પહેર્યો હતો.
 અને આપની આબુબાબુ ખાર હકાર માણસો ખુદી તર-
 વારે નેઝાઓ હુલાવતાં, અને ઇસ્લામી ધ્વજ ફસ્કાવતાં
 ઇસ્લામના મામ ઉપર લેટ ચઢી જનાર; હ. મુહમ્મદ (સ)
 ના યેમમાં મસ્ત, ખરાબર આદ્યા આવતા હતા. લરકર
 અલાહો અકબરના પોકારો કરતું દરવાજા પાસે આવી
 પહોંચ્યું, અને વગર રોકાણે શહેરમાં દાખલ થઈ ગયું.
 અત્યારે પણ પેલા અબુજહેલનો દીકરો અકરમા પોતાની
 જિહ્વાસત-બેવકકુદ્રી દેખાડ્યા વગર રહ્યો નહિ. તેણે શહેરના
 કેટલાકરખડેલ, કુચ્ચા લકંઝાઓને એકઠા કરી હ. ખાલિદ (ર)
 ઉપર તીરનો મારો ચલાવ્યો, અહીંના નહિં જેવી મારામારી
 થઈ, જેમાં ત્રણ મુસલમાનો અને ત્રીસ કાશીરો માર્યા ગયા.
 અબુજહેલનો દીકરો પોતાની બેવકકુદ્રીનો નસુનો દેખાડી
 નાસી ગયો. અને એજ આશા હતી; એક જગ્યાએ કેટલીક
 સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ, માથા ઉપરથી કપડું કાઢી પોતાના વાળ
 પકડી ઘોઠાઓના મોઠા ઉપર મારવા લાગી કે જેથી ઘો-
 ઠાઓ ભડકીને નાસી જાય, પરંતુ તેમાં તેઓ સફળતા પામી
 નહિ. કારણ કે રસુલે ખુદા (સ) ખાનએ કાબામાં દાખલ
 થઈ ચુક્યા હતા. હ. મુહમ્મદ (સ) સાત વખત ખાનએ

કામાની આસપાસ ફર્યા (તવાફ કર્યો) અને હરમ (પ્રાર્થના કરવાની જગ્યા)માં હાજલ થયા, ત્યાં જે ૩૬૦ મૂર્તિઓ હતી તેના આપે પોતાના હસ્ત મુખારકથી એકે એકના કંકડે કંકડા કરી નાંખ્યા, અને ભીંત ઉપર જે ચિત્રો ચિત્રેલા હતા તેને ધોવડાવી સાફ કરાવી નંખાવ્યા. આ બધી મૂર્તિઓમાં હબલ નામની મોટામાંમોટી મૂર્તિ હતી, જેની સામે લોકો મુશ્કેલીના સમયમાં પ્રાર્થના કરતા હતા, અને પોતાના મનની મુશ્કેલી માગતા હતા. આ મૂર્તિ બધી ઉંચી હોવાથી, આપે હ. અલી (ક) ને ઉપર ચઢાવ્યા, અને તેમના હાથે તે મૂર્તિના કંકડે કંકડા કરાવ્યા. જ્યારે આપ ઠાઠ મૂર્તિ ને તોડવા જતા, તો દરેક વખતે આપ કહેતા, “હક આયા જુઠ ગયા” જ્યારે આપ (સ) ખુદાના ઘરમાંથી આ અપવિત્ર મૂર્તિઓને કાઢી રહ્યા, તો આપ શહેર તરફ ચાલ્યા. શહેરમાં ભાગ્યેજ ઠાઠ એવો માણસ હશે, કે જેણે આપની સત્તામણી ન કરી હોય; આપના ઉપર જુદમ ન કર્યો હોય, આપને પત્થર અને ઇંટા ન મારી હોય; પરંતુ આજે ન્યાયનો દિવસ હતો, દરેક માણસ ગભરાતો હતો, કે આજે માફ મોત છે. તે માટે દરેક માણસો ચિંતાતુર દેખાતા હતા.

પચગંબરી દયા.

રસુલે ખુદા (સ) શહેરમાં જઈ લોકોને કહેવા લાગ્યા કે આજે બહોલો દેવાનો દિવસ નથી. આજે રહેમત (કૃપા)

મેં દિવસ છે. જે જે સતામણી, હુમલાઓ કે અસંખ્ય
વર્તાવ તમોએ મારા ઉપર કે મારી ઉમ્મત ના લોકો ઉપર
કર્યો હોય, તેના માટે અમે દરગુઝર કરીએ છીએ, અને
માફી આપીએ છીએ, અને તે જનાવોને તમો પણ બૂલી
જાવ. હે! કુરચશીઓ! જાવ હું તમોને આઝાદ કરું છું,
ભવિષ્યમાં દરેક પાપોથી જયતા રહેજો, અને ખુદા પાસે
મદદ માંગો. આપે હુકમ આપ્યો કે કોઈપણ મુસલમાન
કોઈપણ મુશરિકની કોઈ પ્રકારની સતામણી કરે નહિ. અત્રે
મક્કા માતમગૃહ જનેલું હતું, કે આ વાત સાંભળી ઘેર
ઘેર આનંદ ઉજવાયો, અને ખુશીના નકકારા વાગવા લાગ્યા.
લોકોની ચિંતા એકાએક દૂર થઈ ગઈ. આવી દયા અને
ઉદાર મન જોઈ લોકો આપને પ્રેમની દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા,
અને આપના ઉપર કુરબાન થવા લાગ્યા. તે લોકો વારંવાર
કહેતા કે અમે આટલા દિવસ સુધી ગંભીર ભૂલમાં હતા,
અમેને શી ખબર કે મુહમ્મદ (સ) ખરેખર સંપૂર્ણ કમાનું
પુતળું છે;

અયુજહેલના દીકરાને માફી.

અયુજહેલનો દીકરો અકરમા નાસી ગયો હતો,
પરંતુ તેની પત્નિ અહીંઆ હતી, જેણે સરકારે મુહમ્મ-
દીમાં હાજર થઈ પોતાના પતિની માફી માટે અર્જ કરી.
આ બંને બાપ દીકરાઓ દરેક વખતે એજ ચિંતામાં

રહેતા હતા, કે હ. મુહમ્મદ (સ) ને કેવી રીતે ચણીદ કરવામાં આવે. આપે બધી વાતોને બૂલાવી, તેને માફી આપી દીધી. જ્યારે અકરમાની પત્નિ અને માતા અકરમાની સાથે સરકારમાં હાજિર થયા તો આપ તેની સાથે એક મિત્રની માફક મળ્યા, છેવટે અકરમાએ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો, અને સાથે સાથે તેની પત્નિ અને માતા પણ મુસલમાન થઈ ગઈ.

આપ (સ) ની દીકરીના ખૂનીને માફી.

આપની પુત્રી હ. ઝયનબ (ર) મદીને જઈ રહ્યા હતા. તે સમયે તેઓ ગંભીર હતા અને એક હુખ્ખાર નામના માણસે તેઓને ઘણી નિર્દય રીતે પત્થર માર્યા હતા, તેઓ ઉંટ ઉપરથી નીચે પડી ગયા, અને સખ્ત ચોટ વાળી હતી. જેના લીધે આપનો ગંભીર પડી ગયો હતો. તે હુખ્ખારે અને દરબારમાં આવી હસ્ત જોડી માફી માંગી, તેથી આપે તેને પણ માફી આપી દીધી.

ઝહીર નામના કવીને માફી.

કઅબ બિન ઝહીર નામનો એક હુદ્દ માણસ હતો. જે ઘણાજ હોશીઆર કવી હતો. તેણે પોતાની બધી હોશીઆરી રસુલે ખુદા (સ) ની વિરુદ્ધ કવીતાઓ લખવામાં ખર્ચ કરી હતી. તેની કવીતાઓથી મુસલમાનોને એટલું બધું મુકશાન પહોંચ્યું હતું. કે એક હુખ્ખાર મુશરિકો પણ

એટલું બુદ્ધિમાન પહોંચાડી શકે નહિ. અત્રે તે એક કસીદો.
(કવીતા) લખીને લાવ્યો, અને માફી ચાહી, આપે માફી
આપી દીધી.

એક હબશીને માફી.

એક હબશી કે જે કાળા ચહેરાવાળો, અને કાળા
હાથનો હતો, જેણે હ. હમઝા (૨) ને કતલ કર્યા હતા,
જેઓ આપના (સ) કાકા થયા હતા. તે પશુ સરકારમાં
હાજિર થયો, અને પોતે કરેલા કાર્ય માટે પસ્તાવો ગાંઠિર
કર્યો એટલે આપે તેને માફી આપી દીધી. હબશી કહેતો હતો
કે કુકુમાં જેવી રીતે મારા હાથે ખયરૂન નાસ હમઝા (૨)
માર્યા ગયા હતા, તેવી રીતે ઈસ્લામમાં શરૂન નાસ
મુસ્લિમ કઝઝાબ મારા હાથથી બરબાદ થયો છે.
આ કઝઝાબ તે માણસ છે કે જેણે પયગંબરીનો દાવો
કર્યો હતો.

અબુસુફ્યાનની પત્નિને માફી.

હવે તે મક્કાર અને કપટી સ્ત્રી ' હિન્દા, આવી, જેણે
પોતાના પતીને મેણા મારી ઓહદની લઢાઈ કરાવી હતી,
અને તેનાથી સંતોષ નહિ વળવાથી પોતે લઢાઈમાં ગઈ હતી.
અને રસુલે ખુદા (સ) ના કાકા હ. હમઝાનું કાળજી જેણે
પોતાના હાંતે ચખાવ્યું હતું, અને તેમના નાક તેમજ કાન
પશુ કાતરી ગઈ હતી, મક્કાની કતોહના દિવસે પશુ તેણી-

એ પોતાના પતિ અબુસુફ્યાનની દાદી પકડી સખ્ત માર માર્યો હતો. આપે (સ) તેને માફી આપી દીધી.

ધન્ય છે; દયાના દરીયાના મોજાઓનું ઠેકાણું શું ! દરેક પ્રકારના અપવિત્ર વિચારો, અને પાપોને ઝેલકાળી દીધા. રસુલે ખુદા (સ) એ પોતાના ખૂનનો નિશ્ચય કરનારાઓને, પોતાની પુત્રીના ખુનીઓને પોતાના કાકાનું કાળજું ખાનારને માફી આપી દીધી. કત્લેઆમ તો અમોએ સાંભળ્યું છે, પરંતુ ખૂનીઓની આમ માફી ક્યાંએ સાંભળી નથી. જો સાચું પુછો તો, અત્યારે પણ આ વાત કોઈ માની શકે નહિ કે એક બંદો (સેવક) બંદેગાને ખુદા (પર-માત્માના સેવકો) ઉપર આટલી બધી દયા લાવી શકે. પરંતુ આ બિચારી બાન બુલેલી અફ્લને તે “ એક ” ની શી બખર, કે તે એક રસુલે ખુદા (સ) છે, તે એક દયાનો સમુદ્ર છે, નથી તેને કીનાથી કામ, કે બદલાની ઇચ્છા, તે દયાનો જરો છે, અને પ્રેમનું સરોવર છે, તે જાતે કિપ્રીયા છે, તે હખીબે ખુદા (સ) છે.

ચોર માટે લલામણુ નામંજુર.

એક ખાનદાની ધનવાન સ્ત્રી ચોરીના શુનાહ માટે પકડવામાં આવી, જેના ઉપર શુનોહ સજિત થઈ ચુક્યો હતો, તેથી તે સમયના કાયદા મુજબ તેના હાથ કાપી નાંખવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો. સ્ત્રી ઘણી લાગવગ

વાળી હતી, તેથી મોટા મોટા માણસો બહામણ કરવા માટે આવ્યા, અને રસુલે ખુદા (સ) ને કહેવા લાગ્યા, કે આ સ્ત્રીનો ધંધો ચોરીનો નથી, ન તેને કોઈ વસ્તુની દરકાર છે. પરંતુ કમનસીબીએ આ કાર્ય કરી બેસી, આપ તેને માફી આપો, અને તેના ઉપર દયા કરો. આપે ફરમાવ્યું, ગરીબ અને તવંગર માટે ખુદાઈ કાનુનો સરખા છે, પહેલાની ઉમ્મતોમાં આ કારણેજ ખરાબીઓ ઉત્પન્ન થવા પામી હતી, કારણ કે લોકોએ ગરીબો માટેજ ફક્ત બધા કાયદાઓ ઘડ્યા હતા, અને મોટા લોકો માટે કોઈ પ્રકારની ક્યદ રાખવામાં આવી ન હતી. મને સોગંદ છે તે પરવર દિગારના, કે જો મુહમ્મદ (સ) ની દીકરી કાતમા (ર) પણ ચોરી કરે, તો તેનો હાથ પણ આવી રીતેજ કાપવામાં આવશે, મારાથી કોઈએ એવી ઈચ્છા રાખવી નહિ કે અમીરો માટે જુદા કાનુનો બનાવીશ, અને ગરીબો માટે જુદા બનાવીશ. મારી દ્રષ્ટિમાં બન્ને સરખા છે. બહામણ કરનારાઓ વીલા મોઢે પાછા ચાલ્યા ગયા.

કોહેસફા ઉપર આપેલો બોધ.

ઈસ્લામના પ્રચારની આપને દરેક વંખતે ચિંતા રહેતી હતી. એટલે એક દિવસે આપ સફા નામની ટેકરી ઉપર ગયા, ત્યાં મકકાવાસીઓ અને આસપાસ ના કબીલાવાળાઓ ને બોલાવ્યા, અને ખુદાઈ પયગામ તેઓને સંભળાવ્યો,

આપે ફરમાવ્યું, હે! લોકો, જો તમે ખુદા ઉપર ઈમાન (વિશ્વાસ) લાવશો, તો લાભ મેળવશો, નહીં તો અવિશ્વાસમાં પસતાશો. તમે મુસલમાન થઈ જાવ, તમારા ઉપર કોઈ પ્રકારની બળજોરી કરવામાં આવશે નહિ. પરંતુ તમેને સવળો માર્ગ દેખાડવો એ મારી ફરજ છે, કેમકે હું પયગંબરે ખુદા (ખુદાનો સંદેશો પહોંચાડનાર) છું, અને ખુદાના તરફથી આ સંદેશો હું તમારા માટે લાવ્યો છું. મારે મારી ફરજ બજાવવી છે, અને તમેને ઇસ્લામનો સીધો માર્ગ દેખાડવો છે. હવે તે પ્રમાણે ચાલો કે ન ચાલો તે તમારી ઈચ્છા ઉપર આધાર રાખે છે. હે! લોકો તમારા પાસેથી તેનો જવાબ લેવામાં આવશે, અને તમે જવાબદાર બનશો તે વિચાર કરી લો. તમે માટીની મૂર્તિઓ ને પુજશો, કે જગતને ઉત્તપન્ન કરનાર ખુદાની પ્રાર્થના કરશો; હે! લોકો કાયદો અને નુકશાન તમે પોતે જોઈ લો. જો હવે પણ નહિ જુઓ તો ક્યારે જોશો.

હવાઝન સાથે લઢાઈ

મુસલમાનોની સત્તા વધતી જોઈ, હવાઝન નામના કબીલાના સરદારોને ચિંતા થઈ કે મુસ્લિમોએ મકકા છૂટી લીધું છે, અને હવે અમે બચી શકીએ તેમ નથી. આવા પ્રકારની ગાંડાઈ તેઓના લેજમાં ભરાઈ જવાથી, તેઓએ લઢાઈ માટે મોટી તૈયારી કરી, એક મોટા સરકાર

સાથે મક્કા ઉપર હુમલો કરવા ઉપડી ગયા. રસુલે ખુદા (સ) ને આ વાતની ખબર પડી જવાથી, આપે (સ) પણ લઠાઇની તૈયારી કરી હુકુમ આપ્યો કે હુસ્મનનું લશ્કર મક્કા ઉપર ચઢી આવે તે પહેલાં તેને રસ્તામાં રોકી લેવો. ખાશ હુઝાર હુસ્લામના શુરવીરો મયદાનમાં નીકળી આવ્યા, અને મક્કાથી હજી માઇલ આમળ હુસ્મનના લશ્કરને રોકી લીધો. ખન્ને તરફથી સખ્ત લઠાઇ ચાલી, અંતે મક્કાવાસીઓ છૂટ્યા અને કિલ્લો સર કરી લીધો, લૂટમાં મુસલમાનોને ધન અને કેદીઓ ઘણા હાથ લાગ્યા. જેઓને દેશના કાયદા મુજબ મુલામ બનાવવામાં આવ્યા, અને તે સિયાહીઓમાં બહેચી દેવામાં આવ્યા. હ. મુહમ્મદ (સ) લઠાઇના મયદાનમાં એક લાશ પાસે થોભી ગયા, અને કહેવા લાગ્યા કે આ કેનું કામ છે. પાસેથી કોઈએ કહ્યું કે હ. ખાલિદે તેને કતલ કર્યો છે. આપે તરતજ એક માણસ મોકલી હ. ખાલિદને કહેવડાવ્યું કે, સ્ત્રી, બાળક અને મજદુરોનું કતલ સિપાહી માટે શોભાયમાન નથી. જે પોતે હુથીઆર ન ઉપાડે, તેના ઉપર હુથીઆર ઉપાડવો જોઈએ નહિ. આ લઠાઇમાં એક બીજો બનાવ બન્યો કે રસુલે કરીમ (સ) એ લૂટના માલમાંથી આ વખતે અનસાર ને કંઈપણ ભાગ આપ્યો ન હતો, તેથી તેઓ નિરાશ થયા. હ. મુહમ્મદ (સ) નેજ્યારે ખબર પડી તો આપે તેઓને ખેલાવ્યા, અને કહેવા લાગ્યા, કે હે! અનસાર, તમે લોકો માર્ગ ભૂલેલા હતા, તમોને સીધો માર્ગ દેખાડ્યો

તમે એક બીજા બેઠે લઢતા હતા, તમારામાં સંપ કશાબ્દ. તમે બઢનામ હતા, અને તમેને માનવંતા સરદાર બનાવ્યા, હે! નસારાઓ! આ વાત સાંભળી મને ઘણી દિલગીરી થાય છે, કે હું તમારા માટે બધું કરું, અને તમે એટલા માટે નિરાશ થાઓ, કે મેં કલાણાને બે ઉંટ આપ્યા અને તમેને નથી આપ્યા; હે! નસારાઓ, તમે એનાથી આનંદ નથી પામતા, કે લોકો ઉંટ લઈને ઘેર જાય છે, અને તમે રસુલુલ્લાહ (સ) ને સાથે લઈને ઘેર જાવ.

કિસીકી આંખમેં જાદુ તેરા ઝબાન મેં હય.

આ વાત સાંભળતાની સાથેજ અન્સાર પોતે કરેલી ગંભીર બૂલ માટે પસ્તાવા લાગ્યા, અને રડવા લાગ્યા, કહેવા લાગ્યા. યા રસુલુલ્લાહ! અમેએ ભયંકર બૂલ કરી કે અમે આપની બહેંચણીથી નિરાશ થયા આ વાત તદ્દન સાચી છે, અને અમારી બધી શંકાઓ વ્યર્થ છે.

છ હજાર ગુલામોને આઝાદી.

લઢાઈના કેદીઓની ગુલામીથી આપના હૃદયને ઘણા આઘાત પહોંચતો હતો, પરંતુ કોઈ યોગ્ય સમય હાથ લાગતો ન હતો. એક દિવસ ભોગ બેગે હવાબનનો એલચી આવી પહોંચ્યો, અને વિનંતી કરી, કે આપ બધાને હયાની દ્રષ્ટિએ જોતા આવ્યા છો, પરંતુ એક અમે છીએ કે તેનાથી વેગળા છીએ. અમારા ઉપર કયા કરો, અને

અમારા કેદ એને આઝાદ કરો. રસુલે ખુદા (સ) આવા સમયની રાહ જોતાજ હતા, આપે ફરમાવ્યું, તમે એવું કરો કે નમાઝના સમયે મસ્જિદમાં આવો, અને બ્યારે લોકો નમાઝથી કુરસદ મેળવે, ત્યારે તમે મુસલમાનોને કહેજો, કે " હે ! મુસલમાનો, તમે લઢાઈમાં પકડાયેલા કેદીઓને છોડી મુકવા માટે રસુલુલ્લાહ (સ) ને બલામણુ કરો " આ વાત સાંભળી એલચી ચાલ્યો ગયો, અને નમાઝના સમયે મસ્જિદમાં આવ્યો, અને નમાઝ થઈ રહ્યા પછી, તેને આપવામાં આવેલી સુચના પ્રમાણે મુસલમાનોને વિનંતી કરી. હ. મુહમ્મદ (સ) એ સાંભળતાની સાથેજ એલચીને કહ્યું કે હું મારા અને મારા કુટુંબના ગુલામો બદલા વગર ખુદાના નામ ઉપર આઝાદ કરું છું. બ્યારે આ શબ્દો નખીએ કરીમ (સ) ના પવિત્ર મોઢામાંથી નિકળ્યા, કે બધા લોકો બોલી ઉઠ્યા, કે અમોએ પણ અમારા બધા ગુલામો બદલા વગર રસુલે ખુદા (સ) ના નામ ઉપર આઝાદ કરી દીધા. એજ આશા હતી, મુસ્લિમના પેશવાનો ઈશારો જસ હતો. નખી (સ) ની નેકીનો નમુનો દ્રષ્ટિ સામે જુએ, અને તે પ્રમાણે ન વર્તે; આવી રીતે જોતજોતામાં છ હજાર ગુલામો અહેમદી પ્રેમના પ્રકાશથી આઝાદ થઈ ગુલામ મટી ઉચ્ચપાયરીના મનુષ્ય થઈ ગયા. મુસ્લિમોના આવા વર્તવાના અસરથી બધા ગુલામો મુસલમાન થઈ ગયા. આ બનાવ પછી રસુલે ખુદા (સ)

મહીને પાછા આવ્યા ગયા, કારણ કે મકાની લઠાઈના સમયે મહીનાવાસીઓએ આપને વિનંતી કરી હતી, કે અમ ગરીબોને બૂલી જશે નહિ.

હાતિમ તાઈની દીકરીનું ક્યદ થયું.

હવે તય નામના કબીલાએ માથું ઉપાડયું. આ લોકો ખિન મુસ્લિમ હતા. મુસ્લિમોએ તેઓની સાથે સંપ બળવવા ધણા પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ તેઓ માન્યા નહિ, અને શરારત વધતી ગઈ. તયવાસીઓએ બીજા કોમોના માણસોને પણ મુસલમાનોની વિરૂધ્ધ ઉશ્કેર્યા. જે કોઈ તેઓને મળતું તો ઈસ્લામ અને હ. મુહમ્મદ (સ) ને અપમાનકારક ભાષામાં વાદ કરતા, અને સાથેજ સાથે લઠાઈની પણ તૈયારી કરતા હતા. રસુલે કરીમ (સ) ને આ વાતની ખબર પડતાં હ. અલી (ર) ને આ તોફાનીઓને સીધા કરવા તરતજ રવાના કર્યા. તયનો સરદાર હાતિમતાઈનો દીકરો લઠાઈમાં મુકાબલો કરી શક્યો નહિ એટલે નાસી ગયો. સિપાહીઓ અને રૈયત કેદ થઈ ગઈ, પકડાએલા કેદીઓ સરકારે મુહમ્મદીમાં હાજિર કરવામાં આવ્યા. જેમાં કમનસીબે હાતિમતાઈની દીકરી પણ હતી. આપ એવા સખી બાપની દીકરી ને ક્યાં કેદી તરીકે રાખે એવા હતા. આપે તેને જોતાંજ છોડી મુકવાનો હુકમ આપ્યો. પરંતુ આફરીન છે તેની અકલ ઉપર અને ધન્ય છે તેની શરા-

ફત્તે, તે આઝાદીનો હુકમ સાંભળી કહેવા લાગી, મને
આ આઝાદીમાં આનંદ મળે તેમ નથી, કારણ કે જ્યારે
મારા કુટુંબીઓ અને સ્નેહીઓ મારી આંખે ક્યદમાં
બેઠે, અને હું આઝાદ થઈ આનંદ મનાઈ; મારાથી તેમ
થઈ શકે નહિ. પ્રથમથીજ મારો ભાઈ નાસી ગયો છે,
અને હવે હું પણ તેઓને સુકી ચાલી જાઉં, તે અયોગ્ય
છે, જે કંઈ ગુનાહ છે, અમારા બધાનો છે, હું ખુશીની
સાથે અમારા ગુનાહની સજા મારા કુટુંબીઓ સાથે ભોગ-
વીશ. તેઓથી જુદા રહેવું તે મારા માટે મોટી સજા છે.
ક્યદ રહીશ તો તેઓની સાથેજ રહીશ. તે મારા છે, હું
તેમની છું. હું ઘેરથી તેઓની સાથે આવી છું, અને પાછી
પણ તેઓની સાથેજ જઈશ. હે ! મુહમ્મદ (સ) મને
આઝાદીથી સુઆફી આપ, અને મને આ કેદીઓની સાથે
રહેવા દે. રસુલેખુદા (સ) એ જ્યારે તે છોકરીની આવી
નિર્ભય વાતચીત સાંભળી, ત્યારે આપનું હૃદય ભરાઈ
આવ્યું. આપે હુકમ આપ્યો કે બધા કેદીઓને આઝાદ
કરી દો.

મુહમ્મદી એલચી,

રસુલેખુદા (સ) એ ઇસ્લામ પ્રચારનું કામ બરાબર
ચાલુ રાખ્યું, દરેક કબીલાઓમાં એક એક મુસ્લિમ વિદ્વાન
રાખવામાં આવ્યો, જે ઇસ્લામ માટે સમજાવી આપતો.

અને પરમાત્માનો સીધો માર્ગ તેઓને દેખાડતો. જેથી
સને ૧૦ દિવસી સુધી આખું અરબસ્તાન મુસલમાન થઈ
ગયું. ઇસ્લામ પ્રચારના કાર્યની રોકાણ મક્કામાં વધુ થઈ,
અને પછી ઠંઠક અરબસ્તાનમાં થઈ, તેનું કારણ એ હતું
કે “ ઘરનો પીર હલકો ” તેમજ મૂર્તિગૃહ પણ મક્કામાં
હતું, ત્યાંથીજ મૂર્તિઓને દુર કરવી હતી, અને ઇસ્લામનો
પાયો નાખવો હતો. જ્યારે આ મયદાન સાફ થઈ ગયો,
અને જ્યારે મૂર્તિઓની મહત્વતા લોકોના હૃદયમાંથી ઓછી
થઈ, ત્યારે ઇસ્લામનો જ્યાં જ્યાં પાયો નાખવામાં આવ્યો
ત્યાં સ્ફોલાઈથી નાંખી શક્યા. દરરોજ કોઈને કોઈ હાકિમ
કે સરદારના ઇસ્લામ સ્વીકારની ખબર આવતીજ રહેતી.
રસુલે કરીમ (સ)ની વફાત (મરણ) પહેલાં અરબસ્તાનના
આસપાસના દેશોમાં ઇસ્લામ સંપૂર્ણ રીતે પ્રસરી ગયો
હતો, અને મુસલમાનોએ દરેક જગ્યાએ પોતાની ખડાઈ-
રીમો સિકકો જમાવ્યો હતો. દરેક દરબારો અને રાજ્યોમાં
મુસ્લિમ એલચીઓ નજરે પડતા હતા.

આખરી હજ માટે રવાનગી

જ્યારે આપને માલમ પડ્યું કે મારી ઝિંદગીના
દિવસો પૂર્ણ થવા આવ્યા છે, તો આપે મક્કાશરીફના
છેલ્લના દર્શન માટે જવા વિચાર કર્યો, અને આપ મહીના
વાસીઓ સાથે મક્કા રવાના થયા. તે માણસ કે જેણે ત્રણ

દિવસ કુધી મારમાં મંતાઈ પોતાની છબ બચાવ્યો હતો,
 તે માણસ કે જેને મક્કામાં પેસવાની સખ્ત મનાઈ હતી,
 તે માણસ કે જેના ખૂન માટે સોસો ઉંટ અને હજાર હજાર
 આંદોના સિક્કાઓ ઇનામ રાખવામાં આવતાં હતાં, તે
 બહો કે જેને મક્કાવાસીઓ પત્તથરો મારી ઝખમી કરતા
 હતા, તે માણસની પાછળ આજે સવાલાખ ભકતો અર-
 ફાતના મયદાનમાં માથું ઝુંકાવી, નેત્રો નીચી કરી, હસ્ત
 ખાંધી ખુદાના દરબારમાં શાન્ત રીતે ઉભા છે. અમીર
 અને ગરીબ બધા એકજ પ્રકારના વસ્ત્રો પહેરી, એકજ
 દપમાં, એકજ જગ્યાએ, એકજ વિચારમાં, એકજ ખુદાની
 રૂમરૂ, એકજ ખુદાના આગળ માથું નમાવી ઉભા છે.
 આ છે એક્યતાનો નમુનો; અને ઇસ્લામનો મહાન સિદ્ધાંત;
 જે માણસને પોતાની મહેનતનો બદલો પોતાની હયાતી-
 માંજ કુદરત પૂર્ણ કરી આપે, તેને કેટલો બધો આનંદ
 પ્રાપ્ત થાય તે તેનેજ પુછવું જોઈએ. જે માણસના મનની
 આશાઓ સફળ થાય, અને જેના આત્માને સંપૂર્ણ ખીરજ
 મળે, કે જે કાર્ય માટે તેને જગતમાં મોકલ્યો હતો, તે
 તેણે પૂર્ણ કરી દેખાડ્યો. એવા માણસની ફતેહમંદીના
 આનંદનો વિચાર તે પોતેજ કરી શકે છે, બીજો કોણ
 કરી શકે ! પરંતુ આ સફળતાનો આનંદ મળે તો કેને !
 ફક્ત એકને; ફક્ત રસુલુલ્લાહ (સ) ને; અત્રે આયત
 નાજિહ થઈ. (ઇન્દરીવાણી થઈ.)

“ અલ્પભોજી અકમલતો લકુમ દીનોલુકમ ન અલ્પમતો
અલ્પલકુમ નેઅમતી ન રહીતા લકુમ ઇલિલ ઇસ્લામી દીના”
અર્થાત, “ આજે મેં તમો લોકો માટે તમારો દીન (ધર્મ)
સંપૂર્ણ કરી દીધો, પોતાની (મારી) બહીશ તમારા ઉપર
પૂર્ણ કરી, તમારા માટે ઇસ્લામ ધર્મ મેં પસંદ કર્યો.”

આ ઇશ્વરવાણીથી સાબિત થાય છે કે રસુલુલ્લાહ
(સ)ની સિદ્ધાંત હવે પૂર્ણ થનાર છે, જેના માટે આપ
મુસલમાનમાં આવ્યા હતા. આપ જબલ અરરાત ઉપર ચઢ્યા
અને મુસલમાનોને ફરમાવવા લાગ્યા કે હે ! મુસલમાનો !
કદાચ હું આવતા વરસે તમારી સાથે નહિ હોઉં, માટે
હમણાં જ કંઈ કંઈ છું, તેને ધ્યાન પૂર્વક સાંભળો, અને
તેના ઉપર વિચાર કરો. જેવી રીતે આ માસ, અને ખાસ
કરીને આ દિવસ (હજનો દિવસ) આ વસ્તીમાં તમારા
માટે અત્યંત જરૂરી છે, તેવીજ રીતે દરેક મુસલમાન
ઉપર ખીજનો માસ અને ઇઝત આખરે પણ જરૂરી છે,
મુસલમાનો ! યાદ રાખો કે કયામતના દિવસે તમો બધાને
પોતાના બુદ્ધાની સામે હાજિર થવું પડશે, અને ત વખતે
તમારા કરતુતો, પુન્ન, અને પાપનો હિસાબ લેવાશે. જુઓ
શીઓ સાથે ગેરવર્તણૂંક અલાવશે નહિ, અને તેઓને
હંમેશાં પ્રેમભાવથી રાખજો. જેવી રીતે તમો રહો, તેવીજ
રીતે શુદ્ધાત્માને પણ રાખજો, જો તેઓથી કંઈ બૂલ થઈ
જાય તો, તેઓને માફી આપજો, યાદ રાખો કે દરેક મુસ-

લભાન એક ધીબનો ભાઈ છે, જુઓ એક ધીબના હંક ઉપર ત્રાપ મારશે નહિ.

ઉત્તમ બોધ.

એજ દિવસે આપે ફરમાવ્યું, કે જે કંઈ મેં આજ સુધી, મેં મારી જીલે કહ્યું છે, અથવા મારાથી પહેલાના પયગંબરો જે કંઈ કહી ગયા છે, તે બધામાં ઉત્તમ કલામ એકજ છે, જેની સમાન્તા કોઈ કલામે કરી નથી, અને ભવિષ્યમાં થશે પણ નહિ, તે આ છે. “લાયલાહા ઈલ-હિલાહ, વહદહુ લા શરીકા લહુ, લહુલ મુદ્કો વ-લહુલ હમ્દો વ હોવા અલા કુદ્દે શયર્ધન કદીર” અર્થાત “ખુદા એક છે, તેની બરાબર કોઈ નથી, દુનીયાની બધી વસ્તુઓ ઉપર કાદિર (તાબામાં) છે. સલતનત, અને દુનીયા તેની છે, બધું બળ એજ છે, તે સજા કરનાર છે, અને તે પ્રસંશા પાત્ર છે.

હ. મુહમ્મદ (સ) ની વફાત

હવે રસુલે ખુદા (સ) ની ઉંમર ૬૩ વરસની થઈ ચુકી હતી, અને હિજરતનો અગીયારમો વરસ હતો; કે મૃત્યુની નોખત આવી પહોંચી. દુનીયાના દુઃખોથી પણ કંટાળી ગયા હતા, કે એકાએક તાવે આવી ઘેર્યા, તાવ પણ એવો કે શરીરને અડકવું સુરકેલ થઈ પડ્યું હતું. ઘડપણની ઉમ્મરએ શક્તિ ખાઇ લીધી હતી, અને બાકી ફક્ત શક્તિ પણ બિમારીને લેટ ચઢી ગઈ. પરંતુ હંમત પહેલાં

જેવીજ હતી, આટલી બધી નબળાઈ હોવા છતાં પાંચ
 વખતની નમાઝ પઢવા માટે મસ્જિદમાં જતા હતા, અને
 જમાઅતની સાથે નમાઝ પઢતા હતા, જ્યારે વફાતને ત્રણ
 દિવસ બાકી રહી ગયા ત્યારે શરીર તદ્દન નબળું પડી
 ગયું, આપને ટેકાથી પણ મસ્જિદમાં પહોંચાડવું મુશ્કેલ
 થઈ પડ્યું, ત્યારે આપે પોતાની જગ્યાએ હ. અબુબકકર
 (ર) ને ઇમામ તરીકે ચૂંટી કાઢ્યા, અને પોતે તેઓની
 પાછળ ઉભા રહી નમાઝ પઢી. જ્યારે નમાઝ પઢી રહ્યા
 ત્યારે આપે ફરમાવ્યું, હે ! લોકો, મેં તમારામાંથી કોઈના
 ઉપર બળજોરી કરી હોય, તો મને માફ કરો, કે જેથી
 હું મુક્ત થાઉં, તેના દરબારમાં સરખડ થઈને જાઉં, હે !
 લોકો મેં કોઈને ખોટું અરજ કહ્યું હોય તો દરગુઝર કરો,
 જો મેં કોઈના ખરડા ઉપર વગર કારણે ફટકા મારવાનો
 હુકમ આપ્યો હોય, તો તે માટે મારો ખરડો મવજુદ છે.
 હે ! લોકો જો મેં કોઈનું દેવું ન આપ્યું હોય, તો તે
 હમણાં મારી પાસેથી લઈ લે. હે ! લોકો જો મારાથી
 કોઈને તકલીફ પહોંચી હોય, તો તેની માફી માટે હું
 હાજિર છું. હે ! લોકો મને માફી આપો, કે જેથી કયામ-
 તના દિવસે મારાથી બહલો ન લેવાય. અત્રે એક માણસ
 ઉભો થયો, અને કહેવા લાગ્યો, કે આપે એક દિવસ મારી
 પાસેથી ત્રણ દિરમ એક ગરીબ માણસને અપાવ્યા હતા,
 પણ પાછા આપ્યા નથી. આપે તરતજ તેને પાછા આપી

દીધા. મરણ પથારી ઉપર આપે કંઈ ફરમાવ્યું, જેથી લોકોએ પુછપરછ કરી કે આપ શું ફરમાવો છો? આપે કહ્યું, મને મારી સ્થિતિ ઉપર સુકી દો, કારણ કે જે દુનીઆમાં હું છું, તે આ દુનીઆથી ઉત્તમ છે. આપ હરેક વખતે ફરમાવતા હતા, કે “બલિર રશીકો અલા” “બલિર રશીકો અલા” એટલે “ઉત્તમ મિત્ર પાસે” “ઉત્તમ મિત્ર પાસે” આપની આશાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ, અને હુબીબે ખુદા (સ) પોતાના ઉત્તમ મિત્ર પાસે બારમી રબીઉલ અવ્વલ સને ૧૧ હિજરી એટલે ૮ મી. જુન સને ૬૩૨ સોમવારના દિવસે બપોરના સમયે રવાના થઈ ગયા. જગતમય બાગીઆમાંથી તે અનુપમ ખુલખુલનો પોકાર બાંધ થઈ ગયો.

જળ ઉન્મત કો સળ મિલ ચુકી હક કીન અમત.

અદા કર ચુકી ફર્જ અપના રિસાલત.

રહી હકપે બાકી ન બંદોં કી હુજ્જત.

નબીને કીયા ખલકસે કર્હે રખસત.

તો ઇસ્લામ કી વારિસ એક કોમ છોડી.

કે દુનીયામેં જિસકી મિસાલેં હંચ થોડી.

આભાર.

અલહમદોલિલાહ, અમારા તબીબી મફત સાહિત્ય માટે અમે ઘણી મહેનત અને જાંદગી કરી નીચે લખેલા પુસ્તકો પ્રગટ કરી શુજરાત અને કાઠીઆવાડના ઘણા ખરા શહેરો અને ગામોમાં પોસ્ટ મારફત અને જાતે ફરી મફત બહેન્યાં છે. તેમજ ખર્ચા અને આફ્રિકાના ઘણા ખરા સુસ્તિમ બંધુઓને પણ મોટી સંખ્યામાં પુસ્તકો મોકલવામાં આવ્યાં છે. જેથી ઉર્દુ, ફારસી અને અરબીથી અબજુ લાઇઓને ઘણીજ સુગમતા થઇ ગઇ છે. જેના આભારમાં આજ સુધી સેંકડો કાગળો અમને મળી ચુક્યાં છે.

પુસ્તકોની યાદી.

૧ તાકીદે નમાઝ	૬ તબીબીગી મરસીયા
૨ નમાઝુંકા ખ્યાન	૭ ચિહલ મસાઈલ
૩ ખુદાઈ ઇન્કમટેક્	૮ મસઅલે ઝકાત
૪ મુસલમાન આરતોં	૯ ફરમાને અહેલેબયત
કો ખુલાવાં	

૫ મદીનેકી હૂર આર જજત ૧૦ સરકારે મુહમ્મદી કો ફલા.

મજકુર પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં અમને મહુમ જનાબ હાજી મુન્શી ફતેહમહમદ સાહેબે ઘણી સારી મદદ કરી છે, કારણ કે

તેઓ સાહેબ ઇસ્લામી તબ્લીગના હુમલ્લે અને મદદગાર હતા. કોઇ વખતે અમારા કામમાં સુસ્તી આવી જતી તો તેઓ સાહેબ અમને બેલાવી હિમ્મત આપતા, અને ઝડપથી કામ કરવા લલામણુ કરતા. અફસોસ, આવા ઇસ્લામી હુમલ્લે અને આશિકે રસુલને અમો ગયા વર્ષે ખોઇ બેઠા છીએ, કે જેઓ અમારી દરેક દરખાસ્તોને સાંભળતા, ઉત્તેજન આપતા અને પુરી મદદ કરતા. આપના સ્વર્ગ-નાસથી ખરેખર અમને મોટી ખોટ ગર્ષ છે. અલ્લાહ તઆલા આપ સાહેબને જલ્લત નશીન કરે, અને મફિરત કરે, આ-મીન. શહેરમાં બીજા એવા ઘણા નસીબદારો છે, પરંતુ તેમના દિલોમાં ઇસ્લામની દાઝ અને લાગણી કેટલી છે, ત સૌ કોઇ જાણે છે. ઇસ્લામી તબ્લીગ એટલે શું, અને તેની કેટલી જરૂર છે તે કોઇ પણ જાણતું નથી, છતાં અમે તો અમારું કામ ખુદાના બરોસા ઉપર અને લેના હુબીબના સદકામાં ક્યાંજ કરીએ છીએ. આ તકે અમો અમદાવાદના મુસ્લિમ મીલ મજદુરોનો પણ આભાર મા-નીએ છીએ, કે જેઓએ અમોને કેટલાક પુસ્તકો છપાવ-વામાં મદદ કરી હતી. તેમજ માધુભાઈ મીલના મુસ્લિમ કારીગરોએ “મુસલમાન ચોરતોં કો ખુલાવા” નામનું પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં મદદ કરી હતી, તેઓનો પણ આભાર માનીએ છીએ. અલ્લાહ તઆલા તેઓને દીન દુનીયામાં સર-ખડ રાખે, આમીન. વળી પ્રાંતીજના સાબુના મુસ્લિમ

વહેપારીઓએ અમને વખતો વખત મદદ કરી છે, તેઓ સાહેબોનો પણ અમે ઉપકાર માનીએ છે. જે જે ગૃહસ્થોએ અમને અમારા તબ્દીગી કાર્યમાં મદદ કરી છે તેમનો અમે ખરા અંતઃકરણ પુર્વક આભાર માનીએ છીએ.

હજી પણ ઇસ્લામી તબ્દીગ અને આવા પુસ્તકો પ્રગટ કરી મફત વહેંચવાની ખાસ જરૂર છે, પરંતુ આ માટે અમારા મુસ્લિમ સખી ગૃહસ્થોને આ તરફ લક્ષ આપવાની ખાસ જરૂર છે, તેઓ પોતાની ઝકાત, સહકાત અને ખચરાતનો સદ ઉપયોગ આ તરફ કરે તો અમે ઝાંત મહેનત અને ઇસ્લામી સાહિત્યનો પ્રચાર કરવા તૈયાર છીએ. અમારી પાસે કોઇ જાતનો ફંડ કે મદદ નથી, તેમજ ગામડાઓ અને કસ્બાઓમાં ફરવા માટે ખર્ચ નથી, કે અમે તે લાઈઓ પાસે જઇ તેમને બોધ આપીએ અને અમારી પાસેનો સાધન તેમને આપીએ. આશા છે કે અમારા મુસ્લિમ સખી ગૃહસ્થો અમારી આ વિનંતી ઉપર વિચાર કરી અમને તાકીદે મદદ કરશે.

નિદાઉલ ઇસ્લામ

અલ્લિમીયાં કુરખતીશાહ નિઝામી.

કડીયાકુઈ

અહમદાબાદ.

